Charles Dickens

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk har digitaliserats av Nasjonalbiblioteket i augusti 2006 och anpassats till Projekt Runeberg i juni 2013 av Ralph E.

CHARLES DICKENSGERHARD GRAN

CHARLES DICKENS

OSLO 1925 FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)\

Printed in Norway. Det Mallingske Bogtrykkeri.FORORD

Det sidste større arbeide Gerhard Gran har skrevet, forelægges her for hans publikum. Vistnok er boken om Charles Dickens ikke blit færdig slik som Gran hadde tænkt sig den; men i grunden tror jeg at den i sin nuværende form dog gir os det vigtigste av det han hadde at si. Det første av de to store kapitler ridser op hovedlinjerne til et helhetsbillede av digteren og mennesket Charles Dickens, og i det andet kapitel faar vi Dickens' biografi og følger hans personlige utvikling indtil det øieblik da han fremtræder som forfatter. Derfra kan læserne av Grans bok, vei forberedt, gaa løs paa Pickwick-klubben og David Copperfield og Martin Chuzz-lewit og Dombey & Søn og hele den øvrige række av romaner; Grans bok er blit en introduktion til Dickens, et skrift som lokker til at læse digteren selv, — og det er vei det Gran først og fremst har ønsket.

Boken bestaar av forelæsninger som Gran holdt i løpet av vinteren 1923—24; ifjor sommer

1 — Dickens.VI

skrev han et stykke videre, — det skulde bli forelæsninger for høsten 1924; men sygdommen hindret ham, og de blev aldrig holdt, heller ikke færdigskrevet. Han vilde der ha git et billede av 1830-aarenes England, som en bakgrund for Dickens' romaner; han vilde ha tegnet den politiske situation og de sociale forhold i de aar da man for alvor begyndte at merke følgerne av den industrielle revolution. Men denne skildring er ufærdig og egner sig ikke til trykning.

Hele det øvrige, det som her er utgit, forelaa i saagodtsom trykfærdig stand. Vistnok er sprogformen hist og her en smule skjødesløs, og Gran vilde sikkerlig selv ha foretat enkelte stilistiske rettelser, før han hadde latt manuskriptet gaa i trykken; men bokens charme beror for en ikke liten del paa dens helt mundtlige præg, og jeg har ikke anset mig berettiget til at røre ved dens faa og igrunden klædelige skjøn-hetspletter. Bare ved slutningen av første kapitel var Grans tekst ufuldført og der manglet en angivelse av hvor langt han vilde gjøre citatet fra Pickwick-klubben. Det avsnit i første kapitel som handler om Dickens og Amerika, er noget længer end det var i den sammenhængende forelæsningsrække; i det norske videnskapsakademi i Oslo holdt Gran nemlig ved aarsmøtet 3dje mai 1924 et foredrag om DickensVII

og Amerika, og de tilføielser han i den anledning gjorde til sit tidligere manuskript, har jeg tat med i boken her; de falder kanske litt utenfor bokens komposition, men de karakteriserer baade Dickens og Gran selv saa godt at jeg antar man ikke vil undvære dem. ,

Etsteds i manuskriptet, ved sætningen: «Dickens var saare langt fra at være noget parti-kvæg,» har Gran skrevet:

«Exkurs om hjemlige forhold.» Den ekskurs har han saaledes bare utført mundtlig, — desværre! Ogsaa ellers har han vei av og til i forelæsningerne improvisert adskillig utenfor sit manuskript; men i det store og hele holdt han sig sikkert meget nær op til det han hadde skrevet. Alle de mange som har hørt ham tale, vil under læsningen stadig synes at høre hans røst.

Hvis Gerhard Gran selv hadde faat leve længe nok til at kunne utgi sin Dickensbok, vilde han utvilsomt i et forord ha sagt nogen ord om sine kilder. Et enkelt sted i manuskriptet skimter man at han mundtlig maa ha nævnt litt om dem, og jeg anser det for rigtig her at redegjøre et øieblik for hvad jeg ved slike antydninger har kunnet finde. Uagtet Gran altid gjorde ihærdige forsøk paa at «utslette studiets rynker» i sine bøker, og gjerne gav sig mine av at være naadd til sine resultater med lethet og uten dypere forskning, var han i virkeligheten enVIII

meget ihærdig læser indenfor de omraader hvor hans interesser var vakt. Og da han blev fanget ind av Dickens' trolldom, fordypet han sig i arbeidet med en henrykt og overordentlig intensitet. Selvfølgelig maatte han, som alle andre der vil studere Dickens, først og fremst bygge paa John Forsters monumentale «Life of Charles Dickens». Men Grans yndlingsbok indenfor Dickenslitteraturen var uten al tvil G. K. Chester-tons aandfulde og vittige bok «Charles Dickens»; jeg husker hvordan Gran ogsaa privat elsket at citere Chestertons bemerkninger og paradokser, og i sine forelæsninger har han ofte anvendt uttryk og synspunkter som stammer fra Chesterton. Blandt bøker som han forøvrig har hat utbytte av til denne forelæsningsrække, kan nævnes: Thomas Frost: In Kent with Charles Dickens, H. S. Ward and C. W. B. W ard: The Real Dickens Land, Mamie Dickens: My Father as I Recall Him, Wilh. Dihelius: Charles Dickens, og fra vor hjemlige litteratur Leonard Sandbergs bok om Dickens. Grans litteraturliste vilde dog sikkerlig ha kunnet bli adskillig længer end den jeg her har git. Men den vigtigste kilde for ham var naturligvis Dickens selv; ham hadde Gran i sine sidste aar levet sig helt sammen med, og det er ut fra den oplevelse han har skapt denne introduktion til Dickens.

Oslo 28. september 1925. Francis Bull.I.

Det hændte mig for godt og vei et aar siden at jeg holdt paa med at ordne mine bøker. Da faldt tilfældigvis Dombey and Son i hænderne paa mig. Jeg bladet litt i den, det var en gammel illustreret utgave, det var meget længe siden jeg hadde været i nærheten av Dickens, og de hyggelige træsnit vakte mange fjerne minder. Jeg begyndte at læse, paa et ganske tilfældig sted, — det er en fornøielse man ikke bør unde sig, naar man vil være bibliotekar, — og det var jo heller ikke min mening andet end at kikke nedover en side eller to; men jeg blev staaende og læse, — side paa side, til jeg blev ganske træt i benene. Saa satte jeg mig ned og læste boken til ende fra det punkt jeg var begyndt. Saa begyndte jeg fra begyndelsen av, for derfra at naa frem til mit utgangspunkt. Dombey and Son er en drøi bok, omkring 1000 sider, og jeg blev ikke færdig den dag. Men jeg fortsatte den næste. Saa tok jeg Martin Chuzzlewit som stod ved siden av, og nu var jeg fanget for alvor. Jeg var litt forundret,2

for jeg kunde slet ikke huske at Dickens var saa spændende; mange merkelige fysionomier og løierlige situationer stod jo endnu fast i min hukommelse fra før av, men jeg mente ogsaa sikkert at erindre at disse romaner var fulde av vidt-løftigheter og uutholdelig snakkesalighet, som det ikke var let at komme igjennem. — Nu fandt jeg slet ikke de kjedelige steder igjen, — alt var fængslende, — der var ingen døde steder. — Saa tok jeg fat paa Dickens fra roten av, — likefra Sketches — av Boz som endnu ingen visste hvem var, — og kronologisk gjennem de mange tusen sider like til The Mystery of Edwin Drood, da pennen faldt den verdensberømte døende digter av haanden, før han blev færdig med boken. —

Det blev ikke noget av ordningen av mine bøker, de staar den dag idag i nøiagtig den samme uorden som dengang jeg var uforsigtig nok til at begynde at blade i Dombey and Son. Men jeg angrer ikke paa det. For det staar for mig som en berikelse og en lykke, — de mange, mange timer jeg siden den dag har levet i «Dickens' Land».Ingen ting er lettere end at kritisere Dickens,

og mange er de som har øvet sin kritik paa ham, baade mens han levet og endnu mere efter hans død. Gaar man ind i Dickens' land med en opgjort æstetik, med faste moderne meninger om hvad en roman skal være, — saa behøver man ikke at være meget gløgg for i hvert øieblik at gripe ham i de groveste bommerter.

Den moderne æstetik — dermed mener jeg den æstetik som gjorde sit indtog hos os i otti-aarene og som endnu i væsentlige ting gjælder for de fleste læsere og kritikere den dag idag, — kom fra Frankrige. Den hadde sine dypeste røtter indi det 18. aarhundrede, men som dens far regner man i regelen først Balzac. Hos ham er den dog endnu blandet op med mange romantiske elementer fra de tidligere slegtled. Renest finder man den anvendt hos brødrene Goncourt, Alphonse Daudet, Emile Zola, Guy de Maupassant og en mængde følgesvende i og utenfor Frankrige, hvis navne nu alt er glemte.4

Denne æstetik beskjæftiget sig væsentlig med romanen, som iøvrig var næsten den eneste digtart som dengang florerte, og den var i høieste grad avhængig av naturvidenskapen, som i de tredive aar mellem 1860 og 1890 i Europa sat inde med den høieste aandsmagt, — med hegemoniet, — temmelig ubestridt eneraadende over alle aandsytringer. Saaledes skulde da ogsaa digtningen være natur-videnskabelig, — naturalistisk og deterministisk.

Dette ytrer sig nu først og fremst i stilen, som er tilsigtet ufølsom og upersonlig. Forfatteren holder sig ganske borte, sier ikke et muk paa egen regning, skjuler sig fuldstændig i det billede han vil fremkalde, i miliøet, som han beskriver med en videnskapsmands kjølige nøiagtighed i personerne, som utelukkende aabenbarer sig gjennem sine ord og sine handlinger, uten at forfatteren paa nogen maate røber sig eiler optrær som mellemmand mellem læseren og den virkelighet han vil levendegjøre. Han er som en naturvidenskapsmand, han har ingen medfølelse eller beundring eller harme eller foragt likeoverfor de liv han skildrer; som en zoolog aldrig indiater sig paa at interessere sig for om en løve muligens er ædlere end en slange, saaledes bør en forfatter heller ikke interessere sig for om en slyngel er at foretrække for et anstændig menneske; han for-5

tæller nøgternt og objektivt det som er, alt det som er, lukker ikke øinene, hverken for det kjedsommelige eller det patologiske eller det hæslige eller det dyriske, dækker ikke over disharmonien med blødagtig forsonlighet, fremstiller med hensynsløs sandhetskjærlighet det stykke liv han har valgt sig som motiv, gjør billedet saa livagtig som han evner, men fremtrær aldrig med peke-pind for at demonstrere, sier det som er og overlater til læseren, om han har moro av det, at avgjøre hvad der bør være.

Denne stil, som Kielland med beundring kalder den «hjerteløse» stil, hænger paa det nøieste sammen med tidens og vi kan vei endnu for en stor del si vor tids livsanskuelse. Livsanskuelsen var og er for en stor del endnu naturvidenskabelig, — deterministisk.

Deterministisk d. v. s. at alt det som er til, er underkastet love, ubønhørlige naturlove som ikke kan overtrædes, som aldrig blir over-traadt. Ser det stundom ut slik for os, saa er det øienforblændelse eller uvidenhet.

Og mennesket er ingen undtagelse, han ogsaa er bestemt, kan ikke være anderledes end han er, kan ikke gjøre andet end det han gjør; ogsaa han er underkastet de ubønhørlige naturlove, som alt værende, som alt levende, som andre pattedyr. — Bestemt ved den arv han tok med sig ved fødselen og ved de vilkaar han møtte i6

sit miliø. — En fri vilje, som skulde kunne løsgjøre ham fra arven eller samfundsvilkaarene, — er en teologisk drøm som videnskapen ikke har plads for, likesaalitt som for andre mirakler.

Saaledes er den virkelighet som romanforfatteren har at holde sig til og som han skal beskrive og forklare. Og han har at gaa samme vei som videnskapen; man taler ikke længere om inspiration, men om studium, ikke om fantasi, men om iagttagelsesevne, sigter ikke mot det sublime, men mere beskedent mot det rigtige. En moderne romanforfatter drømmer sig ikke til noget, han undersøker, optegner sine observationer, gaar induktiv tilverks, samler og samler, og arbeider metodisk.

Som for videnskapsmanden gjælder det ogsaa for digteren at fremlægge data, documents humains, paafund gjælder ikke, er strengt forbudt.

Naar kjendsgjerningerne er samlet, gjælder det at ordne dem, stille dem sammen i aarsaks-rækker, overensstemmende med de naturlove som behersker menneskelivet.

Ganske uten opfindelse kan der imidlertid ikke bli nogen roman av, selv ikke for en naturalistisk forfatter. De personer som skal optræde, dem finder han ikke færdige i livet utenfor sig, dem maa han selv til en viss grad

lage,7

— men han bygger dem ikke vilkaarlig efter egne indfald eller forgodtbefindende, han maa kontrollere dem, han maa verificere dem gjennem de iagttagelser han har liggende i sine mapper, han maa sørge for at de aldrig tænker, taler, optræder, anderledes end den moderne fysiologi og psykologi tillater.

Der er i enhver roman ogsaa et andet element som ikke kan undværes, og som forfatterne til en viss grad maa opfinde, — det er handlingen, eller intrigen, som maa til for at sætte personerne i bevægelse og styre dem mot et maal. Men heller ikke her har den naturalistiske forfatter hænderne frie; intrigen maa utvikle sig aarsaksbetinget som alt andet i verden, der maa intet ske som ikke er begrundet i personernes natur eller i omgivelsernes indflydelse; intet overnaturlig indgrep, ingen urimelig til-fældighet, ingen deus ex machina; det som sker, er det som maa ske i overensstemmelse med de love som raader over alt liv.

Paa denne maate mente de naturalistiske forfattere — og nogen av dem sa det — at romanen er en videnskap, en vigtig del av biologien eller nærmere bestemt zoologien.

Emile Zola har kaldt en av sine romaner La bete humaine. Og denne titel indeholder i ét ord hele den naturalistiske æstetik: menneskedyret. — Romantikerne delte verden i to8

skarpt adskilte riker, — naturen, som tilhørte nødvendighetens rike, og mennesket, som levet i frihetens rike. For naturalisten eksisterer der kun ét rike, naturen, — nødvendighetens rike; frihetens rike er teologi eller metafysik. Mennesket er altsaa, som alt andet eksisterende, et naturvæsen, — et dyr. La Bete humaine — hvis de naturalistiske forfattere hadde været helt konsekvente, skulde denne zolaske titel kunne tjene som titel paa hele den samlede moderne romanlitteratur.

Kommer man nu med en slik opgjort æstetik til Dickens, saa finder man som sagt uten vanskelighet at han i hvert øieblik synder mot dens krav.

Den som træder ind i Dickens' land, føler sig ikke bare med én gang omgit av en trængsel av landets merkelige indbyggere, men han er tillike ustanselig i kontakt med landets konge som styrer det hele. Dickens er ikke som naturalisten ufølsom for sine undersaatters eller «sine barns» skjæbne, han elsker dem, han følger dem med omhu, — han er deres kjærlige forsyn.

I fortalen til David Copperfield skriver han: «Of all my books I like this best. It will easily be believed that I am a fond parent to every9

child of my fancy, and that no one can love them as dearly as I love them; but, like many fond parents I have in my heart of hearts a favourite child, and his name is David Cop-perfield.»

En slik fortale vilde en naturalist aldrig ha skrevet, noget saa sentimentalt, gammeldags og uvidenskabelig. Hvert ord er en synd mot den naturalistiske æstetik, ikke gaar det an at kalde en romans skikkelser for sine fantasibarn, heller ikke at si at man elsker dem, endsi at man har yndlinger iblandt dem. Det vilde være omtrent som om en zoolog vilde si at han elsket alle sine krebsdyr, men hadde en speciel forkjærlighet for krabber.

Men Dickens, han ikke bare sier det i en fortale, men han viser det ogsaa i gjerningen, d. v. s. i sine bøker, hvor han ingenlunde skjuler sig. Han er overalt og synlig tilstede, han tiljubler sine personer naar de handler til hans tilfredshet, opmuntrer dem naar han er ræd de skal svigte, hjælper dem naar de ikke kan greie det alene, straffer dem naar de fortjener det, gir dem gode raad og hjælper dem næsten altid i havn, ofte ogsaa naar al sandsynlighet skulde synes at tale imot det. Han elsker sine fantasibarn slik at han ikke kan taale at det gaar dem Ide, og han forsøker ikke paa nogen maate at dølge sin kjærlighet til dem.10

Og ikke nok med det, men ret som det er, stopper han op i sin fortælling for at moralisere, — for at forsvare eller dømme eller forklare hvad der foregaar, for at drage slutninger av det, for at paavise hvilke gavnlige lærdomme det indeholder til menneskenes forbedring.

Alle Dickens' romaner vrimler av forfatterreplikker, forfatterbemerkninger, — det værste en moderne forfatter

kan tænke sig.

Hermed hænger sammen forfatterens forhold til publikum. En naturalistisk forfatter har ikke eller paastaar ialfald at han ikke har noget forhold til publikum. Han er som viden-skapsmanden; hvad han vil, er at finde og fremstille sandhet, han tænker ikke paa hvorledes det vil virke, nedlater sig ikke til at indrette sig efter sine læsere; fornem og steil tænker han kun paa at tilfredsstille sit sandhetskrav og kunstens fordringer til fremstillingen.

Dickens derimot, han staar i det intimeste forhold til sine læsere, han lytter efter deres bifald, han retter sig efter deres mishag, — det er ham overmaade magtpaaliggende at erobre et stort publikum, dels fordi han er en brændende menneskeven og gjerne vil glæde og virke paa saamange som mulig, dels og ikke mindre fordi han vil ha mange kjøpere, han trænger altid mange penge. Da «Martin Chuzzlewit» begyndte i et ukeskrift, og det viste sig at ro-11

manen ikke slog saa storartet an, ja at abonnenterne faldt fra, — saa sa Dickens en dag: Nei, dette gaar ikke; vi maa finde paa noget. — Og saa sendte han noksaa overraskende Martin Chuzzlewit jun. og Mark Tapley over til United States og lot dem derover opleve mange merkelige ting, som tilsammen gir et billede av det moderne Amerika, uforglemmelig, udødelig, den vittigste satire som verdenslitteraturen eier over demokratisk humbug. — Dette avsnit var aldeles ikke paakrævet, romanen kunde uten skade klaret sig uten, men Dickens opnaadde sin hensigt, abonnenterne strømmet i tusenvis til, — den store succes var reddet. — Jeg er ræd for at man ikke helt kan frikjende Dickens for at være hvad alle moderne kritikere er enige om at stemple som det aller foragteligste: en publi-kumsdigter.En paafaldende mangel ved Dickens' romaner er deres svake komposition. Ingen av hans verker er fuldendte bygverker, hvor vei avveiede proportioner samler sig til en harmonisk helhet. I saa henseende tilfredsstiller han ikke en moderne kritikers beskedneste fordringer. «Pickwick-klubben» kan knapt nok kaldes en bok, — det er nærmest en række av historier, som er ganske løst sammenlænkede og i hvert øieblik avbrutt av avsnit som falder ganske utenfor fortællingens strøm. Dickens synes idethele — ialfald i den første periode av sit forfatterskap — ikke at ha tænkt paa komposition. Som bekjendt utgav han ingen av sine bøker færdige og avsluttede, han utsendte dem alle stykkevis i periodiske publikationer; det ser ofte ut som han er gaat ivei uten plan, at han naar han var færdig med et nummer, ikke altid visste hvad der skulde staa i det næste.

Heller ikke personerne i Dickens' romaner tilfredsstiller den moderne kritik. Han kaldte

B13

dem, hørte vi, i fortalen til David Copperfield sine fantasibarn, og allerede i dette ord ligger en tendens som sigter i stik motsat retning av den naturalistiske æstetik. — Dickens var ganske vist en enestaaende, en fabelagtig iagttager, men han bygget ikke sine skikkelser op utelukkende paa sine iagttagelser; — han tænker ikke paa at kopiere virkeligheten, er ikke ræd for at forvride den, overdrive den, karrikere den. En skikkelse som Quilp i «The Old Curiosity Shop», med en kjæmpes hode paa en dvergs krop, allerede i sit ydre præget av en overmenneskelig hæslighet, det plumpe legeme, hans motbydelige manerer, hans dyriske appetit, hans sadistiske grumhet, hans fantastiske ondskap, gjennem alle enkeltheter utmålet til en vraltende, alle hindringer overvindende Caliban, — det er ikke noget menneske, men et monstrum.

Og saa i den samme roman — Little Nell, et vidunderbarn av fromhet og visdom, reflekteret som en tænker, utholdende som en opdagelsesreisende, taalmodig som en martyr, vandrende gjennem livets strabadser og lidelser uten suk eller klage, uten tanke paa sig selv, et liv i glad offervillighet, rørende i sin urokkelige tillit og tro og kronet av en død som er en himmelfart, — heller ikke Little Nell er et

2 — Dickens.14

menneske, hun ligner mere en engel, det er bare vingerne som mangler.

Naturalisterne trodde hverken paa djævler eller engler, de beskjæftiget sig idethele nødig med undtagelsesmennesker, det de søkte var det almindelige, — eller det degenererede, hvad der for dem ofte faldt sammen, da menneskene i vort samfundsliv saagodtsom alle var degenererede. Det de vilde vise, var exemplarer, typiske exemplarer paa arten — La bete humaine. Det virkelige, det som ligger under det ytre utstyr, det er altid

det samme: dyret. Hos Zola træffer vi alleslags mennesker, almægtige ministre, store talere, millionærer, arbeidere, kunstnere, — han skildrer dem med realistisk nøiagtighet i deres pragt eller deres misere, men overalt piller han ordene og skinnet av dem for at naa ned til det virkelige, det fællesmenneskelige, d. v. s. dyret, som drives av de samme hoveddrifter, selvopholdelsesdriften, egoismen i dens mangfoldige samfundsbestemte variationer, — og kjønsdriften, i regelen, for ikke at si altid, degenereret til nydelsessyke.

Naturalisten er materialist og pessimist.

Dickens er i sammenligning hermed bedrøvelig umoderne. Han kunde aldrig tat ordet la bete humaine i sin mund, — ikke i den betydning Zola brukte det.

Ogsaa Dickens kjender livet i dets pragt og15

dets misere, og menneskene i deres skrøpelighet og egoisme. Han har færdes i overklassens saloner, men endnu meget mere mellem utskuddet; han kjender hvert sjofelt hul i London, er fortrolig med alle mystiske kneiper og har færdes i verdensstadens lumreste kroker, har oplevet barernes laster og er fortrolig med forbrydernes daglige liv, kjender bedre end nogen fængslerne og alle det moderne samfundslivs uhyggeligste skyggesider. Ogsaa han fjerner det som er skin og humbug, for at vise hvorledes menneskene ser ut indvendig. Men det han søker, og næsten altid finder, — paa bunden, — det er ikke dyret i mennesket, det er tvertimot mennesket i dyret, — eller med andre ord det guddommelige, som han har vanskelig for at tro ikke findes i hvert levende væsen.

Dickens er hverken materialist eller pessimist. Han er idealist og optimist. — Han har ofte nok faat høre ilde for sin vulgar opti-mism.

— Jeg har valgt at konfrontere Dickens med det naturalistiske litteratursyn, dels fordi dette dog endnu er det almindeligste, men især fordi det hovedsagelig er fra dette hold at kritikken over ham er kommet. — Men hvis jeg istedetfor naturalismen hadde valgt romantikken, saa vilde resultatet ikke blit stort ander-16

ledes; thi ogsaa den romantiske kritik er fuld av indvendinger.

Trods alle disse «feil» kritikerne finder hos Dickens, trods alle hans forfatterreplikker, hans indblanding i fortællingernes gang, hans kjærlighetserklæringer til sine yndlingsskikkelser, hans overflødige moralprækener, trods hans «ukunstneriske» hensyn til publikum, trods svakheten i hans komposition, trods hans altfor «romanagtige» personer, hans stundom altfor summariske psykologi, — trods disse og flere brud paa kritikkens krav, — saa hænder det dog at man tilfældig slaar op i ham og straks er fanget, blir staaende og læse, man kan ikke løsrive sig. Hvad er det som gjør det, hvori ligger den magt han mere end nogen anden forfatter utøver over hver den som med aapent sind kommer i hans nærhet?

Det kommer først og jeg tænker ogsaa sidst derav at alt i disse bøker er levende, alt, — gåterne vi gaar gjennem, stuerne vi kommer ind i, menneskene som færdes der, altsammen lever; disse bøker er fyldt til randen av levende virkelighet.

Denne virkelighet er ikke metodisk opbygget av forstandsmæssig indsamlede og systematisk ordnede iagttagelser, — den er ikke sam-mensydd av notiser til løsning av en «videnska-17

belig» opgave, raastoffet i denne virkelighet er de heftige indtryk Dickens har mottat av den verden vi alle lever i, men disse indtryk blir liggende i hans sjæl, hvor de blir befrugtet av hans ubændige fantasi, og frem av denne parring stiger en ny verden, — en av Dickens skapt verden, som er endnu virkeligere end det vi i almindelighet kalder virkelighet.

Skapt er ordet.

Dickens hører til de utvalgte, til de yderst faa, virkelig skapende genier, som fremstaar blandt os en gang hvert tredie aarhundrede.

Men likeoverfor det som er virkelig skapt. • staar kritikken saa temmelig raadløs. Det er som naar man vil indlate sig paa at kritisere verden slik som den nu engang eksisterer. De misfornøiede, «pessimisterne», som gjerne vil

angripe universet, de kan nok ha en skadefro bevissthet om at de kan lage solen og maanen bedre, men samtidig har de en deprimerende bevissthet om at de idetheletat slet ikke kunde lage solen eller maanen. En mand som staar og ser paa en flodhest, kan nok undertiden bli fristet til at anse en flodhest for et enormt misgrep; men han er noksaa nødt til at tilstaa at en lykkelig underlegenhet forbyr ham personlig at begaa et slikt misgrep. — Og det er hverken nogen blasfemi eller nogen overdrivelse at si at vi føler noget av den samme vanskelighet18

naar vi vil bedømme det virkelig skapende element i menneskelig litteratur. Og det er Dickens' første og sidste storhet: han var en skaper. Men virkelig primær skapelse (slik som solen eller et barns fødsel) fremkalder ikke kritik eller vurdering, men bare følelse av etslags ubestemt og umiddelbar taknemlighet

Med denne følelse er det vi skal nærme os Dickens, vort kritiske apparat kan vi likesaa godt la ligge hjemme, men vi skal komme til ham i ydmyghet, med vort sind fromt og fordomsfrit aapent til at ta imot de rigdomme hans skapende geni har at skjænke os.

Men er det formastelig at ville kritisere det virkelig skapte eller at lægge vort alnemaal paa skaperen, saa kan det dog være tillatt, ja frugtbart at gjøre sig rede for de egenskaper som gjør ham til den han er, — til forskjel fra alle andre.

Det første som slaar os hos Dickens, — er hans øine, hans fabelagtige syn. Han ser alt — vi gaar gjennem gåterne, ikke en butik und-gaar os, vi ser dem for os, i sin pragt eller sin misere, gamle og forfaldne, eller blinkende i ny oppudsning, fortællende sin skjæbne, nogen litet tillitsvækkende i sin altfor prunkende paa-trængenhet, andre solide og rolige i grundmuret velstand, atter andre synkende sammen i19

sine sidste krampetrækninger; vi følger hans personer ind i en kro, vi har ikke været der mange minutter, før vi føler os hjemme, vi oplever hver enkelthet, kjender hvert møbel, mønsteret i teppet foran kaminen, det gamle stueur, hver hyggelig krok; det er en uveirs-kveld, gjestene kommer ind dryppende vaate av regnen, kaster ytterklærne, skynder sig hen til den knitrende ild, hvor lænestolene staar i ring med sine gjestfrie arme aapne til at ta imot, snart staar det rykende glas ved siden av dem og de blaa tobaksskyer indhyller dem i sine slør, og varmen og vinen og hyggen smelter deres sind og løsner deres tunge.

Der var i Dickens' tid mangfoldige slike gamle kroer, og hans personer stikker ofte indom, men hver kro har sit ansigt, og vi mindes dem, hver med sine eiendommeligheter, — som erindringer om gamle oplevelser. —

Indbyggerne i Dickens' land er ofte paa reiser, ikke paa lange utenlandsreiser, undtagen den ene gang da Martin Chuzzlewit jun. og Mark Tapley maatte over til Amerika, — men omkring i landet, fra station til station. Dili-gensen er næsten litt av en hovedperson i Dickens' romaner, han lærer os en masse ruter, og alt ser vi levende for os; — de tilpakkede passagerer som klatrer op paa taket for at finde sig en plads, eller de mere beslaatte, som sæt-20

ter sig bekvemt tilrette i vognens indre, de reisendes taushet og mistænksomme blikke, — man kunde aldrig vite, det var ingen sikker tid dengang, og mangtslags eventyrere og pak færdedes paa landeveiene; kusken i sin store kavai med lakoniske svar til passagerernes spørsmaal ; piskesmeld og trompetstøt, et ryk i det tunge kjøretøi og saa avsted med de fire uthvilte hester; opstyr paa stoppestederne, hvile og drik paa stationen, avspænding av de gamle prustende hester som ryster sig i sæletøiet, dampende av sved, friskt forspand, ny opstigning og indstigning, og saa avsted igjen — videre, videre, dag og nat gjennem vekslende landskaper og nye byer. — Overalt er Dickens' øine paafærde, — hør engang hvad han ser en tordenveirs nat i lynglimtene. «Øiet, like ihærdig som lynglimtene, saa i hvert blink en mængde gjenstande som man ikke kunde ha set ved høilys dag i den femdobbelte tid; kirkeklokkerne oppe i taarnet med repet og hjulet som satte dem i bevægelse; sønderrevne fuglereder i hjørnerne og under gesimserne; angstfyldte ansigter i kantrende vogner som fløi forbi, jaget avsted av de opskræmte hester; forlatte harver og ploger paa markene; milevis av land opdelt ved hækker og gjærder, med en kant av fjerne trær likesaa synlig som fugleskræmslet opsat paa markene like ved; et øiebliks lysende,.21

brændende, skjælvende klarhet som viste alting tydelig; saa kom et blink av rødt ind i det gule, saa en forvandling til blaat, saa en lysning, saa intens at alt blev til bare lys; ogsaa det tykkeste, dypeste mørke.»

Naar vi læser slikt som dette, saa har vi nok en fornemmelse av at noget slikt har vi ogsaa set; det har fløiet over vor nethinde, men ikke efterlatt indtrykk saa sterke at vi var istand til klart at gjenkalde billedet med alle dets enkeltheter, — ikke alene, men Dickens hjælper os, han fortæller os hvad vi har set, og siden mindes vi det som en personlig oplevelse, — kirkeklokkerne, fuglerederne, de forlatte ploger og harver, de forskræmte ansigter — altsammen.

Det mest fremtrædende træk i Dickens' karakter, forsaavidt vi kan læse den ut av hans digtning, er hans ømme kjærlighet og medfølelse med de hjælpeløse, barn, fattige, — de svake, — de som ikke er utrustet med neb og klør til at grave sig frem i verden.

Man merker hvor han skjælver av bevægelse og harme, naar han beretter om Mr. Murdstones og hans søsters mishandling av stedsønnen, den lille David Copperfield, hvorledes han av hele sit hjerte er paa Davids side mot disse motbydelige pligtmennesker, som ikke aner hvad et barn er og derfor saarer ham ustanse-22

lig, dræper hans tillitsfulde uskyldighet, slukker hans livsglæde og skræmmer bort hans vitebegjærlighet, ja bent ut fordummer ham i skræk.

Man føler hvor hans hjerte bløder, naar Florence Dombey i sin rørende uselviske kjærlighet ikke er istand til at avlokke sin haarde far saameget som et smil eller et kjærtegn.

Der er hos Dickens idethele et rikt barnegalleri, han trænger med sin heftige medfølelse ind i barnets sind og oplever dets lidelser og dets heltemod, dets hellige alvor, som de voksne saa altfor ofte gaar tankeløst forbi eller endnu oftere driver gjøn med og derved tilføier saar som kan sætte merker for hele livet.

Som med barnene, saa med de fattige. Dickens fører os ind i mangfoldige fattige hjem, og han viker ikke tilbake for med de sterkeste farver at skildre os fattigdommens elendighet og rædsler, de skitne huler de bor i, urenslig-heten, hungeren, nøden, fornedrelsen, lasterne, drukkenskapen, — utilnærmeligheten, uviden-heten, — men aldrig er hans kjærlighet borte, forstaaelsen indenfra, lydhørheten for de værdier som altid findes hos disse hjælpeløse, — deres sammenhold i elendigheten, deres ømme hjælpsomhet mot hverandre, det uartikulerede, men heftige sjæleliv inden denne verden utenfor verden.

Til de professionelle filantroper og skræk-I

23

kelige velgjørenhetsdamer har Dickens altid et skjævt og muntert øie.

Mrs. Pardiggle var et stort, sterkt, haardt fruentimmer, medlem av alverdens komitéer, gik omkring paa skolerne og præket, læste høit av smaa bøker omkring i de fattiges hjem, delte av og til ut nogen slanter mellem dem, men præket først og fremst moral for dem, i tide og i utide, — eller rettere sagt altid i utide.

Mr. Pardiggle hører vi litet om, som altid om mændene til disse uhyggelige samfundsinteres-serte kvinder. Men ungerne har hun bestandig med sig, hele hurven, fem snottede gutter, som allesammen er «frivillige» og sterkt interesserte medlemmer av veldædigheten, likefra Egbert, 14 aar gammel, som hvert aar av sine lommepenger sender 5 sh. 3 p. til Tockahoopo-indianerne, og ned til Alfred, 5 aar gammel, som «frivillig» har meldt sig ind i «Infant Bonds of Joy» og har forpligtet sig til aldrig i hele sit liv at smake tobak — 5 aar gammel!

Hvordan det er med frivilligheten, faar vi straks greie paa, naar moren er utenfor hørevidde, da raser de over at de aldrig faar lov at bruke sine lommepenger til det de har lyst til, og tigger som de værste rampegutter.

Mrs. Pardiggle med hele den yndige familie er i visit paa Bleakhouse. Munden staar ikke paa hende, hun oser av selvgod religiøsitet og24

moral, lægger ut om alt det hun utretter, er indigneret over de fattiges ufattelige utaknem-lighet og uhyre stolt av den utholdende strenghet hvormed hun hersker over dem.

Da visitten er slut, indbyr hun husets to unge damer, Esther og Ada, til at følge med sig, hun skal netop i et fattigbesøk i naboskapet, det vilde kanske interesse damerne at se hende i virksomhet. Det er ikke saa let at slippe

unna, og Esther og Ada gaar med. Besøket gjælder en teglbrænderfamilje. Snart er de der og kryper ind i den usle hytte, — 8 mand høi, Mrs. Pardiggle i spidsen, derefter de to damer, og tilslut hele gutteregimentet. De fylder det lille elendige, uluftede rum. Teglbrænderen ligger saa lang han er paa gulvet, damper paa en pipe, ser haanlig op, da døren aapner sig, venter til de alle er inde. Da spør han: «Naa, — er der ikke flere av dere?» Det er den eneste hilsen de faar.

Midt paa gulvet staar en jente og vasker noget tøi i en balje, — vandet er sort som blæk ; ved siden av hende en ung mand optat med at knytte halsbaand paa en hund; henne ved kaminen husets kone, steller med en baby, hun har et stygt blaat merke over øiet, og vender hodet bort, som hun er ræd de fremmede skal se det.

Mrs. Pardiggle lar sig ikke forbløffe, men25

snakker — ustanselig, — om synd og død og helvede og de fattiges ubegripelige utaknemlig-het o. s. v.

Ingen hører paa hende, ikke et muk fra nogen, saalænge duren gaar, — undtagen at hvergang prædikeren hæver sig til det høieste av sin veltalenhet, saa kniper den unge mand i bikjen og faar den til at utbryte i et infamt og langvarig bjef. Da kan der gaa et træt smil over de likegyldige ansigter. «Naa, er De ikke snart færdig?» sier teglbrænderen, «— hvad jeg har gjort i den sidste tid ? I de tre sidste døgn har jeg vært spunse fuld. Det blaa øie paa kjærringen ? Det er det mig som har slaat hende. Om vi var i kirke paa søndag? Nei, vi var ikke det; der er ingen som venter os. Den vesle boken Dere gav os forrige gang? Nei, vi har ikke læst den; vi kan idethele ikke læse her i huset.»

De to unge piker befandt sig yderst ilde under denne lange scene, de følte sig som paatrængende, som var gaat ind i et hus hvor ingen hadde bedt dem og hvor de ingenting hadde at gjøre. Og de var pinlig berørt av mrs. Pardiggles religiøse fraser og koldsindede moralske utlægninger. De nærmet sig kaminen og konen som sat og stelte med det nylig fødte barn. Det var en elendig liten skapning, som laa og pustet, med hurtige, kortere og kortere26

aandedrag. Saa med engang holdt det op at puste. Det var slut. Ada, den bløteste av de to piker, blev aldeles overvældet, — opløst i smerte, bøiet sig ned over den ulykkelige moder og klappet hendes haand opigjen og op-igjen med den oprigtigste ømhet og deltagelse. Moren stirret først paa hende i forbauselse, saa brast hun i graat.

Ind kom et hæslig, fattig klædt kvindemenneske, hun skyndte sig straks hen til moren og sa: «Jenny! Jenny!» Da moren hørte denne stemme, reiste hun sig og faldt om halsen paa kvinden.

Hun ogsaa bar merker av mishandling, i ansigt og paa armer. Hun hadde ingenslags ynde over sig, ikke andet end sympatiens og medfølelsens ynde, men som hun stod og trøstet moren, manglet hun allikevel ikke skjønhet. Jeg sier trøstet, men hun sa ikke et ord, ikke andet end «Jenny! Jenny!» Resten laa i tonen.

Det var saa rørende at se disse to fattigslige, grove, forslaatte kvinder saa inderlig sammensluttet --de bedste sider hos slike folk

er næsten skjult for os. Hvad den fattige er for den fattige, er litet kjendt undtagen for dem selv og Gud. —

Det er ikke bare barnene og de fattige som Dickens saaledes tar under sine kjærlige vinger, det er idetheletat de svake, de som ikke er27

flinke til at grave sig frem og derfor blir skubbet tilside av de verdslig kloke, de mere eller mindre tarvelige stræbere. — Se nu f. eks. paa en mand som Tom Pinch. Der gaar han i mange herrens aar og træller under Pecksniff. Tom er den nobleste karakter, der fins ikke en tarvelig tanke i ham, der gaar ikke et usandfærdig ord ut av hans mund, han tror alle godt, det falder ham ikke ind at nogen kan lyve eller vil nedlate sig til at snyte nogen. Han er desuten en dygtig mand, en fremragende arkitekt, til det yderste samvittighetsfuld i hvad arbeide han tar paa sig. Men hans beskedenhet og godtroenhet gjør at han paa det skammeligste blir utnyttet av dem som har hjerte til det. Han er tidlig kommet i huset hos Pecksniff\ som kalder sig arkitekt og holder et arkitektkontor eller skole hvor han sier sig at utdanne unge kunstnere. Han kalder sig Toms velgjører, og Tom som har fundet tilhold hos ham som en fattig gut, lever i oprigtig taknemlighet til sin velgjører. Agter ham, elsker, beundrer ham.

Pecksniff utstiller Toms tegninger signeret Pecksniff, og tar baade æren og fortjenesten for sin egen mund, og Tom finder alt hvad Pecksniff gjør i den bedste orden. Pecksniff er en forhærdet egoist og en utspekulert hykler, som drypper av olje og salvelse. Tom tar alt for det pure guld, — hvert forlo-28

rent ord som utgaar av den hyklerske kjeltrings mund, og han lar sig hundse, ikke bare av Pecksniff selv, men ogsaa av hans to døtre Mercy og Charity — not unholy names, I hope, sier Pecksniff naar han præsenterer dem; hele familien behandler Tom som en ringere person, som et hittebarn de har reddet fra fortabelse, en stakkar som maa være taknemlig for hver brødsmule de ofrer ham; de bruker ham til aislags arbeide, lar ham løpe sine erinder og gjøre alt hvad ingen anden har lyst til, samtidig som Tom i sin troskyldighet uten baktanker opretholder humbugen med Pecksniffs stilling som arkitekt i byen.

Der kommer stundom andre unge mennesker til Pecksniff for at studere under ham; blandt dem Martin Chuzzlewit jun.; en overmodig yngling som stundom nok kan saare ved sin overdrevne selvtillit, men som ellers er en grei kar og en retsindig karakter. Han faar straks sympati for Tom, selv om han ser paa ham som en underlegen person, hvem han behandler ovenfra nedad. Det generer imidlertid ikke Tom og der utvikler sig et venskapsfor-hold mellem disse to, hvor Tom naturligvis er beundreren og Martin den beundrede. Men der er én ting som Tom ikke kan forstaa hos sin nye ven, og som han har vanskelig for at tilgi ham: Martin har straks gjennemskuet Peck-29

sniff, hans hykkelske væsen, er indigneret over hans mishandling og utnyttelse av Tom og har ikke natur til at skjule sine følelser eller lempe paa sine uttryk; han haaner Pecksniffs forloren-het og finder de sterkeste uttryk for sin harme over hans forhold til Tom. Men det kan den troskyldige Tom ikke taale, han blir oprigtig bedrøvet over at hans nye ven er saa blind likeoverfor hans ædle velgjørers store egenskaper, og da det ikke lykkes ham at overbevise den anden, ber han ham pent, ja kræver tilslut av ham at han aldrig maa tale til ham om Pecksniff.

Og saaledes gaar aarene, indtil en god dag Pecksniff i den grad blotter sig at selv ikke Tom kan finde et fikenblad til at skjule hans nøkenhet med. Og da skjællene endelig falder fra hans øine, da retter hans moralske væsen sig op i hele sin styrke og han ryster i den dypeste harme støvet av sine føtter og forlater øieblikkelig det hus hvor han hadde gjennem-gaat saa mange ydmygelser.

Hans fromme og ydmyge retsind og hans bramfri dygtighet blev da tilslut set og anerkjendt av skikkelige mennesker, som vernet ham mot verdens ondskap og satte ham paa

den plads han fortjente.

*

3 — Dickens.30

Til de svake hører ogsaa de ubegavede> som har en god ven og ofte en dyp fortolker i Dickens. Blandt dem tænker jeg først og fremst paa den uforglemmelige Toots i Dombey & Søn. Vi træffer ham først paa Dr. Blimbers skole i Brighton; han var den ældste elev paa skolen og begyndte alt at faa bakkenbarter, og folk sa at da bakkenbartene kom, var det ganske forbi med hans hjerne. Hans utseende var ikke indtagende, næsen var en opsvulmet klumpnæse, og hodet var aldeles, urimelig stort. Lærerne hadde for længe siden opgit at faa noget ind i dette hode, men han var rik og fik lov til at sitte ved sin pult og stelle med sit eget. Han beskjæftiget sig mest med at skrive brever til sig selv fra bekjendte mænd; han adresserte dem til «P. Toots, Esq., Brighton, Sussex» og opbevarte dem med stor omhu i pulten. — Han var i høi grad optat av at pynte sig og virket oftest latterlig i sin utstaffering, var meget stolt av sin skrædder, Burgess & Co., «fashionable, but very dear»* Han hadde faa tanker og ikke mange ord, hans konversation bestod gjerne av faste vendinger som altid kom igjen. «It is of no con-sequence» var hans yndlingsuttryk. Men saa var han yderst beskeden, ydmyg, — hadde yderlig smaa tanker om sig selv: «Jeg er ikke anset for nogen kvik person; jeg er fuldt opmerksom31

paa det. Jeg tror ikke noget menneske kan være mere paa det rene med sin egen, — hvis det ikke er et altfor sterkt uttryk, vilde jeg si, der er neppe nogen som er mere paa det rene med sin egen tykhodethet end jeg.»

Ved denne selvutslettende ydmyghet blir Toots trods al sin latterlighet, efterhaanden indtagende. Chesterton sier at Dickens i Toots har fundet uttryk for det som kanske ligger ham allermest paa hjerte, — at ydmyghet er det eneste mulige grundlag for glæde, — at hvis en mand ikke har nogen anden vei til at bli ydmyg paa end at være fattig, saa er det bedre at være fattig og glæde sig. At hvis en mand ikke har nogen anden vei til at bli ydmyg paa end at være imbecil, saa er det bedre at være imbecil og glæde sig. Det er den dype ubevisste sandhet i Toots karakter, — at han i alt det ydre er forloren og falsk; men i alt det indre er han ubevisst, uklar og sand. Han bærer skrikende klær, men inde i ham er det stille; hans skjorter og vester er utmaiet med alverdens forlorne pragt, men hans sjæl er altid dækket av hellig skamfølelse. Ydersiden av tingene opfatter han altid galt, men indsiden er der ingenting iveien med. Han beundrer altid de rigtige mennesker, men han gir dem altid gale navner; han kalder altid kaptein Cuttle for kaptein Gills og forbedrer32

Mr. Walter Guy til «løitnant Walters». Han vet altid hvem han beundrer; han glemmer hvem de er, men husker hvad de er. Med ydmyghetens klare øine ser han verden, slik som den er. Han respekterer bokseren Game Chicken for hans styrke, slik som Game Chicken bør respekteres for sin styrke. Og han beundrer Florence for hendes godhet, slik som Florence maa beundres for sin godhet. Og han er ikke i tvil om hvem han beundrer mest; han foretrækker godhet for styrke, slik som alle mandige mænd gjør.

Man kan nok kalde Toots halvgal, men det er den rette halvdel av sin forstand han har beholdt.

Og det gjør stor forskjel.

Det gaar som en rød traad gjennem hele Dickens' produktion, denne motsætning mellem de svake, — de hjælpeløse, barn, fattige, fromme sværmere, intellektuelle undermaalere — paa den ene side, og de mægtige overmodige nedtrampere paa den anden. Og likesaa utpræget som hans ømme omsorg og dype medfølelse for den første klasse er, likesaa fremtrædende og utilsløret er hans sterke misstemning likeoverfor den andre, de selvsikre og magtmenneskene.33

Ogsaa av dem er der et helt galleri. Typer paa al slags hovmod, adelshovmod, pengehovmod, religiøst hovmod, moralsk hovmod, intellektuelt hovmod. De gaar haarde, tørre, kjær-lighetsløse gjennem verden, ensomme, — i høie tanker om sig selv, ulykkelige i taabelige indbildninger om at de er anderledes og mere værd end andre mennesker.

Vi har alt tidligere i forbigaaende møtt nogen av dem, Mr. Murdstone og hans søster, mrs. Pardiggle, Pecksniff, — jeg vil endnu bare et øieblik stanse ved Dombey, — kjøbmands-patricieren, hvis sjæl er størknet i sin umenneskelige sammensmelting med firmaet; — han er egentlig aldrig Dombey, men kun Dombey & Søn, — firmaet. Korrekt, ubøielig, grum; — uendelig skuffet, da hans hustru føder ham en datter, istedetfor en søn, en kompagnon, en arvtager til firmaet; han vil ikke se denne datter, som ved sin fødsel har skuffet ham saa dypt, han jager hende fra sig i had og er som en isbeholder overfor sin hustru som saa skammelig har svigtet sin pligt. Et par aar efter kommer imidlertid sønnen, moren dør, men det gjør ikke det ringeste indtryk paa ham, det er ikke mere end et offer hun skylder ham. Og nu blir lille Paul midtpunktet i alle hans tanker, man kan ikke si hans kjærlighet, ti han har ingen kjærlighet at gi, han eier ikke34

et smil til ham, hans stive ubøielige skikkelse kan ikke ha ham paa fanget, kan ikke leke med ham, har ingen eventyr at fortælle ham. Men han er likevel hans liv. Hans liv. Hans omsorg for at skaffe ham den melkerikeste amme, den bedste næring, den mest utsøkte opdragelse er altopslukende; hans længsel efter den dag da firmaet atter kan hete Dombey & Søn med rette, er lidenskabelig utaalmodig.

Men Paul er et litet skrøpelig væsen, et dødsmerket legeme som der ingen trivsel er i; faren ser sig efter megen kamp nødt til at sende barnet fra sig, ned til sjøkanten for at søke sundhet, det er hardt at ta ham bort fra sine øine, men endnu hardere er det at søsteren maa være med, den forhadte datter, Florence, hvem Paul har knyttet sig til i lidenskabelig sympati, og som er den eneste der synes at ha en gavnlig indflydelse paa hans befindende. — Et underlig barn, overmoden, fuld av fantasi og tanker, rørende i sine barnligvoksne refleksioner. Men nedover gaar det bestandig og en god dag slukner han.

Det er et voldsomt slag for Dombey, men ensom er han i sin sorg, som i det han vei kaldte sin lykke, har ingen haand at række ut, ingen skulder at lægge sit hode til, ingen taare at fælde; gaar som den samme stive, ubøielige, udadlelige egoist, tyranniserer sine omgivelser35

som før ved sit kolde, utilgjængelige, hjerteløse væsen, selvfølgelig som den der ikke kan tænkes andet end at ha ret, — egentlig den eneste eksisterende. — Han gifter sig paany, — han vil ha en søn, men sønnen kommer ikke. Han forsømmer sin forretning, han har jo en kontorfuldmægtig som han fuldt ut stoler paa, — det falder ham ikke et øieblik ind at noget menneske skulde kunne formaste sig til at snyte ham. Men fuldmægtigen er en bedrager, en klok bedrager som steller forretningen slik at Dombey & Søn gaar fallit, mens han selv gaar ut av det som en rik mand.

Nederlaget knækker Dombey, det bøier ham ikke. Han har aldrig havt venner, hans penger har havt venner, nu forsvinder de sporløst. Den ene han har, datteren, vil han ikke vite av; hun nærmer sig ham, hun kredser om ham, hun trænger sig ind paa ham, men han avviser hende med den kulde han henter fra den isklump hans hjerte er. Tilslut jager han hende bokstavelig ut av sit hus.

Senere blir han likevel omvendt, kommer til Florence, blir hendes barns ven og det sidste glimt vi faar av ham, er i lek med hendes barn.

Dombey's omvendelse har været gjenstand for megen kritik; der synes at være enstemmighet om at det er et betænkelig psykologisk misgrep som ingen kan tro paa.36

Og det er vei rigtig, — skjønt man kunde jo tænke sig muligheten av at den sterkt følende Dickens har været indpaa den tanke som inderen Ghandi har uttrykt saa vakkert i disse ord: «Ingen natur er saa haard at den ikke smelter ved kjærlighetens ild, og smelter den ikke, saa er det fordi ilden ikke er het nok.»

Jeg kan ikke si jeg tror det. Nærmest ligger det at tro at Dombeys omvendelse er et offer til Florence, hvem Dickens har saa inderlig kjær, — han har ikke havt hjerte til at forlate hende, førend han har skjænket hende det som han visste hun længtet saa inderlig efter: farens kjærlighet.

Det gjør ham jo ikke mere psykologisk rigtig, og Taine faar ret, naar han avslutter sin omtale av Dombey & Søn med disse ord: «— — — Hans datter kommer i det rette øieblik, hun bønfalder ham; han blir rørt, han blir en ud-merket far og ødelægger en ypperlig roman.»

Ikke alle de magtmennesker som forekommer hos Dickens, er saa ubetinget frastøtende, saa oprørende i sin uryggelige egoisme, saa uomvendelige som Dombey i virkeligheten er. Der er andre som er mere sammensatte, i væsentlige ting sympatiske, men skjæmmet av overmod og saarende selvsikkerhet. — Slike37

mænd kan nok smigre sig med Dickens' gunst, men det er en betinget gunst, han lukker aldrig sine øine for deres brøst, anser dem ikke for ordentlige mennesker, før hovmodet er pillet ut av dem, og lar dem gjennemgaa ordentlige ildprøver, før slaggerne i deres karakter er utbrændt.

Martin Chuzzlewit jun. er en av dem; De husker hvor han saaret Tom Pinch med sin selvgodhet, og ikke bedre var han senere like-overfor sin tjener, Mark Tapley, den uforglemmelige Mark Tapley, altid glad, altid oplagt, altid med det bedste humør villig til ethvert offer. Martin var naturligvis fornøiet med at ha faat et slikt guldstykke av en tjener; men det faldt ham dog ikke ind et øieblik at glemme, hvem der var herren og hvem der var tjeneren. Han var vokset op under bevisstheten av at være en rik arving, regnet sig uten at tænke over det ganske umiddelbart til overklassen, var ikke i tvil om hvem som var den vigtigste person i verden. Dette gav baade hans karakter og hans optræden en haard egoisme, som gjorde sig gjældende, ikke bare likeoverfor den beskedne Tom Pinch, eller tjeneren Mark Tapley, men ogsaa i forholdet til hans gamle onkel, ja endogsaa til hans elskede; selv i sin kjærlighet var han hovedpersonen.

Men livet tok ikke paa ham med silke-38

hansker, onkelen slog haanden av ham, han fik kun sig selv at stole paa. Han var jo ikke i tvil om at han nok skulde greie det; men nedover gik det likevel, i England var der ikke noget at finde for ham, og saa drog han over

til Amerika sammen med Mark Tapley. Herover blev han bøiet og lærte hvad han aldrig hadde følt, — ydmyghet. — I det giftige feberland han hadde kjøpt sig, i tillit til sin egen dygtighet og lokket av den amerikanske reklame, — i feberen da han blev drevet til dødens rand, bøiet han sig for Mark Tapley, som ikke bare ved sin utrolige hjælpsomhet reddet hans liv, men som da han selv ogsaa fik feberen, ved sin muntre taalmodighet gav ham nye tanker om hvad menneskeværd er.

I denne prøve gled hovmodet av ham, og da han kom hjem til England, var han i væsentlige ting en anden, end da han reiste ut.

Dickens' forkjærlighet for de svake og de hjemløse, sprang direkte ut av hans heftige retfærdighetsfølelse. Hans demokratiske ret-færdighetsfølelse. Han var fremfor alt folkelig; han kom fra folket, hadde levet blandt og med folket, hadde alle folkets følelser og skrev først og fremst for folket, — ut fra folkets eget hjerte.

Dette hadde ogsaa sin politiske side. Dickens39

var lidenskabelig politisk interesseret, han deltok aldrig direkte i det politiske liv, han tænkte ganske vist en kort tid paa at komme ind i Underhuset, men opgav det. Det hindret imidlertid ikke at han var og blev et lidenskabelig medlem av det unge radikale, det yderliggaaende demokratiske parti. Der hørte han hjemme med sit brændende demokratiske hjerte, sit had til al undertrykkelse, sit sværmeri for den mest uhemmede frihet.

Derfor blev alle hans romaner tendensromaner, han var ikke bare optat av at skildre steder og mennesker og spinde intriger, men hver eneste av hans bøker hadde sit bestemte ærende, sit bestemte politiske ærende, indeholdt angrep paa institutioner som var forældede og var blit skadelige, — paa de forskjelligste omraader, religion og kirkevæsen, retsvæsen, fængselsvæsen, fattigvæsen, skolevæsen, skilsmisselovgivning o. s. v. Alle de spørsmaal som var brændende, kom frem i Dickens' romaner og blev besvaret ut fra det synspunkt som var hans demokratiske hjertes kjerne.

Det er en almindelig mening og almindelig erfaring at tendensdigtning, digtning som er sterkt bundet til tidsmomentet, hurtig falder og virker forældet.

Hos Dickens er dette ikke indtraadt, det40

falder os aldrig ind at menneskene interesserer os mindre fordi de er anderledes klædt end vi, eller fordi de har andre drikkevaner, reiser i diligense og tar ind i hyggelige kroer som ikke længere existerer.

Den sidste av Dickens' bøker er over 50 aar gammel og den første er ikke saa langt fra 100; men allikevel virker de like friske og levende, tiden har ikke bitt paa dem. Og dog er alle hans romaner tendensromaner.

Hvorav kommer det at han ikke falmer, men stedse er «re-readable?»

Ja, først og fremst kommer det vei av hans levendegjørende, hans skapende geni, som ikke kan defineres, men dernæst kommer det vei ogsaa av det vi kan kalde hans teknik, selv om den neppe nogensinde er bevisst eller tilsigtet.

Dickens indiater sig f. ex. aldrig slik som Kielland i «Gift» eller allerede i «Garman & Worse», paa at forvandle sine personers sammenkomster til politiske eller religiøse diskussionsklubber, eller som Bjørnson i sine store romaner, paa at avbryte fortællingens strøm ved pædagogiske avhandlinger eller religiøse traktater. For ham forvandler tidens spørsmaal sig altid til menneskeskjæbner; han snakker ikke pædagogik, men gaar ind i skolerne og fortæller os hvorledes der ser ut, hvad eleverne41

steller med, hvem som er lærere og hvorledes de er; han dundrer ikke løs mot gjældsfængs-lerne, men fører os ind i dem, saa vi med vore egne øine og ører oplever den brogede og merkelige forsamling av mennesker som her er skyllet op. Nu er der jo ikke slike skoler i England som der var paa Dickens' tid, og gjældsfængslet er som bekjendt avskaffet for længe siden. Men menneskene forandrer sig jo ikke synderlig; tyranniserte skolegutter er ikke ophørt at existere, og pudsige, forkrøblede, forgjældede og grusomt behandlede mennesker heller ikke. Og Dickens har skjænket dem det evige liv som tidens tand ikke biter paa.Dickens var som sagt et trofast medlem av

det radikale parti, — men han var saare langt fra at være noget partikvæg. Han beholdt uavkortet sin utprægede common sense og brukte den hensynsløst uten at la sig binde av slagordene : han var f. eks. som alle de liberale, tilhænger av de frikirkelige, non-conformisterne, fordi han med hele sin lidenskap kjæmpet imot den statskirkelige autoritet og ethvert indgrep i samvittighetsfriheten. Men derfor lot han sig ikke binde for øinene, ingen kunde hindre ham i at se, og si hvad han saa; fordi om non-conformisterne blev ilde behandlet, var de ikke sakrosankte; han kjæmpet mot deres undertrykkelse, men han lukket ikke sine øine for deres lægprædikantlige avskyeligheter, skildret dem con amore med deres motbydelige salvelse, deres gemytlighet med Vorherre, deres kvalme søtlige fromhet, deres aandsfattigdom, deres selvgode vulgære veltalenhet, — jeg tænker først og fremst paa den motbydelige og løierlige Chadband i Bleak House, men der er mange av43

samme kaliber, hvor Dickens, det fremfor alt naturlige menneske, slipper sin dræpende latter løs paa lægprædikanternes væmmelige forloren-het og affektation.

Da Dickens hadde skrevet «Hard Times,» — sin mest «sociale» roman, — kaldte Macaulay ham en «sullen socialist», en grætten socialist, fordi han ikke var ortodox whig; men Dickens var saavist ikke socialist, likesaalitt som han var individualist, og hvad han saa ellers var, saa var han ialfald sikkert ikke grætten; han var med i sin tids radikale strøm, som hadde sin oprindelse i den store franske revolution, men hans aapne øine reddet ham fra at løpe ind i fanatismens sækkegate, hvorfra der ingen utgang er. Han vilde ikke ofre en tomme av sin frihet, ikke engang til det parti han ifølge sit temperament og sin folkelighet tilhørte.

Paa en iøinefaldende maate kommer denne hans overlegenhet til uttryk i hans forhold til Amerika.

Amerika stod i den radikale ungdoms bevissthet dengang som et EI Dorado. Her levet de mellem fortidslevninger og ruiner, som for hvert skridt hindret den frie bevægelse, — et utlevet kongedømme, utstyret med latterlig ceremoniel, en pomp og pragt, der slukte millioner som kunde brukes til nødvendige og frugtbare44

reformer, et unyttig hof, en overmodig adel, som sat inde med størstedelen av jorden og unddrog den dyrkning til folkets ernæring, et forældet magistratsvæsen, som sat inde med magten til undertrykkelse av nationen, en oprørende standsforskjel, som i det daglige liv gjorde samkvemmet mellem klasserne umulig, — de kjæmpet imot, en og anden gang lykkedes det dem jo ogsaa at faa en reformbill vedtat, men det gik saa bedrøvelig langsomt, bevægelsen stoppet altid op mot den seigeste konservatismes passive motstand; de stampet av utaalmodighet og saa med begeistring hen til det nye land paa den anden side av Atlanterhavet, hvor man allerede hadde opnaadd alt det som de maatte se paa som fjerne muligheter.

Ogsaa Dickens hørte til de utaalmodige, paa grund av sin lidenskabelige natur formodentlig blandt de aller utaalmodigste, — ogsaa han saa hen til Amerika som det forjættede land.

Det hadde længe været hans ønske at komme over og med egne øine at se det nye lands herligheter, og da han endelig drog avsted i 1842, var det med de største forhaabninger, med sit sind aapent til at ta imot, hvad et gjennemført demokrati hadde at by ham.

Det var ikke bare politiske sympatier, der var ogsaa personlige følelser med; Dickens var paa forhaand en kjendt og populær mand i45

United States, han var læst likesaa meget der som i England og høit skattet, ikke bare for sit talent, men kanske endnu mere paa grund av sine demokratiske anskuelser og sine uforfærdede angrep paa gamle institutioner og overklassens vanstyre i moderlandet. Der var ingenting amerikanerne gottet sig mere over, og Dickens var jo allerede dengang en berømt mand, han hadde alt, 30 aar gammel, erobret den engelsk-talende verden — i stigende grad. Allerede med «Sketches» vakte han opmerksomhed eftersom «Pickwick Papers» kom, uke paa uke, steg spændingen for hvert nummer, og han hadde forstaat at vedlikeholde den ved en vældig produktion: «Oliver Twist», «Nicholas Nickleby,» «The Old Curiosity Shop,» «Bar-naby Rudge.» — Han hadde været i korrespondance med Washington Irving, som hadde hyldet ham til hans hjertens glæde, og det var ikke uten forventninger om en storartet modtagelse at han seilet avgaarde. — Forventningerne i saa henseende skulde ikke bli skuffet. Tvertimot. Brittania var endnu langt fra kaien, da det blev bestormet av nysgjerrige, som med fare for

sit liv klatret op av smale leidere og snart fyldte dækket for at faa det første glimt av den berømte mand, ikke bare journalister, men ogsaa mangfoldige andre som vilde være de første til at shake hands med ham.

4 — Dickens.46

Og da han kom iland, blev han mottat som en fyrste, dørene stod ikke i hans hotel, det strømmet ustanselig ut og ind av mennesker som vilde hilse paa ham og hadde et eller andet at takke ham for, og indbydelser, — endeløse, — stor borgermiddag i New-York, indbydelsen undertegnet av byens bedste mænd og største navne, og senatets præsident ved bordenden, stort borgerbal i Boston. Hvor han kom hen i de mindre byer, var han indbudt til at bo hos guvernøren; vilde han ta sig en spasertur, stod gaten fuld av folk, som ventet paa det gunstige øieblik for at faa et glimt av ham; kom han ind i teatret, runget tilskuersalen av aldrig ophørende hurrarop til hans velkomst og ære. Aviserne hilste ham med henrykkelse, kjendte navne skrev lange artikler for at hylde geniet og især demokraten, — folkets ven, de fattiges og de undertryktes ven, som med sin rungende latter hadde blotstillet det gamle forfaldende England og Europa i al deres raattenskap.

Til en begyndelse var Dickens bare henrykt, overrasket glad; han hadde som sagt ikke været uten forventninger, men dette overgik jo saa langt hans dristigste drømme, — han tok imot alle de tusener av hænder som strakte sig mot ham, rystet dem inderlig i sit store hjertes barnlige taknemlighet og skrev henrykte breve til sin gode ven Forster om al den hyldest som47

overalt møtte ham. Man han blev ikke et øieblik svimmel, tapte aldrig hodet. I et brev

hvor han er midt i festjubelen og fortæller om

ø

alle enkeltheter, sier han: «Du vil vei ogsaa høre litt om hvad indtryk jeg har faat av amerikanerne, men det vil jeg ikke si et muk om, før jeg har set mere av dem ...»

Hans common sense forlot ham ikke, han tænkte ikke paa, ikke engang under festjubelen, at lukke sine øine, og i længden stod ikke ameri-rikanerne sig paa at bli utsat for disse gjennem-trængende instrumenter.

Washington var ganske vist en stor mand, det hadde han aldrig tvilt paa, men det var likevel ikke saa morsomt hver eneste dag, hver time paa dagen, at høre opigjen og opigjen at Washington var den største mand som historien nogensinde hadde frembragt.

Han tvilte heller ikke paa at der var mange flinke folk blandt de tusen han var nødt til at lære at kjende i Amerika, men det irriterte ham at der aldrig, aldrig, blev præsentert ham et menneske som ikke var a remarkable man av saa og saa store fortjenester; han fandt det hverken morsomt eller opmuntrende at reise omkring i et land som var befolket av millioner som allesammen uten undtagelse var remarkable men.

Han var i et selskap, førte talen hen paa48

Harriet Martineau, han ønsket vei at være behagelig, for Harriet Martineau hadde skrevet en diger bok om Amerika, som efter hans erindring var en eneste lovprisning. Han gjorde ikke lykke, Harriet Martineau var ikke noget populært emne, hun hadde nok rost Amerika paa mange maater, men hun hadde ogsaa hist og her kommet med indvendinger, øvet kritik, ikke ofte og ikke i væsentlige punkter, men allikevel kritik over Amerika — og det av en elendig europæer. — Nei, det gik ikke.

Dickens hørte og smilte og beriket sin erfaring.

I længden blev jo heller ikke festingen til at holde ut. Hver evige dag som kom, blev han slæpt omkring til private eller især til offentlige fester, — til breakfast, — fra breakfasten til dinner — og saa til supper — og efter supperen til et bal eller en eller anden forestilling, og mellem maaltiderne blev han dradd omkring, til skoler og blindeinstituter og fattighuser og hospitaler og fængsler — og fanden og hans oldemor. Og naar han endelig hadde kastet sig paa sengen, uttømt og henrykt for at faa sig et par timers hvile til han atter skulde ut, — saa hadde der utenfor en dør samlet sig en skare sangere som hyldet ham med en høi-røstet serenade. Det var ikke til

at holde ut. Men éngang fik han et saa voldsomt latteranfald at han maatte putte hodet under dynen49

for ikke at bli hørt av de snille sangere. Han var kommet til at tænke paa at utenfor sin dør hadde han sat sine støvler, og han fandt disse støvler, som var de eneste til at ta imot den velmente hyldest, saa urkomiske at han ikke kunde holde sin ustyrlige lystighet i tømme.

Han hadde været henrykt over at bli lovprist til at begynde med, men han taalte ikke at bli lovprist ustanselig, hver dag, fra morgen til aften. Han holdt paa at brække sig. — Hans kritik var vaaknet, og hans redebonne latter laa paa lur.

En særskilt omstændighet kom til at skjærpe hans misfornøielse med amerikanerne, det var hans optræden mot Amerikas lov om copyright, — forfatterretten.

Det var at stikke sin haand i et hvepserede. Dickens fandt saken saa oplagt at det ikke faldt ham ind andet end at alle maatte være enig med ham, bare tingen blev nævnt. Der existerte ikke i Amerika nogensomhelst beskyttelse av utenlandske forfatteres eiendomsret; dette gik naturligvis nærmest ut over de engelske forfattere, som blev eftertrykt sans façon uten saameget som utgift til en oversætter. Dickens saa at hans bøker var utbredt i hundrede tusener av exemplarer derover; han følte sig skammelig bestjaalet og forurettet og var rasende, baade50

paa sine egne vegne og sine kollegers; hans retfærdighetsfølelse flammet, og den var like het, enten det var ham eller det var andre som var de forurettede, og han la aldrig i sine forskjellige taler om saken skjul paa at han var den som tapte mest, og derfor var den selvskrevne til at ta sig av saken.

Men da fik han svar som aapnet hans øine baade for dette og mange andre ting. — «Jeg tror ikke der er et land paa jordens overflate

hvor der er mindre ytringsfrihet end her--,»

skriver han fra New-York, «— — Jeg skriver disse ord, nølende, med skuffelse og sorg; men jeg tror det fra bunden av mit hjerte. Jeg talte som du vet i Boston om international copyright, og jeg talte om det samme i Hartford igjen. Mine venner blev ganske maalløse over en slik frækhet. Denne tanke at jeg, en ensom mand, i Amerika skulde driste mig til at antyde for amerikanerne at der var ét eneste punkt hvor de ikke var retfærdige, hverken mot sine egne landsmænd eller mot os, slog de tapreste med stumhet! Washington Irving, Prescott, Hoffman, Bryant, Halleck, Dana, Washington Allston, — hver mand som skriver i dette land, er enig med mig, men ikke en av dem vaager at hæve sin røst og klage over den barbariske lov. Det har ingenting at si at jeg av alle levende mænd er den som taper mest51

paa det; det har ingenting at si at jeg har ret til at tale og krav paa at bli hørt. Miraklet er at der kan findes et levende menneske med dumdristighet nok til at antyde for amerikanerne muligheten av at de gjør noget galt. Jeg skulde ønske du hadde set de ansigter jeg saa — nedover paa begge sider av bordet, da jeg begyndte at tale om Walter Scott. Jeg skulde ønske du hadde hørt mig lægge ut. Mit blod kokte slik da jeg tænkte paa den skjændige uretfærdighet, at jeg følte det som om jeg var tolv fot høi da jeg kastet det ned i deres svælg» —. — — Og derefter: «Jeg hadde ikke før holdt denne anden tale, før der blev et opskrik som en englænder ikke kan danne sig nogen forestilling om, for at forhindre mig fra at gjenta noget slikt her i New-York; anonyme brever, mundtlige overtalelser; angrep i aviserne, som gjorde morderen Colt, som alle snakker om der, til en engel i sammenligning med mig; paastande om at jeg ikke var nogen gentleman, men en pengegrisk kjeltring; de uhyrligste skumlerier om min plan og hensigt med at komme til United States; slikt øser de utover mig hver dag--».

Jo, han merket nok at han hadde stukket haanden ind i et hvepserede, men han var saa rasende at han kjendte ikke stikkene, intet kunde holde ham tilbake, og han talte paany sin sak i New-York, — kraftigere end nogensinde.52

Det nyttet jo ikke noget; det forslag som altid laa i kongressen, blev begravet i den komité som altid hadde begravet det. Der skulde endnu gaa næsten 50 aar, før Amerika fik en retfærdigere lov om copyright. Da hadde Dickens ligget 20 aar i sin grav.

Denne oplevelse bidrog naturligvis ikke til at gjøre ham venligere stemt mod Amerika, og hvad han senere saa, øket hans uvilje. Kongressens forhandlinger, politikernes knep, den raa og brautende veltalenhet paa folkemøterne, avisernes sjofle polemik, den ryggesløse reklame hvormed de lokket uskyldige fremmede til at kjøpe land i febersyke distrikter, hvor de visste at de ulykkelige kjøpere vilde dø som fluer, det evige skryt, — de utidige manerer, høirøstetheten og den uophørlige tobakstygning og den hensynsløse spytting, som man altid maatte være paa vagt mot, — alt bidrog til efterhaanden at fylde ham med motbydelighet mot frihetens forjættede land.

Allerværst blev det, da han kom til Syden og med sine egne øine saa negerslaveriet, slik sqm det artet sig i den grumme virkelighet.

Han stanset foran et opslag hvor han læste: Overtrædelse av denne forskrift straffes, — paa amerikanere med bøte paa 5 dollar, — paa negre med 15 stokkeslag.» Og han oprørtes til bunden av sit hjerte. Men ogsaa her var amerikanerne53

kistefornøiet, ogsaa her levet man i den bedste verden; slavevæsenet var den lykkeligste løsning av det sociale spørsmaal, eierne behandlet sine slaver godt, og negrene var hjertens for-nøiet med sine herrer og med livet. — Men Dickens gik paa slavemarkedet og saa paa hvorledes menneskekvæget blev undersøkt og beføIt og solgt som paa et andet fesjaa.

Og dette var i menneskerettigheternes land! Litt efter litt samlet hans iagttagelser sig til det totalindtryk som han allerede i et av sine tidligere breve til Forster hadde git uttryk i disse ord:

«— — — Jeg reserverer endnu min mening om nationalkarakteren, — jeg bare hvisker at jeg skjælver for en radikaler som kommer herover, medmindre han er radikal av princip og fornuft og refleksion og ut fra en sterk retfærdig-hetsfølelse. Jeg frygter for at han ellers vilde

vende hjem som en tory — — ——---

— Jeg er ræd for at det tyngste slag som vil ramme friheten, vil komme fra dette land i den fiasko dets exempel har været for verden (in the failure of its example to the earth).»

Da Dickens atter stod paa engelsk grund, pustet han ut befriet, — lykkelig ved atter at være ute av demokratiets pandæmonium.

Dickens kom ikke hjem til England som54

en tory, det er vei sig selv han tænker paa, naar han taler om den som er «radikal av princip og fornuft og refleksion og ut fra en sterk retfærdighetsfølelse.» Han kom hjem som den han var da han reiste, demokrat og radikal av temperament og overbevisning. Her var ikke tale om omvendelse eller frafald, men han reiste rigtignok ikke slik som de fleste av nutidens Ruslandsfarere, om hvem vi næsten altid paa forhaand vet, hvorledes de vil komme til at se forholdene, rosenrødt eller blysort, — alt efter de sympatier de tar med sig hjemmefra.

Han kom til Amerika med to slags forventning, for det første den haabefulde forventning om at bli vei mottat i det store nye land, og dernæst forventningen om de oplevelser han gik imøte i frihetens EI Dorado. — Den første av disse forventninger blev opfyldt indtil over-mættelse. I den anden forventning blev han derimot skuffet paa det dypeste; hans skarpe blik gik tvers igjennem det ydre skin, og hans fine øre for falsk lyd lot sig ikke dupere av selvgodheten og skrytet. Den ene illusion efter den anden blev pillet av ham, hjemlængselen blev overvældende. «— Jeg har kjøpt mig et nyt accordion; — — — og du kan ikke tænke dig med hvad følelse jeg hver nat spiller Home, Sweet Home,» og da reisen var slut, var han ribbet for enhver illusion, ethvert haab, — ikke55

til demokratiet, men til det amerikanske demokrati, — demokratiets bedrøvelige karrikatur.

Foruten i brevene til hjemmet, først og fremst til Forster, men ogsaa til andre, har Dickens nedlagt sine indtryk fra Amerika i to offentlige skrifter: «American Notes,» som utkom i to bind allerede høsten 1842, og amerika-avsnittet i «Martin Chuzzlewit», som kom vaaren det følgende aar.

De to bøker er ytterst forskjellige. American Notes er god journalistik, men heller ikke mere; den er kanske den mindst Dickenske av alle hans bøker; den virker nu noksaa tam, man læser den uten hjertebanken, og kan hvorsomhelst lægge den fra sig uten selvbeherskelse. — Han var her altfor bundet, hans reise var jo et faktum som hadde været kommenteret i det uendelige — i avisartikler og interviewer og reporter, — han kunde ikke undgaa at ta hensyn til «kilder», han sat og skrev med altslags utklip foran sig og var ikke helt sig selv.

De amerikanske kapitler i «Martin Chuzzlewit» var derimot et frit kunstverk. Dickens var en berømthet som aldrig reiste incognito, men Martin var en almindelig mand, som ingen visste nøget om, likesaalitt som om hans merkelige tjener Mark Tapley, — her hadde hans fantasi frit spil, Dickens behøvde ikke at tænke paa om det han skrev var rigtig eller ikke, — og56

han taarnet op et billede, vældig i sine dimensioner og fascinerende i sine farver.

Dickens' Amerikabillede har ofte været kritiseret som falskt og overdrevent, — som ondsindet karrikatur. — Og noget kan der kanske være i det; han har sikkert ikke forminsket noget.

Jeg tar et exempel:

Martin Chuzzlewit hadde en anbefalingsskrivelse med til en dannet amerikansk familie; han avlægger den derfor en visit. Han faar et overordentlig behagelig indtryk av hjemmet, comfortabelt og smakfuldt og uten brask og bram. Familien mottar ham med den største velvilje, gjør til en begyndelse indtryk av fine, kultiverte mennesker. Men i samtalens løp røber de sig. Damerne — ja husfaderen ogsaa, men især damerne — spør Martin ut om alt i England, — det er dem øiensynlig i høieste grad magtpaaliggende at vise at de er fortrolige med den fine verden, — om han nylig har truffet grev den eller den, om han vet hvorledes det staar til med baronesse den eller den, — om selskapslivet gaar like muntert for sig paa det og det gods. Da Chuzzlewit ikke kan svare synderlig paa disse spørsmaal og viser en kompromitterende mangel paa kundskap om society's spidser, — avkjøles tonen efterhaanden. Og da han, som for tiden var temmelig pengeløs,57

kom til at nævne at han reiste over paa 3die plads, trak der en mørk sky over vertskapets ansigter; avskeden var overmaade meget kjøligere end mottagelsen. Og der lød ingen opfordring til at gjenta visiten eller haab om at de snart skulde møtes igjen.

Jeg antar at denne episode er opdigtet, og jeg negter ikke for at jeg, da jeg læste den, fandt den noksaa utrolig.

Men det er ikke saa sikkert. — La os sammenligne den med et træk fra virkeligheten.

Da Dickens' amerikabøker utkom, vakte de en storm av forbitrelse i Amerika, hvor man naturligvis syntes det var en skurkagtig maate at lønne deres gjestevenskap paa. Dickens blev nedrakket i alle aviser; smædeskrifter og parodier yret frem, han blev overøst med anonyme brever av den almindelige fine sort. Og nu begyndte man ogsaa at kaste ham hans beskedne avstamning i næsen; før hadde hans folkelige oprindelse været en av hans fortjenester, en av hans adkomster til hæder. — Kort efter offentliggjørelsen av. American Notes, finder man i tidsskriftet The New Englander en artikkel, hvor det bl. a. heter (Jeg citerer efter Leonard Sandbergs fortjenstfulde bok om Dickens): «— — — Og her kan vi ikke motstaa fristelsen til at gjøre en digression og gi vore læsere en kort beretning om denne hr. Charles Dickens' extraktion58

og utdannelse.---Vi har ikke været istand

til — — — at bringe paa det rene om nogen av hans forfædre kjæmpet ved William Erobrerens side ved Hastings, eller fulgte Richard Løvehjerte til Palæstina---vor helts far var,

eller er fremdeles i pressens tjeneste i London, hvor han har sit tarvelige utkomme ved at rapportere eller opfinde hændelser og anekdoter

til avisene —--En mand av den extraktion

kunde man nok være med paa at hædre og hylde. Men man saa helst at han tok med fra sine tidligere dage en vis fordringsløshet, og (man finder at) det klær ham daarlig, naar han gir sig til at tale i en tone som har klang av

medfødt overlegenhet og mangel paa ærbødighet, selv for de store amerikanere.»

Det forekommer mig at denne tidsskriftredaktør uten frygt kan konkurrere i utrolig snobberi med den pene familie i «Martin Chuzz-lewit».

Det er nu vei allikevel saa at Dickens's amerikaskildring er overdreven og karrikatur-mæssig, men hvad gjør det? Det kan allikevel hænde at dette fantasiverk overlever Amerika. Paa samme maate som Aristophanes' «Ridderne» har overlevet Athen. «Martin Chuzzlewit» er av de store verker hvor man glemmer at spørge om portrætet ligner originalen, fordi portrætet er saa meget vigtigere end originalen. Hvem59

bryr sig om, om Aristophanes er korrekt i sin beskrivelse av Kleon, som er død, naar han saa fuldkomment beskriver demagogen som aldrig dør? Og slik kan det gaa Dickens ogsaa; hvis New York og St. Louis gaar til grunde, som Athen, — saa vil kanske Martin Chuzzlewit til evige tider bli staaende som et uforgjængelig monumen (Chesterton).

Fem og tyve aar efter sin hjemkomst fra den første amerikareise var Dickens atter i De for-nede stater. I 1867.

Han reiste dennegang med ganske andre hensigter end første gang ; i 1842 var det personlig ærgjerrighet han søkte tilfredsstillet, og politisk opbyggelse i frihetens land han haabet at linde. Reisen i 1867—68 var en ren forretningsreise, hvad han nu søkte derover, var penger, — og ikke noget andet.

Et par aar i forveien hadde Dickens begyndt med at reise rundt og holde oplæsninger i England, Skotland og Irland, — oplæsninger av sine egne verker. Tilstrømningen var overvældende : det viste sig at være en guldgrube.

Dette rygtedes til Amerika, mange amerikanere hadde ogsaa været i England og hørt disse foredragsaftener, som var noget av en begivenhet. Og nu kom der bud fra United States, —60

de vilde ha ham, de maatte ha ham derover. Han betænkte sig vei og længe, men tilslut blev tilbudene saa mange og saa gyldne at han ikke kunde staa imot. Dickens hadde bruk for penger, — av hans ti barn levet endnu de otte, og han førte en dyr husholdning, gjestfri og storslaat som han var, og hjelpsom til alle kanter. Han hadde bruk for mange penger, og saa bestemte han sig. — Han blev derover fra slutten av oktober 1867 til begyndelsen av april 1868.

Ogsaa fra denne anden reise har vi en lang række av brever, navnlig til hans svigerinde, som stod for hans hus, — og til Forster.

Morsomme brever, næsten dagboklige optegnelser fra hans omvankende liv, fra by til by, med nøiagtige beretninger om hver dags oplevelser. Overalt den samme succes, endeløse køer, som begynder at stille sig op kl. 2 om natten, hele familier som byttes om pladsen for at holde ut, opvartere fra nærliggende restauranter som flyr om med fuldtbesatte fater og krus for at holde liv i de taalmodige. Menneskeslangen vokser time for time, tilslut strækker den sig gjennem mange lange gater, til endelig billetluken aapnes, og adgangstegnene slukes i nogen minutter av de heldigste, mens de allerfleste maa gaa hjem slukøret og tomhændet.

Om dagen i jernbanekupéen eller paa damp-61

skib, om aftenen paa katedret, omjublet av det overfyldte hus, fra by til by, aften efter aften, et langt og anstrengende triumftog, — guldet strømmet ind i uanede masser. Trods de uhyre utgifter som maatte til, — til engelske og amerikanske impressarioer, kostbare avertissementer, dyre lokaler, uophørlige reiser og store hotelregninger, — reiste dog Dickens efter noget over fire maaneders omflakken hjem til England med 20 000 £ netto, — eller med andre ord 400 000 kr. i gammeldagse gode guldpenger, som ikke hadde nogen av nutidens luner.

Dickens var dennegang meget mere fornøiet med Amerika og amerikanerne, end han hadde været 25 aar tidligere, — han var imponert over alle de forandringer han saa, nye bygninger, nye byer, nye institutioner, men ogsaa i befolkningens optræden. De hadde forbedret sig i «manners,» — i alle brevene 1867—68 forekommer

der ikke en spyttebakke, — og han roser med sterke ord den hensynsfuldhet hvormed han overalt blev behandlet.

Der var ingen sky paa himlen, næsten ikke en antydning til det gamle mellemværende; det eneste er at en forfatter i en avis antyder at det nu kunde være rimelig at Dickens skrev en ny bok om Amerika; og der utbredte sig det rygte at Dickens var i arbeide med en slik bok. Det tænkte imidlertid Dickens ikke et

5 — Dickens.62

øieblik paa; derimot holdt han i en avskeds-middag i New-York en tale, hvori han gav uttryk for sin glæde over de vældige forandringer og forbedringer han hadde iagttat siden han sidst var i Amerika, og han gav det uttrykkelige løfte at han ved alle nye utgaver av sine to Amerika-bøker i et postscriptum skulde gjøre opmerksom paa dette.

Og det er da ogsaa til den dag idag trolig gjort i alle anstændige utgaver.

Men ikke en stavelse i selve bøkerne er forandret. Dickens mente i det væsentlige det samme som han hadde ment.

«Han kom hjem fra sin anden amerikareise,» sier Forster, «som han var kommen fra den første, — med liten tro paa at det politiske problem var løst eller vilde bli løst i Amerika.»Det mest forbløffende ved Dickens' forfatterpersonlighed er kanske hans frugt-barhet, som synes næsten grænseløs.

Allerede i oldtiden indprentet man forfatterne at de ikke maatte la en dag gaa uten at skrive noget, — at de ikke skulde komme ut av øvelsen; men man turde dog ikke gaa længere end at anbefale: nulla dies sine linea; men for Dickens var der ikke tale om linjer, — men om sider; naar man regner alt — stort og smaat — med, saa kommer man i hans 35. forfatteraar — op til mindst 50 000 sider, eller med andre ord henimot 4 sider hver eneste dag, iberegnet søndager, helligdager, sykedager, sommerophold, reiser, — alt. Paa disse mangfoldige tusen sider bevæger der sig et mylder av personer, «karakterer», — ikke langt fra 2 000, — og hver eneste av disse skikkelser har faat sit præg, de kan nok være beslægtede og ha den likhet som stammer fra deres fælles fader, men de er aldrig sammenblandede, de har allesammen — uten undtagelse — hver sit64

ansigt, sin paaklædning, sine ytre og indre eiendommeligheter. Selv de personer som ingen rolle spiller, som ikke har andet at gjøre i romanen end en enkelt gang at gaa gjennem et værelse, eller bringe et tebræt, — selv dem har Dickens magtet i farten at utstyre med et eller andet litet træk som gjør at vi ser dem for os og mindes dem som gamle bekjendte, naar vi ved gjenlæsning atter støter paa dem.

Alle mulige klasser og professioner er repræsenteret i denne verden; en engelsk forfatter har opstillet alle Dickens' personer efter profession, klassificeret dem efter deres livsstilling, — og han naar op til adskillige hundrede, — ingen mangler, grever og baroner, statsmænd, magistratspersoner, dommere, advokater, haand-verkere av alle arter, bakere, smeder, barberer, murere; prester, kirketjenere, lægprædikanter, hotelverter, tjenere,kusker; lirekassedreiere,vagabonder, forbrydere — helt ned til analfabetiske gatefeiere, som den ulykkelige Joe. Jeg griper i flæng, — De vil neppe kunne finde paa en livsstilling som ikke er repræsenteret ved en eller flere eller mange repræsentanter, og de har allesammen — foruten sin almenmenneskelige karakter, faat sit professionelle merke; de lever til en vis grad, hver i sin verden, har sin av livsstillingen bestemte forestillingskreds, sin moral, sin lykke, sit sprog og sit ydre og indre væsen.65

Dette er naturligvis Dickens ikke alene om, der er overalt i verdenslitteraturen forfattere som har havt sit øie aapent for livsstillingens indflydelse paa menneskene. Det ligger nær at tænke paa Zola, i hvis bøker dette spiller en overvældende rolle. Men der er likevel stor forskjel paa Zola og Dickens. Zola isolerer samfundsklasserne, gjør dem til gjenstand for specialstudier og behandler ofte bare en klasse i hver bok; i Au bonheur des dames er det butiksfolk og de store entreprenører; i Ventre de Paris leverandører av alslags levnetsmidler, i Nana de prostituerede og den verden av døgnfluer som sværmer omkring demimonden, i L'Oeuvre kunstnerne, i Docteur Pascal viden-skapsmanden o. s. v.

Hos Dickens derimot vrimler alle klasser om hinanden, — ganske som i den virkelige verden; og det stiller

naturligvis ganske andre fordringer til fantasianstrengelse.

Men trods det vældige arbeide i sin produktion, som man skulde tro var nok og mere end nok for et enkelt menneske, saa var det dog langtfra at hans virkelyst dermed var uttømt.

Der var ingen han lignet mindre end Ibsen ; han laaste sig aldrig inde paa sit digterverksted, og han var aldrig ræd for det kostspielige ved at holde venner.

Han er altid optat av noget, kjender ikke66

til hvile, er aldrig ubeskjæftiget, arbeider, hvis det gjælder, ustanselig fra den tidlige morgen til langt ind i natten og præsterer i løpet av et døgn det utrolige. Foruten at han altid har en roman paa stabelen — ja i ungdomstiden to, stundom tre paa en gang — faar han i ledige stunder i en fart besørget smaahistorier og artikler av alle arter. Han skriver brever — i massevis, — fra korte forretningsmæssige notiser til utførlige epistler paa mange sider, hvor han utfolder sig i sin rigdom paa pudsige indfald og burleske løier; bare mængden av hans korrespondance, som han greier ved siden av sin literære produktion, vilde være tilstrækkelig for et normalt menneskes arbeidsdag. Og det var ikke paa langt nær nok med det. Fra 1850 av er han ved siden av alt andet redaktør av et tidsskrift, og en ualmindelig omhyggelig redaktør, som med den største samvittighets-fuldhet tar sig av alle enkeltheter, samtidig har han en hær av tidsspildende planer for at hjælpe alverden, en gammel skuespiller, en fattig enke, forsømte barn o. s. v.; alt i et holder han taler ved banketter, indvier sociale vel-gjørenhetsanstalter, arrangerer teaterforestillinger som alene vilde kræve en almindelig sceneinstruktørs arbeidskraft, eller han reiser omkring i landet for at holde oplæsninger av sine egne verker. Hjemme i sit hus finder han67

i

altid paa noget nyt, noget som skal forandres, brønder som skal anlægges, rørlægninger som i en hast maa være færdige, han er med paa alt, har sit ord med, om det skal slaas en spiker i væggen, i hver bagatel i den altid rikholdige spiseseddel; har altid tid tilovers for sine barn, arrangerer leker og teaterforestillinger for dem og naboerne; han er altid hjemme for hvem som kommer for at tale med ham, er altid beredvillig til at bistaa i raad og daad. Og naar hans overmenneskelige arbeidsdag er slut, saa begynder det som han kalder sin hvile; den bestaar ofte i timelange, hurtige spaserture paa tyve, ja stundom 30 og 40 kilometer, — hyppigst i Londons gater, — og naar han kommer hjem, føler han sig opfrisket, — og hvis det er nødvendig, sætter han sig paanyt til sit arbeidsbord.

Det ligger jo nær at tro at denne rastløshet er stundesløshet, at han løper fra det ene til det andet og lar sig nøie med halvgjort arbeide. Men det var ingenlunde tilfældet; tvertimot, alt hvad han begynder paa, det fuldfører han, og med en forbløffende grundighet; han kaster sig med hele sin sjæl ind i hvert enkelt av alle disse arbeider og gir sig ikke før han faar utført hvad han har tilsigtet. Det gjælder alt hvad han tar fat paa, — fra sin digtning og ned til spøk og lek og de mindste bagateller.68

Hans datter Mamie fortæller et litet træk,

som morsomt belyser hans iver. «---Min

far insisterte paa at jeg og min søster Katie skulde lære Mr. Leach og ham polka. Far var saa alvorlig optat av at lære trinene, som om der ikke fandtes noget vigtigere i hele verden. Ofte kunde han med det største alvor øve sig i et hjørne av værelset, uten dame og uten musik; og jeg mindes en kold vinternat han vaaknet og blev saa ræd for at han hadde glemt trinene, at han jumpet ut av sengen og ved belysning av den gammeldagse tranlampe, omhyggelig holdt prøve, «en, to, tre — en, to, tre», — indtil han hadde forvisset sig om at jo, nu kunde han det.»

Som med dansen, saa med alskens selskaps-kunster som Dickens var saa glad i; han var en fremragende taskenspiller; han kunde ikke se et bordteppe uten straks at producere sig, sier Douglas Jerrold, og Forster mener at hvis han ikke hadde været digter, saa kunde han uten vanskelighet ha greiet det som omvandrende zigøiner-gjøgler.

Naar vi tænker paa denne ustansede optathet gjennem alle døgnets timer og hans overvældende

arbeidspræstation, og naar vi tar i betragtning arten av hans arbeide, den næsten hallucinatoriske intensitet hvormed han oplevet alt hvad der hændte i hans romaner, hans69

abnorme eller overnormale sensibilitet, — den lidenskap hvormed hans heftige hjerte reagerte mot al uretfærdighet, — saa blir det ikke saa let at forstaa at han ikke blev utslitt længe før tiden; ja, saa svært gammel blev han jo ikke, — knapt 60 aar, men naar hensyn tages til hans svake legeme og skralle helbred, saa er det likevel litt av et under at han holdt det gaaende saalænge.

Hemmeligheten ved denne overmenneskelige utholdenhet, tror jeg ligger i hans smil, — hans smil og hans latter.

Naar han under serenaden paa hotellet i Amerika kom til at tænke paa sine støvler utenfor døren og derved fik et latteranfald saa voldsomt at han maatte putte sig ind under dynen for ikke at krænke de snille sangere, — saa tror jeg at dette latteranfald skaffet ham rikelig erstatning for den vederkvægende søvn de frygtelige sangere berøvet ham.

Macaulay kaldte Dickens «sullen», Taine kalder ham i sin litteraturhistorie trist. Men Dickens er hverken grætten eller trist. Det er Macaulay som er grætten, fordi Dickens ikke i et og alt synes at ha de samme politiske meninger som han; det er Taine som er trist, fordi han har læst altfor meget, er uten forstaaelse av det umiddelbare og er blit en intellektuel pessimist. — Taine har skrevet en70

bok som heter M. Graindorge, — det er en satire over ungdommen, hans tids franske ungdom; den er ikke morsom; den er klok naturligvis og indeholder mange rammende ord, men den er skrevet av en irriteret mand, som i det høieste overvinder sin irritation i en haabløs resignation. M. Graindorge er en satire, og den tilfredsstillelse satiren skaffer os, er i regelen ikke av den aller ædleste sort; den bestaar væsentlig i skadefryd, fordi satirikeren naturligvis aldrig sigter paa os, men paa vore fiender og vore venner og vore naboer og alle andre.

Dickens er ikke irriteret eller resigneret; han kan ofte være rasende, men det har ingenting med irritation at gjøre og er det motsatte av resignation. Den formastelige tanke at livet kanske ikke skulde være værd at leve, har aldrig besmittet hans sjæl; — han har aldrig et øieblik været haabløs, hans haab var likesaa uslukkelig som Micawbers; sidst av alt var han intellektuel, han ræsonnerte ikke, han produ-certe, og hans produktion var fremfor alt baaret av den folkelige og muntre visdom som han hadde tilfælles med Sam. Weller, Susan Nipper og Mark Tapley.

Dickens var ikke satiriker — eller rettere sagt, han var nok satiriker ogsaa — men han var fremfor alt humorist.71

Den tilfredsstillelse humoren skjænker os, er ikke skadefryd, men noget som ligger i et ganske andet plan — hvad skal jeg kalde det — glæde, lykke.

Hans haar kunde reise sig i rædsel over alt det uhyggelige, hemmelighetsfulde, mystisk ængstende, aandeagtige og spøkelsesfyldte som hans fantasi fremmante for ham med mere end virkelighetens styrke, — hans hjerte kunde smelte i sorg og deltagelse med de tragiske skjæbner menneskelivet er fyldt av, — hans haand kunde knytte sig i raseri mot al den lumpenhet, hykleri, grusomhet, egoisme han gjennemskuet. — Men hverken det uhyggelige eller det sørgelige eller det skammelige kunde fordrive hans smil eller dæmpe hans latter.

Dickens var fra fødselen av utstyret med et enestaaende øie for det komiske, og en umiddelbar henrykkelse over det løierlige. Ingenting undgik ham, ikke en pudsig situation, ikke en skabagtig gestus, ikke en forloren betoning —; hans breve vrimler av løier og de lystigste iagttagelser, og hans uuttømme-lige fantasi bringer ham — under produktionen — de mangfoldigste grinagtige indfald, som i den grad morer ham at han stundom falder av stolen i et latteranfald; og han strør72

sin munterhet ut over de mange tusen sider, hans smittende latter klinger, ret som det er, pludselig igjennem og virker som overraskende solskin over det mørke landskap hans dystre fortællinger ofte utfolder for os.

De egentlige humorister i Dickens' romaner tilhører allesammen folket, — de er smaafolk, fattige, som ikke lever paa solsiden. Med sikkert instinkt har Dickens set at humoren først og fremst er en folkelig evne og lykke. —

Slik er det sikkert i alle lande, ku-torvsgutten, lazaronen, rallaren, er ganske vist de morsomste nordmænd. Men ganske særskilt er dette tilfældet i England og fremfor alt i London. Sam Weller gjælder i England for det litterære symbol paa den engelske populace, og mange engelske forfattere er enige om at fastslaa at der ikke er synderlig forskjel paa symbolet og virkeligheten. «Fattige englændere lever i en atmosfære av humor,» heter det, «de tænker i humor. Ironi er den luft de ind-aander. Det hænder av og til at en spøk dukker op hos en politiker eller en gentleman; og da gjør de gjerne det mest mulige ut av den; men hvis et alvorlig ord falder i munden paa en gatesælger, saa virker det næsten overraskende som en spøk; — som regel bevæger de sig i ironiske vendinger.» — «Jeg husker engang jeg blev kjørt i en hansom73

cab nedover en gate som viste sig at være en cul de sac, saa vi rendte av al kraft mot en væg. Kusken og jeg sa noget paa én gang. Men jeg sa «This'11 never do!» og han sa «This is all right!» — Jeg følte mig tilhørende en kjedeligere og ringere klasse. —»Humor! Jeg sluttet vist min forrige forelæsning med at si at næste gang vilde jeg tale om humor. Det var et meget letsindig løfte og har voldt mig en sjelden kjedsommelig uke. Jeg har virkelig gjort mig flid, har kavet i mange timer med at finde en uttømmende definition paa hvad humor egentlig er for noget, hvilket sjælelig komplex det har sit utspring i, hvorledes det ytrer sig o. s. v. Der kom ingenting ut av det, — ingenting som min kritik ikke dømte til papirkurven.

Det mangler ikke paa at der er skrevet om det, — især av tyskere, allermest av tyske romantikere.

Disse romantiske æstetikere arbeider med noget man kalder den metafysiske æstetik, hvis fader vistnok er selve Kant; men romantiken stanset ikke saa meget ved Kants klare, men uartistiske tænkning, som ved Fichtes uforstaae-ligheter og Hegels sofismer; herav brygget de sine dypsindigheter og sine abstruse paradokser.

De skrev om »Das Erhabene und das Ko-75

mische», det var i høi grad indviklede bøker som jeg ikke har beholdt stort av, — bare et almindelig indtryk av at das Erhabene var mig altfor ophøiet, og det komiske ikke paa langt nær komisk nok. — De bygget op teorier om hvorledes en humorist burde være, men de følte sig øiensynlig aldrig fristet til et smil eller en latter over det humoristen selv præsterte. — De skrev om humor — dypsindig og merkvær-dig, men saa kjedelig at det ikke var til at komme igjennem.

Det er idethele noksaa paafaldende hvor ofte pedanter føler sig lokket av det morsomme og gjør det til gjenstand for sit studium. Tænk paa vor Holberg-litteratur! — Den er ofte ud-merket, indgaaende, grundig, har git os overmaade meget av kulturhistorisk indsigt og derigjennem adskillig forstaaelse av detaljer; men hvor mange av disse forskere er ikke simpelthen ærgerlige over at Holberg er morsom, og optræder ved sit pirkeri mere som holbergske figurer end som Holbergs fortolkere. Det er uhyre sjelden at man træffer paa en sætning som skjænker os et smil eller en latter, som ikke Holberg selv har git os bredere og rikere. Neppe nogen vil negte at der er git overbevisende vidnesbyrd om at det lar sig gjøre at skrive kjedelig om Holberg.

Jeg har gravet igjennem Dickens, hans artik-76

ler for at finde noget om «humor». Ikke et muk, Dickens var humorist, men han var ganske uvidende om den metafysiske æstetik, har aldrig skrevet et ord om humorens filosofi, eller «das Erhabene und das Komische». Han kunde ganske vist ikke, vilde iethvertfald ikke, han hadde en medfødt rædsel for det kjedsommelige.

Men andre humorister? Ja, der har vi jo Thackeray, han har skrevet en meget underholdende bok om engelske humorister i det 18de aarhundrede, men det er nærmest muntre biografier og gode referater av Fieldings, Smollets og fleres skrifter. Nogen redegjørelse for humorens væsen indiater han sig ikke paa.

Der er jo naturligvis de som har gjort det; nærmest for os ligger det at tænke paa J. L. Heiberg; han hadde alting paa det rene og skrev en i Danmark berømt avhandling om «Vaudevillen som dramatisk digtart». Den er vist baade skarpsindig og fornuftig; men saa tør jeg til gjengjæld si at jeg baade har set og læst «Aprilsnarrene» og «Recensenten og Dyret» — uten at dø av latter.

Naaja — der langen Rede kurzer Sinn er at jeg kom til det resultat at jeg ikke vil staa her og tale kjedelig om

humor. Det forekommer mig at være en selvmotsigelse, — en parodi.

Men jeg kunde kanske faa Dickens til at hjælpe likevel, — ikke ved at spørge ham om hvad77

han mener om humor; for han mener ingenting.

Men simpelthen ved at be ham om et exempel; den bedste forstaaelse av humorens væsen finder man kanske i den munterhet humoristen vækker. Man trænger ikke søke længe ; jeg ståk paa lykke og fromme min haand ind i Dickens' vældige bokhaug, og fik — uten valg — tak i Alfred Jingles ikke altfor renvaskede haand, og han slipper ikke saa let taket.

Jingle er ikke medlem av Pickwick-klubben, som De vet, han er blandt dem som dukker op efterhaanden som de fire berømte reisende kommer ut i verden. — Den første.

Dickens skriver en søndag eftermiddag til sin forlovede: «I have at this moment got Pickwick and his friends on the Rochester coach, and they are going on swimmingly, in company with a very different character from any I have yet described, who I flatter myself will make a decided hit. — —».

Brevet henviser os til følgende kostelige skildring (jeg citerer efter C. J. Hambros oversættelse):

Nu traf det sig saa at Pickwick og hans reisefølge ogsaa hadde besluttet at gjøre Rochester til sin første station; og da de paa en skaan-som maate hadde meddelt sin nye kjending at de var paa vei til samme by, blev de enige om at sætte sig bakerst, hvor der var plads til alle.

6 — Dickens.78

«Op med Dem,» sa den fremmede og hjalp Pickwick op paa taket saa hodekuls, at nævnte herres adstadige holdning led høist følelig av-bræk.

«Bagage, sir?» spurte konduktøren.

«Hvem — jeg? Brun papirpakke her; det er alt — resten gaat sjøveien — pakkasser* spikret til — store som huse — tunge, tunge, fanden saa tunge,» svarte den fremmede og stoppet ned i lommen saa meget som han kunde av den brune pakke, som efter høist graverende indicier at dømme indeholdt en skjorte og et lommetørklæ.

«Hodet, hodet — pas hodet!» ropte den meget talende fremmede, da de kjørte ut under den låve porthvælving, som i de dage førte ind til vertshusgaardene. «Frygtelig sted — farlig arbeide — forleden dag — fem børn — mor

— høi dame, spiste smørrebrød — glemte porten — hrit — bums — børn snu sig — mors hode av — smørrebrød i haanden — ingen mund at stikke det i — familiens hode væk — rystende — rystende! Saa paa Whitehall, sir?

— pent sted — litet vindu — en anden som mistet hodet der — hvad ? — han holdt heller ikke skarp nok utkik — hvad?»

«Jeg grublet,» sa Pickwick, «over de jordiske tings sælsomme omskiftelighet.»79

«Jasaa — saa — ind av slotsporten den ene dag, ut av vinduet den næste. Filosof, sir?» «Jeg studerer menneskenaturen,» sa Pickwick. «Jasaa, jeg ogsaa. Fleste folk gjør det, naar der er litet andet at gjøre og mindre at tjene. Digter, sir?»

«Min ven, hr. Snodgrass har en smuk poetisk aare,» sa Pickwick.

«Ja likesaa hos os,» sa den fremmede. «Episk digt — titusen linjer — Julirevolutionen — digtet det paa stedet — Mars om dagen, Apollo om natten — fyr av kanonen, knips paa lyren.»

«Var De med ved hin mindeværdige leilighet?» sa Snodgrass.

«Om jeg var! — skjøt av en bøsse — idé skjøt ned i mig — for ind i bodega — skrev den ned — ut igjen — pif, paf — ny idé — bodega igjen — pen og blæk — tilbake igjen

— røk og damp — herlig tid, sir. — Jæger, sir?» Han vendte sig bråt mot Winkle.

«Litt,» svarte Winkle.

«Fin sport — nydelig sport. — Hunde, sir?»

«Ikke for øieblikket,» sa Winkle.

«Jasaa! — skulde holde hunde — stolte dyr

— kloke skabninger — hadde engang en hund

— pointer — forbausende instinkt — ute paa jagt en dag — ind gjennem en grind — plystret

— hunden stod — plystret igjen — Ponto — ikke av flekken, bomfast — ropte paa ham —80

Ponto, Ponto — vilde ikke rikke sig — stod som en støtte — glodde paa et skilt, saa op, øie paa opslag: «Vildtvogteren har ordre til at skyte enhver hund indenfor dette gjærde» — vilde ikke igjennem — storartet hund — værdifuld hund — overordentlig.»

«Et høist besynderlig tilfælde,» sa Pickwick. «Har De noget imot at jeg noterer det?»

«Slet ikke, sir; slet ikke, hundreder av anekdoter om det samme dyr. — Pen pike, sir.» (Til Tracy Tupman, som hadde sendt diverse anti-Pickwickianske øiekast til en ung dame nede paa veien.)

«Nydelig!» sa Tupman.

«Engelskepiker ikke saa pene som spanske — stolte skabninger — kulsort haar — mørke øine — nydelig skapt — yndige væsener — skjønne.»

«De har været i Spanien?» sa Tracy Tupman.

«Bodd der — aarhundreder.»

«Mange erobringer?» spurte Tupman.

«Erobringer! Tusenvis. Don Bolaro Fizz-gig — grande — eneste datter — Donna Christina — herlig skabning — elsket mig til vanvid — streng og nidkjær far — høisindet datter,

— smuk englænder — Donna Christina fortvilet

— blaasyre — mavepumpe i min vadsæk — det gik heldig — gamle Bolaro henrykt — samtykke til vor forbindelse — forenet hænder —81

strømme av taarer — romantisk historie — overordentlig.»

• «Er den omtalte dame i England nu, sir?» spurte Tupman, — beskrivelsen av hendes skjøn-het hadde gjort et sterkt indtryk paa ham.

«Død, sir — død,» sa den fremmede og førte de sparsomme jordiske levninger av et saare gammelt lerretslommetørklæ til sit høire øie. «Kom sig aldrig efter mavepumpen — undergravet helbred — blev et offer for den.»

«Og hendes far?» spurte den poetiske Snod-grass.

«Samvittighetsnag og elendighet,» svarte den fremmede. «Forsvandt pludselig — hele byen talte om det — eftersøkt allevegne — uten held

— vandspring gik paa det store torv, pludselig stans — uker gaar — springer ikke — arbeidere sat til at rense det — vandet skrudd av

— svigerfar opdaget paa hodet i hovedledningen, fuld tilstaaelse i høire støvle — tok ham ut, og springvandet rislet saa smukt som nogensinde.»

«Har De noget imot at jeg skriver ned den lille roman?» sa Snodgrass, dypt bevæget.

«Slet ikke, sir; slet ikke — halvhundrede flere om De vil høre — har ført underlig liv

— ganske besynderlig historie — ikke enestaaende, men ganske paafaldende.» —

Denne «fremmede» er Alfred Jingle, en mand82

hvis utseende samler sig i «shabby-gentle», og hvis væsen er flot, selvtillitsfuld uforskammethet. Man kan ikke kalde ham godt selskap, men han er i alt hvad han sier, — alle sine skrøner, — og selv i sit snyteri og sine sjofelheter saa pudsig og morsom, at man under læsningen av Pickwick-Klubben, — naar han er borte, ret som det er griper sig i at længes efter ham: «Kommer ikke Jingle snart igjen nu?»II.

Holberg sier i sin bekjendte sammenligning mellem de to norske sjøhelter Cort Adeler

og Tordenskjold følgende: «--Hin hadde teori

og var lykkelig i praksis, denne praktiserte lykkelig uten teori; ti han var blit en stor sjømand alene av egen erfaring og uten at ha gaat i navigationens skole. Det er derfor at adskillige av hans aktioner er kritiserede, som foretagne uten regler. Erfarenhet viser dog, at undertiden regnes til fornuft og skjønsomhet at tilsidesætte regler og formaliteter og at bruke lykken naar man ser at ha den i sin lomme. Store og fast utrolige ting er derved blit utvirkede. Hvis man saadant negter, taler man

mot erfarenhet som dagligen viser, at---

lykken likesom har opofret sig til visse personer — —.»

De to typer Holberg her antyder i nogen konturer, findes naturligvis ikke bare blandt sjømænd, men i alle sfærer, ogsaa litteraturen.

Efter hvad vi alle har hørt om Dickens,84

kan vi ikke være i tvil om hvad type han hører til. Ogsaa han var blit stor i sit fag alene gjennem sin erfaring og hadde ikke gjen-nemgaat nogen navigationens skole. Ogsaa hans aktioner blev ofte kritiseret, fordi de var utført uten hensyn til de anerkjendte regler og formaliteter; ogsaa han hadde lykken (eller sit geni) i sin lomme og utvirket store og fast utrolige ting, ogsaa han hørte til de visse personer lykken likesom har opofret sig til.

Men netop derfor er det saa vigtig indgaaende at kjende de erfaringer han bygget sin storhet paa, — eller med andre ord hans biografi. — Og da nu disse erfaringer, jeg vil ikke si utelukkende, men ialfald for en meget væsentlig del, faldt i hans barndom og ungdom, saa blir denne del av hans liv særlig vigtig.

Det var ikke ad landeveien Dickens naadde frem til forfatterskap. Hans opdragelse var i høi grad forsømt, uregelmæssig, helt avhængig av de ofte noksaa spændende tilfeldigheter som farens økonomi gjennemgik. Nogen glad barndom hadde han ikke, mange spændende oplevelser, men kun faa aar i den sorgløshet som man helst ser knyttet til barneaarene. I hans erindring ligger der mørke skygger over disse aar, og naar han i sine romaner atter og atter kommer tilbake til barns lidelser og uglemme-85

lige sorger, saa er det frugten av hans egne smertefulde erfaringer.

Charles Dickens blev født 7. februar 1812 i Portsea, en bydel av Portsmouth.

En dansk biograf fortæller at hans forældre dengang neppe anet at dette drengebarn skulde bli en verdensberømt mand. Dette finder jeg høist sandsynlig. Men berømt blev han nu allikevel, og det hus han fødtes i, er blit et Dickens-museum, som tusener nu valfarter til.

Faren, John Dickens, som hadde en liten kontorpost ved orlogsverftet, fik efterhaanden 8 barn, Charles var nr. 2 i rækken. — John Dickens var ikke egnet til at være familiefar, allermindst for en saa talrik barneflok; ansvarsfølelse var ikke hans styrke, han var lyrisk anlagt og i sine stemningers vold, en mand av mange og høistemte ord, men uten utholdenhet og ikke ubetinget at stole paa i sin forretningsorden. Han var altid i pengeforlegenheter og levet et spændende liv med sine kreditorer, det vrimlet av regningsbud paa hans dør, og det var ikke altid de lot sig avvise med veltalenhet; han var en daarlig økonom, anlagt for fest, og naar der var

noget i kassen, løp pengene let gjennem hans fingre. Charles som86

forresten, trods alt, var hjertelig glad i ham, kaldte ham i breve til sine venner spøkefuldt the prodigal father.

Sidst av alt var John Dickens pædagog; — egentlig var han en snil og elskværdig mand, som vilde sine barn det bedste, og naar det gik nogenlunde med hans affærer, var der i saa henseende ikke stort at si paa ham. Men naar krybben var tom — og det var nok det almindeligste — saa var han ikke mand for at ta kampen op mot vanskeligheterne, han lukket sine øine og lot alting, hus og kone og barn seile sin egen sjø. Sønnen kan i alvorlige øieblik ikke frikjende ham for at være en meget forsømmelig far.

Dette hindret ikke at John Dickens var uhyre stolt av sine barn, først og fremst av Charles, som saa urimelig tidlig viste sine merkelige gaver. Han var en ganske liten pøik da han begyndte at lytte til sang omkring sig og opfatte ordene og synge efter de komiske sange med dramatisk frækhet. — Faren var henrykt og kunde ikke motstaa ved alle leiligheter at føre ham frem. Naar der var gjester i huset, satte han ham op paa sine skulder, og fra dette podium begyndte gutungen sin forestilling. Han var naturligvis utrolig pudsig, der han med sin spæde barnestemme og med teatralske gester foredrog de løierlige viser, og87

gjesterne — med faren i spidsen — holdt jo paa at dø av latter, og gutten var henrykt over den applaus han møttes med. Og de voksne var umættelige og gutten var utrættelig, han sang og sang ustanselig, indtil han uttrættet og overmæt av hyldest graatende blev baaret i seng.

Det var naturligvis moro, men en yderst betænkelig pædagogik, som det ikke var frit for at der stod merker av gjennem Charles Dickens' liv.

Naar jeg tænker paa John Dickens, saa dukker uvilkaarlig op i mig billedet av en anden far, far til en likesaa verdensberømt mand, Isac Rousseau, Jean Jacques' far.

Ja, han var jo værre end John Dickens naturligvis, men de var ikke saa ulik hverandre; ogsaa Isac Rousseau hadde sin største svakhet i den mangelfulde ansvarsfølelse, heller ikke han tok kampen op mot livets vanskeligheter, han lot sig ikke som den ældre Dickens nøie med at lukke øinene, men han rendte simpelthen sin vei fra kone og barn og blev borte i mange aar. Mot sine barn var han yderst forsømmelig, endda han hadde ikke mere end to; den ældste lot han uten suk — saavidt man kan se — gaa i hundene, og Jean Jacques kan heller ikke rose ham for nogen varig omhu. Men han var som John Dickens stolt av sin søn, og utnyttet ham om end paa en anden88

maate; synderlig selskapelighet var der ikke i urmakerens tarvelige hjem, og knapt nok nogen komiske viser til at herme efter i det kalvinistiske Genf, men gutten var ikke kommet længere end at han saavidt kunde læse, før faren anbragte ham i verkstedet og lot ham læse for sig, — mest romaner; og naar verkstedet var lukket og aftensmaten fortæret, tok de til igjen, læste og læste, aandeløst optat av spændingen, time efter time, indtil fuglesangen utenfor varslet hvad klokken var slagen, og den gamle reiste sig og litt genert sa: «Nei, nu er det vei paa tide at vi kommer i seng, gutten min.»

Dette var sikkert heller ikke nogen første rangs pædagogik, allermindst for en gut som Jean Jacques, som sidst av alt trængte incitamenter for sit fantasiliv.

Rousseau har i «Confessions» git et noksaa opstyltet billede av sin far, hvor han fremstilles som en stolt, frihetselskende, genfisk republikaner i antik stil, hvis handlinger imidlertid staar i den flagranteste motsætning til denne karakter.

Men Dickens har udødeliggjort sin far under navnet Wilkins Micawber, som i tidens løp er blit en fortrolig bekjendt av millioner mennesker, der ikke vet at hans virkelige navn er John Dickens. Micawber har de væsentligste egenskaper tilfælles med John Dickens, uten at89

billedet er en realistisk gjengivelse av originalen; det er komisk idealiseret, en velvillig karrikatur; Micawber er forgyldt i Charles Dickens' forsonende og saliggjørende humor; — naar vi har oplevet hans kolossale ordrigdom, hans naragtige stemningsskifter og hans uforsvarlige handlinger, saa mindes vi ham trods alt med munter

sympati.

Virkeligheten hadde sikkert været adskillig mørkere, under oplevelsen hadde den unge Dickens ikke været istand til at se sin far som Micawber, dertil gik hans uansvarlige tankeløshet altfor hardt utover ham selv; men da han skrev David Copperfield, var han kommet paa avstand, og nu kunde han tegne ham ut fra den stemning som ogsaa kom tilorde i de fortrolige vennebrever, hvor han med spøkefuld kjærlighet kaldte ham the prodigal father.

Og ut fra denne stemning blev Micawber et uforglemmelig mesterverk i komisk portrætkunst.

Dickens' mor — Elisabeth Barrow — synes i social henseende at ha staat et par trin høiere end faren, — og hun maa ogsaa ha hat nogen grad av dannelse, siden hun kunde undervise sin søn, ikke bare i engelsk, men ogsaa i begyndelsesgrundene i latin.

Og Dickens har de lyseste erindringer om denne sin første undervisning. De husker David90

Copperfield, naar han mindes skolegangen hos sin mor paa bakgrund av hvad han senere gjennemgik. «— — Jeg hadde været lærenem og lærelysten nok, da mor og jeg var alene. Jeg mindes dunkelt at jeg lærte alfabetet paa hendes fang. Slaar jeg op i en abc med fete og sorte typer, ser jeg for mig, den dag idag som i gamle dage, hvor nye og rart de virket, og hvor snille og hyggelige O og Q og S var». — Dette er selvbiografi; fem aar før Dickens skrev David Copperfield, spurte Forster ham om han kunde fortælle noget om morens første undervisning, og han svarte i omtrent nøiagtig de samme ord som David Copperfield.

Men ellers kom der ikke til at utvikle sig noget intimere forhold til moren, og der er ingen tegn til at hun har øvet nogen indflydelse paa ham. Han omtaler hende næsten aldrig, og i hans vidtløftige korrespondance forekommer ikke hendes navn. Heller ikke i hans bøker er der synderlig spor efter hende; det ligger jo nær at tro at han har havt hende i sinde i skildringen av Mrs. Micawber, — men det kan vi ikke faa stort ut av, for Mrs. Micawber forsvinder næsten ganske bak sin merkelige mands brede festivitas. — Det har været sagt at hun har sittet model for Mrs. Nickleby; hvis det er rigtig, saa kan ikke sønnen ha havt synderlig sympati for hende; for9!

Mrs. Nickleby er et uendelig snakkesalig, kjedsommelig og forsludret kvindfolk, som trods sin godslighet ikke er meget tiltalende.

Det portræt som findes av Dickens' mor, «gir indtryk av en haard, dyster, litet betydelig kvinde» (Dibelius). Hun synes at ha været streng og sneversindet eller ialfald at livet har gjort hende til det. Traditionen er vaklende, delvis selvmotsigende. Hvad Dickens fortæller om hendes undervisning, peker jo ikke paa oprindelige anlæg i den retning, og det berettes desuten om hende, — likesom forøvrig om hendes mand, — at hun hadde utpræget kunst-nerisk-fantastiske elementer, i høi grad sans for det komiske, en forbausende efterlignelsesevne, hvad der ikke hindret at hun ogsaa kunde fortælle sørgelige historier slik at tilhørerne blev rørt til taarer.

Dette kunstneriske anlæg synes Dickens da at ha arvet fra begge sine forældre; det var forresten utbredt i hele familien, en søster var sangerinde, to av brødrene var skuespillere, den ene av dem en genial komiker, og alle hadde de stor moro av at spille komedie; det hændte at de besatte alle rollerne i en komedie med familiens seks medlemmer (to av barnene var død i barndommen).Charles kom ikke til at bli længe i Portsmouth; han var ikke mere end to aar gammel da familien flyttet til London. Fra disse hans to første leveaar fortæller Forster en del træk som i og for sig ikke har synderlig interesse, men som vidner om en forbausende tidlig optrædende iagttagelsesevne og en ikke mindre forbausende erindring fra aar som for de allerfleste mennesker er et absolut mørke. — Dette maatte man jo vente av Dickens. —

Heller ikke i London blev opholdet av lang varighet. Charles var ikke mere end 4—5 aar gammel, da faren flk ansættelse ved orlogsverftet i Chatham, som ligger i grevskapet Kent. Her blev Charles, 5—6 aar, til han var ca. 11 aar gammel. Dette var hans egentlige barndom, de lykkeligste og eneste nogenlunde sorgløse aar i hans liv.

Chatham og de omliggende smaabyer, Rochester o. s. v., er næst efter London, som er hovedstaden, — de vigtigste byer i Dickens' land. Byerne og landskapet, hele grevskapet Kent. Her har han

streifet om i eng og skog, sommer og vinter, i solskin og storm, her kjender han hver vei og hver sti, hvert træ og hver sten, her har han lyttet til den rislende elv, Medway, som forfriskende snor sig gjennem landskapet. Tusener av indtryk og billeder lever i hans sjæl, fra de koselige kroer hvor han sat kvelden lang og hygget sig med venner, fra folkene som var hans bedste venner, fra diligensens tak og fra sine endeløse fotture. Hele sit liv krydset han om dette sit barndoms hjem, her kom han paa sine ældre dager til at bo, og her drog han sit sidste suk. Hans bøker er fulde av Kent. —

Paa det høieste punkt paa hovedveien mellem Rochester og Gravesend laa Gadshill Piace, et anseelig hus som spillet en stor rolle i hans barnefantasier. Gadshill var omgit av eventyr og sagn, her var det prins Henry drev sine gale streker, og her var det Falstaff gjorde sit bekjendte røveroverfald paa de skikkelige reisende, pil-grimer paa veien til Canterbury med rike ofre, og kjøbmænd som red til London med velfyldte punger.

En dag gik Charles sammen med sin far forbi Gadshill Place, og han saa med beundring op til det staselige hus; men faren, som altid hadde god raad paa moralske talemaater, sa til sin søn: «Slikt hus kan du nok komme til at bo i naar du blir voksen, hvis du bare vil ar-

beide strengt nok.» — Dette leket længe i guttens tanke og blev hans ærgjerrige drøm.

«Saa fin var den gamle kongevei, og saa friske var hestene, og saa kvikt løp de at vi (i en fart) var midtveis mellem Rochester og Gravesend, og elven videt sig ut saa den kunde bære skibe, nogen med hvite seil, andre med tilrøket skrog, ut til havs, da jeg ved veisiden opdaget en underlig liten gut.

«Hallo,» sa jeg til den underlige lille gutten, — «hvor bor du?»

«I Chatham», sier han.

«Hvad gjør du der?» sier jeg.

«Jeg gaar paa skole,» sier han.

Jeg tok ham op i vognen, og vi kjørte paa. Saa sier den underlige lille gut: Det er Gads-hill vi kommer til nu, der hvor FalstafT drog ut for at røve de reisende, og siden løp sin vei.»

«Kjender du noget til FalstafT, eh?» sier jeg.

«Jeg kjender alt om ham,» sa den lille underlige gut. «Jeg er gammel (9 aar) og jeg læser alslags bøker. Men la os stoppe oppe paa toppen av haugen og se paa huset der, er De snil.»

«Du beundrer det huset?» sier jeg.

«Ja det var sandt,» sa den underlige lille gut; «da jeg ikke var mere end halvt saa meget som ni, var det en fest for mig at bli bragt op der og se paa det. Men nu er jeg 9, og nu gaar jeg der alene. Og saa længe jeg kan huske95

tilbake, saa har min far, som saa jeg var saa glad i det, sagt til mig: «Hvis du vil være rigtig utholdende og arbeide haardt, saa kan du kanske en dag komme til at bo i det.» Men det er nok umulig!» sa den lille underlige gut med et suk og stirret paa huset ut av vognvinduet med al sin magt.

Jeg var temmelig forbauset over at høre dette av den lille underlige gut; for dette hus var tilfældigvis mit hus, og jeg har grund til at tro at hvad han sa var sandt.»

(The Uncommercial Traveller).

The queer little boy var naturligvis Dickens selv, og tredive aar efter at han forlot Chatham som gut, hadde han tjent tilstrækkelig mange penge paa sine bøker til at han kunde kjøpe Gadshill Place.

*

Sine første litterære indtryk fik Dickens i Chatham. Det heter i fjerde kapitel av a David Copperßeld»:

«— — Det naturlige resultat av denne behandling, som vistnok strakte sig over et halvt aar eller mere, var at jeg

blev tvær og sløv og trodsig. Jeg blev det ikke mindre derved at jeg følte hvorledes jeg daglig blev mere og mere fjernet fra mor og lukket ute fra hende. Jeg tror jeg vilde blit ganske aandssløv, hvis ikke én ting hadde hjulpet mig.96

Det var følgende: Far hadde efterlatt sig en liten boksamling i et litet værelse ovenpaa, som jeg kunde komme ind i (det laa dør i dør med mit eget) og som ingen andre i huset uleiliget sig med. Fra dette velsignede værelse kom Roderick Random, Peregrine Pickle, Humphrey Clinker, Tom Jones, The Vicar of Wakefield, Don Quixote, Gil Blas og Robinson, — en straalende helteskare — for at holde mig med selskap. De holdt liv i min fantasi — og i mit haab om noget utover denne tid og dette sted — de, og Tusen og én nat og andre eventyr —; de gjorde mig ingen skade; for hvad mindre godt der kunde være i enkelte av dem, eksisterte ikke for mig. Jeg visste ingenting om det. Nu staar det for mig som rent paafaldende, hvordan jeg fandt tid til at læse disse bøker — for det gjorde jeg — indimellem al puggingen og hoveriarbeidet med tyngre ting. Jeg undres over hvorledes jeg kan ha fundet trøst i mine smaa sorger (som var store for mig) ved at tænke mig alle mine yndlingsskikkelser i min stilling — for det gjorde jeg — og ved at tænke mig Mr. og miss Murdstone i alle skurkerollerne, for det gjorde jeg ogsaa. — I en hel uke var jeg Tom Jones (en barne-Tom Jones, en uskadelig person). En hel maaned i træk tror jeg sikkert at jeg gjennemlevet Roderick Random efter mit eget hode.97

Jeg slukte graadig et par bind reisebeskrivelser som stod i hylden, jeg har glemt hvad de handlet om; og jeg kan huske at jeg i dagevis spankulerte om i min egen del av huset, bevæbnet med midtstykket av en gammel støvleblok, og fuldt og fast var kaptein Somebody av den Kgl. Britiske marine, i fare for at bli anfaldt av vilde og bestemt paa at sælge mit liv saa dyrt som mulig. Kapteinen mistet ikke det mindste av sin værdi, fordi han blev basket om ørene med den latinske grammatik. Jeg gjorde; men kapteinen var og blev kaptein og helt, tiltrods for alle grammatiker paa alle verdens sprog, levende og døde.

Dette var min eneste og faste trøst. Naar jeg tænker paa det, ser jeg altid for mig en sommeraften, — guttene leker paa kirkegaarden, og jeg sitter og læser paa sengen, som om det gjælder livet. Hver lade i bygden, hver sten i kirken, hver fotsbred av kirkegaarden hadde i mine tanker sin egen særskilte forbindelse med disse bøker og betydde et eller andet berømt sted i dem. Jeg har set Tom Pipes entre op kirketaarnet; jeg har set Strap med vadsækken paa ryggen stanse for at hvile mot havegrinden; og jeg vet at kommandør Trunnion hadde sine sammenkomster med mr. Pickle i storstuen i det lille vertshus i landsbyen.»Som De vet, er indholdet i David Copperfield for en stor del autobiografisk. Det er ikke nogen selvbiografi sans phrase, meget er omdigtet, det er omtrent som Goethes selvbiografi, — Dichtung und Wahrheit, dog saaledes at der er mere Dichtung hos Dickens end hos Goethe. Det kommer av de to bøkers komposition. Goethe fortæller i sit eget navn, og uoverensstemmelsen med virkeligheten beror mest paa den omdigtning alle mennesker uvilkaarlig og uten sit vidende foretar i sin erindring.

Anderledes maatte forholdet stille sig med en roman som David Copperfield. Det er dog først og fremst en digtning, — et kunstverk, hvor hensynet til komposition og intrige paa mange avgjørende punkter maa bli bestemmende. Her optrær mange personer som slet ikke har forekommet i Dickens' liv, og meget av det som er virkelig, er vilkaarlig omkastet og blit uigjen-kjendelig. Men ind i væven er der dog overveiende sterke islæt av selvbiografisk indhold. — Copperfield sen.'s død og fru Copperfields99

egteskap med Murdstone har ingen forbindelse med virkeligheten. Dickens' far og mor levet længe efter at Dickens var blit voksen, og Dickens fik aldrig nogen stedfar. Hans forældre — især hans far — forekommer nok ogsaa i romanen, men ikke som hans forældre. Det er Mr. og Mrs. Micawber, som jeg senere kommer til at tale om. — Det utrivelige søskenpar Mr. og Miss Murdstone er helt opdigtet; Dickens hadde det nok heller ikke for hyggelig hjemme bestandig, dertil var det altfor trykket av fattigdom og gjæld og skuffede forhaabninger, men denslags beklemmende moraltryk som David Copperfield vokste op under, var der dog aldrig noget av i Dickens' hjem.

Derimot er den side jeg citerte, nøiagtig biografisk. Der var virkelig i Dickens' hjem et slikt litet værelse med en liten boksamling som bl. a. indeholdt de bøker David Copperfield nævner, og Dickens læste dem som David op-

igjen og opigjen, ja oplevet dem, og indlot sig endog saa smaat paa at gjendigte dem, baade mundtlig og skriftlig.

Det er derfor av stor interesse for os at merke os disse bøker; det var hans første litterære indtryk, «the birthplace of his fancy» (Forster), og historisk træder Dickens ind i rækken av de forfattere han her nævner.

De engelske romanforfattere hans gutte-100

fantasi blev næret av, levet allesammen ca. 100 aar før Dickens, og indtar en hovedplads i den engelske romans historie: Defoe (Robinson), Smollett (Peregrine Pickle, Roderick Random, Humphrey Clinker), Fielding (Tom Jones) og Goldsmith (The Vicar of Wakefield). De to utenlandske som nævnes, Cervantes (Don Quixote), og Lesage (Gil Blas), var — uten indbyrdes sammenligning — de to verdensberømteste romaner.

David Copperfield nævner imidlertid ikke alle de bøker som fandtes i farens lille bibliotek; der var ogsaa nogen andre, som Dickens læste og læste op igjen i det uendelige. Det var The Tatler, The Spectator, The Idler, The Citizen of The World samt Mrs. Inchbald's Collection of Farces.

Ogsaa den engelske Spectator-litteratur indeholder vigtige elementer til dannelsen av den moderne roman, og heller ikke Mrs. Inchbalds samling av farcer var betydningsløse for den unge Dickens' fantasinæring.

Dette var Dickens' første litterære indtryk og kanske de vigtigste. Han læste jo naturligvis endel ogsaa senere gjennem livet, men ikke meget, og ikke paa den maaten, — opigjen og opigjen — og med den gjenoplevelsens intensitet. Skjønt Dickens i sin barndom var sterkt «in-clined to reading», saa blev der senere i livet101

ikke synderlig tid til læsning. Han var og blev en temmelig ulitterær forfatter, som aldrig kom til at gjennemgaa nogen ordentlig «navigationens skole».

Skolegang var det idethele smaat med. Først kom han — sammen med sin ældre søster Fanny — ind paa en forberedelsesskole for gutter og piker. Det var vist en frygtelig skole; lærerindens navn har jeg ikke kunnet finde noget sted; men hvis det er rigtig, som man i alminde-lighet tror, at Dickens har hevnet sig paa hende i skildringen av Mrs. Pipchin, maa hun ha været et monstrum.

Hun hadde længe været enke; Mr. Pipchin var død i Peru, hvor han hadde anbragt sine penger i minedrift, som fuldstændig hadde ruinert ham.

«Hun var en vidunderlig frastøtende og ondsindet gammel dame, skutrygget og flammet i ansigtet som simpelt marmor, med heksenæse og øine saa graa og haarde, at de kunde bli hamret paa en ambolt uten at lide noget ved det. Mindst 40 aar var gaat hen, siden de peruvianske miner kostet Mr. Pipchin livet. Men hans efterleverske gik endnu i sort krep saa trist og gravsort og dødsens mut at ikke gaslys kunde lyse hende op i mørke, og hendes mørke skikkelse kunde sluke aldrig saa mange lys. Almindelig gik hun for at være storartet102

til at «ta barn». Og hemmeligheten ved hendes metode var at hun gav dem alt det de ikke likte, og ingenting av det de likte, — hvad der mentes i høi grad at mildne deres karakter. Det var saadan en bitter gammel dame at man kunde fristes til at tro at der forelaa en misforstaaelse ved anvendelse av det peruvianske pumpeverk, og at alle hendes glædeskilder og al hendes venlighet var blit pumpet tør istedetfor minerne.--

Da fru Pipchins priser var høie for alle som kunde betale, og da fru Pipchin sjelden lot sin sure natur forsøte til fordel for nogen, gik hun for at være en helt videnskabelig kapacitet paa opdragelsens omraade.»

En slik lyseslukkerske var Charles Dickens' første lærerinde.

Heldigvis kom han de to sidste aar av sin Chathamertid i bedre hænder, — da han fik plads hos Mr. Giles, som var en elskværdig og sympatisk mand, som hadde god forstand paa barn og vandt Dickens' hjerte og vakte hans lærelyst.

Hvad Dickens lærte hos Mr. Giles, vet vi ikke noget om, men det han har fortalt om skolen og læreren, er bare godt. Utenfor skolen eller «akademiet» laa en lekeplads, hvor barnene boltret sig i fantasifuld lek, og her fandt Charles for en kort tid jevnaldrende ka-103

merater, som han sluttet sig til med sit hjertes heftighet.

Glanspunktet i sine minder oplevet han ved den første aarseksamen, hvor han optraadte som deklamator og blev mottat med slik jubel at han maatte læse sit stykke to gange da capo. Venskapet mellem Dickens og Mr. Giles varte til det sidste; aftenen før Dickens forlot Chatham, kom Mr. Giles og puttet ind imellem pakkerne et eksemplar av Goldsmiths «The Bee», som Dickens beholdt i mange aar til minde om sin kjære lærer. — Mr. Giles fulgte med beundring Dickens fremover i livet, og da han var omtrent halvveis i Pickwick-klubben, sendte han en sølv snustobaksdaase med en blomstrende inskription «to the inimitable Bo z». Blandt vennerne kom Dickens efter denne tid ofte til at gaa under navnet «The inimitable», likesom han ogsaa selv i sine brever spøkefuldt kalder sig med dette navn.

Som en skygge over Chathamtiden faldt hans daarlige helbred; han var en liten, svak og sykelig gut, som ikke kunde være med paa sport og de voldsomme engelske leke, han led ofte av sterke krampeanfald og den angst som fulgte med. Til gjengjæld fandt han, som vi har hørt, trøst i sine kjære bøker; i sin fantasi hadde han ganske anderledes spændende oplevelser end cricket og football kunde ha104

skaffet ham, — og hertil kom hans triumfer som komisk sanger, og hans umaadelige glæde over alt som hadde med teater at gjøre. Heri fik han støtte og opmuntring av en ældre halvfætter, James Lamert, som ikke bare stimulerte ham til at spille komedie og lage dramatiske smaating, men ogsaa tok ham med sig til hvad der i den lille by kunde falde av virkelige forestillinger. Charles glemte aldrig de rædsels-blandede indtryk han i otteaarsalderen mottok av Richard III's grumhet og de uhyggelige hekser i Macbeth.

Imidlertid nærmet opholdet i Chatham sig sin ende, faren var atter blit forflyttet til London. Og nu maatte han forlate alt han hadde kjært. Familien var reist i forveien, og han følte sig hjertelig liten og forlatt, da han ganske alene drog av gaarde. Saalænge han levde, mindedes han duften av den fugtige halm i bunden av diligensen, der han var indballeret som en anden pakke, fragt betalt. «Der var ingen anden passager inde i vognen, og jeg spiste mine smørrebrød i melankolsk ensomhet, og det strid-regnet hele veien, og jeg fandt livet uslere end jeg ventet at finde det.»

Familien hadde leiet et hus i Bayham-Street, som laa i den fattigste utkant av London dengang; huset var en ussel liten rønne med en utrivelig bakgaard; overgangen fra Chathams land-105

lighet var bråt; og ikke fandtes der i naboskapet en gut at omgaaes, — og usselt, uslere og uslere, blev livet hjemme. Dickens talte ofte til Forster om dette, — hans længsel tilbake til Chatham var overvældende. «Naar jeg sat paa mit lille takkammer i Bayham-Street og tænkte paa hvad jeg hadde mistet ved at miste Chatham, hvad vilde jeg ikke ha git, hvis jeg hadde hat noget at gi, for at bli sendt tilbake til en hvilkensomhelst anden skole, for at faa lært noget, hvor det saa var.»

Det gik nedover med økonomien, og faren tok sig mindre og mindre av barnene. «Med sit lette sind og i de trange forhold han nu levet under, syntes han paa denne tid fuldstændig at ha mistet enhver tanke paa at opdrage mig, han skubbet fra sig enhver forestilling om at jeg i saa henseende hadde nogetsomhelst krav til ham. Og saa gik det nedover med mig, — jeg pudset støvler og blev brukt til alslags arbeide i den lille husholdning, passet paa mine yngre søstre og brødre og gik de ærender som var nødvendige.» Ingen kamerater, ingen skole, ingen høitidelig eksamen, ingen deklamation eller applaus eller noget av alt det som fyldte hans erindring med stolthet og glæde. Han følte det som et støt i sit hjerte, da Fanny paa denne tid fik plads paa det Kgl. musikakademi, der106

gik hun for at ta fat paa sin opdragelse — paa de lykkeligste vilkaar, — og han —!

Et lyspunkt var det at James Lamert kom til London og en stund bodde i Bayham-Street; han syntes hjertelig synd i gutten og malte ham et litet teater for at trøste ham. Og saa hadde han naturligvis ikke saa litet moro, naar en av de voksne av og til tok ham med sig ut i den eventyrlige kjæmpeby. Han spilte op sine øine, og var henrykt naar han kom til Covent Garden eller Strand. Men fremfor alt følte han en dyp, angstfyldt tiltrækning til St. Giles, det store fængsel. «Aa du himmel!» kunde han utrope, naar han senere tænkte paa dette, «for vilde syner

av ondskapens vidundere, fattigdom, tiggeri og elendighet der opstod i min sjæl ut fra denne bygning!» —

I Bayham-Street gik det ustanselig nedover, fattigdommen blev mere og mere trykkende, — og saa fandt moren paa at hun maatte finde paa noget for at være til hjælp. Hun bestemte sig for at oprette en skole, og Charles glædet sig til at kanske han ogsaa kunde finde en anledning til at lære noget. Man fandt et hus i Gower-Street; og en stor messingplate paa døren averterte Mrs. Dickens' Establishment — Charles gik omkring med en mængde cirkulærer, som anbefalte etablissementet. Men ingen bet paa, ikke en sjæl meldte sig, likesaa107

litt som der var gjort nogen forberedelse til at ta imot nogen. De eneste som altid kom, var rykkerne; de kom til alle døgnets timer, og ofte kunde det være smaat nok med middagen. Det endte med at John Dickens blev arresteret.

Mange av dere husker nok sikkert David Copperfields første besøk hos Micawber i Marshalsea fængslet; skildringen er næsten nøiagtig stemmende med virkeligheten. To—tre aar før Dickens tænkte paa David Copperfield, hadde han til Forster skrevet en skildring av hvorledes det gik for sig. Den lyder saaledes: «Far ventet paa mig i portnerstuen, og vi gik op til hans værelse i næstøverste etage, og vi graat meget. Og jeg husker han sa til mig at jeg maatte ta lærdom av Marshalsea, og lægge mig paa hjerte at hvis en mand hadde tyve pund om aaret og bare brukte 19 £ 9 sh. og 6 d., saa vilde han bli lykkelig, men hvis han brukte en shilling mere end 20 pund, saa vilde det gjøre ham elendig. Jeg ser i dette øieblik kaminen vi sat ved; — med to mursten paa indersiden av den rustede rist, en paa hver side for at hindre at der blev brændt for meget kul. En anden debitor, som delte værelse med ham, kom indom nu og da; da vi skulde spise middag, blev jeg sendt op til «kaptein Porter» i værelset over hodet paa os, med Mr. Dickens' hilsener, — jeg var hans søn, — og kunde108

han, kaptein Porter, laane mig en kniv og gaffel?

Kaptein Porter laante mig kniven og gaffelen og sendte sin hilsen tilbake. Der var en liten skitten dame i hans lille rum; og to bleke pikebarn, hans døtre, med forfærdelig uredt haar. Jeg tænkte ved mig selv at jeg nødig vilde ha laant kaptein Porters kam. Kapteinen var i høieste grad shabby; og hvis jeg kunde tegne, vilde jeg tegne et nøiagtig billede av en ældgammel brun overfrakke han hadde paa sig — uten nogen anden frakke; han hadde store bakkenbarter. Jeg saa hans seng rullet op i et hjørne, og hvad han eiet av fater, tallerkener og kar, stod paa en hylde; og jeg visste, Gud vet hvorfra, at de to pikebarn med det lurvete haar var kaptein Porters naturlige barn, og at den skitne dame ikke var gift med kaptein Porter. Det var kanske i høiden et par minutter jeg stod genert og ængstelig paa tærskelen hos ham; men da jeg kom ned igjen, hadde jeg alt dette like saa sikkert i min bevissthet som kniven og gaffelen i min haand.»

Det blev naturligvis ikke bedre i Gower-Street, mens Dickens sen. var i Marshalsea. Næsten alt hvad familien eiet, maatte gaa til pantelaaneren, og den som besørget disse transaktioner, var altid Charles. Først gik Peregrine Pickle, Roderick Random, Tom Jones, Humphrey109

Clinker og alle de andre guttens kjæreste venner fra Chatham. Efterhaanden maatte de skille sig med det ene efter det andet, og tilslut var der ikke mere igjen i huset end nogen faa stoler, et kjøkkenbord og nogen senger.

Vi nærmer os nu det pinligste avsnit i Dickens' liv, et par aar han senere saa paa som sin fornedrelses tid og i lang tid aldrig talte om, ikke til sine nærmeste venner, ja ikke engang til sin kone. Det var ved et tilfælde at Forster kom til at spørre ham om noget som stod i forbindelse med denne tid. Han merket at han var kommet hen i et saart punkt og nævnte det ikke senere; men kort tid efter kom Dickens selv tilbake til det og aabenbaret for sin ven hvad det var han hadde holdt hemmelig saa længe, — og han skrev det hele ned i et autobiografisk fragment, som Forster har offentliggjort i sin Life of Dickens. Dengang hadde Dickens endnu ikke undfanget idéen til David Copperfield, men det var vist ut fra selvbiografien at tanken om at gjøre sine læsere til sine fortrolige opstod hos ham. Og fremstillingen i romanen svarer saa nøiagtig til virkeligheten som det idethele er mulig, — med bare de forandringer som hensynet til romanens gang nødvendiggjorde. —

De husker ganske vist det tragiske punkt i den lille David Copperfields liv, da han av

8 — Dickens.

sin stedfar blev sendt til «Murdstone & Grin-by »'s forretning, hvor han blev sat til at skylle flasker sammen med nogen andre gutter, som i og for sig var skikkelige nok, men som stod langt under David i dannelse og uten nogensomhelst berøring med hans drømme og aspirationer, — hans bundløse ulykke over paa denne maate pludselig, og som det synes, for alle tider, at bli kastet ned i en verden som var ham saa inderlig fremmed. — Naa — denne gutten — det var Dickens selv. Han hadde selv hat den samme bitre oplevelse.

Den James Lamert, — som jeg har nævnt et par gange tidligere, — som hadde bodd i Dickens' familie baade i Chatham og London, hadde paa dette tidspunkt (1822) kjøpt sig ind i en forretning, en skosværtefabrik «Warrens Blacking», og da han altid hadde havt sympati for Charles, og kjendte den elendige forfatning familien levet i, saa foreslog han, ganske vist i den bedste mening, at Charles skulde anbringes i skosværtefabrikken og gjøre sig saa nyttig der som han kunde, for 6 eller 7 shillings om uken. Tilbudet blev villig mottat av begge forældrene og saken avgjort i en haandevending.

«Det er mig næsten ufattelig,» skriver Dickens i selvbiografien, «at man saa letvindt kunde kaste mig bort i en slik alder (11 aar gammel). Det er mig næsten ufattelig at ingen hadde111

medfølelse med mig — et barn av sjeldne evner, kvik, ivrig, svakelig, ømskindet baade legemlig og sjælelig, — medlidenhet nok til at tænke sig at der kanske kunde bli sparet noget for at faa mig ind paa en common school. Min far og mor var ganske fornøiet. De kunde knapt været mere fornøiet, om jeg — tyve aar gammel — hadde udmerket mig paa en latinskole og nu blev sendt til Cambridge.»

Hans arbeide paa sværtefabrikken bestod i at klistre vignetter paa flaskerne. To andre gutter stelte med det samme til den samme betaling.

«— — Ingen ord kan uttrykke min sjæls hemmelige angst, da jeg sank ned til dette kameratskap; jeg sammenlignet disse mine nye daglige venner med dem jeg hadde havt i min lykkeligere barndom, — jeg følte mine tidlige forhaabninger om at vokse op til en lærd og distingveret mand knust i mit hjerte. Den dype erindring om den følelse jeg hadde av at være ytterlig forsømt og haabløs, om den skam jeg følte ved min stilling; den elendighet det var for mit unge hjerte at maatte tro, at det jeg hadde lært og tænkt og frydet mig i og reist min fantasi og min kappelyst ved, nu dag for dag svandt hen for aldrig nogensinde at komme tilbake; — ja det kan ikke finde uttryk i ord. Hele min natur var saa gjennemtrængt av sorg112

og ydmygelse ved slike tanker at jeg endnu, — berømt og forkjælet og lykkelig som jeg er — i mine drømme ofte glemmer at jeg har en elsket hustru og kjære barn; ja at jeg er et menneske; og jeg vandrer trøstesløs tilbake til denne tid av mit liv.»

I begyndelsen av den tid han arbeidet i War-rens Blacking, bodde han sammen med sin mor og sine søskende i Gower-Street; men da det er en lang vei derfra til Strand, hvor fabrikken laa, kunde han ikke naa hjem til middag; og saa tok han med sig litt mat hjemmefra eller han gik ind paa en kneipe og fik sig en pølse og et stykke brød. Lørdagen var hans festdag; det var lønningsdag, og det var ikke uten stolthet at han med sine 6 shillings i lommen gik og kek ind i butikkene og tænkte paa hvad han vilde kjøpe.

Men snart blev ogsaa det fattige hus i Gower-Street lukket for ham, — det viste sig umulig for faren at faa det ordnet med kreditorerne, og det endte med at moren og de andre søskende brøt op og flyttet ind i Marshalsea til faren.

Charles blev anbragt hos en fæl gammel kjærring, som ikke brydde sig det allerringeste om gutten, naar hun bare fik de stakkars skillinger som skulde betales. Og saaledes var han da i ordets bokstavelige mening «alene i London» — fra mandag morgen til lørdag nat; uten en113

raadgiver, uten opmuntring, uten trøst, uten støtte fra noget levende væsen, saasandt hjælpe mig Gud.» Søndagen var han i fængslet, kl. 9 om morgenen stod han utenfor musikakademiet for at hente sin søster Fanny, og de blev der i fængslet hele dagen.

11 aar gammel, i mange maater overmoden og fuld av voksne tanker, men et barn likevel, som ikke kunde styre sin lyst, naar han om morgenen gik forbi en konditorbutik hvor der var utstillet gamle kaker til halv pris. Hvis han ikke hadde motstaat fristelsen, maatte han greie sig saa godt han kunde uten middag.

De hadde en halv time til te. Og naar han hadde penge, gik han i en kneipe og fik sig en kop kaffe og en skive smørbrød. Han mindes især et av disse steder, hvor der var en oval glasplate med ordet Coffee-Room vendt ut mot gaten. Og han fortæller, at naar han senere i livet sat i en kafé, hvor der var en slik inskription, og han læste den baklængs fra den gale siden: Moor-eeffoc, — saa gik der altid et støt gjennem hans blod.

«Jeg vét,» skriver han, «at jeg ikke — ubevisst eller mot min hensigt, — overdriver min fattigdom og mit livs vanskeligheter. Jeg vet at hvis jeg nogensinde fik en shilling av nogen, saa brukte jeg den til middag eller te. Jeg vet at jeg arbeidet fra morgen til kveld, sammen114

med simple mænd og gutter, — selv en lurvet unge. Jeg vét at jeg forgjæves strævet med at faa mine penger til at strække til for hele uken; jeg la dem i en skuffe jeg hadde paa kontoret, indpakket i seks smaa pakker, som hver indeholdt 1 sh., og med en forskjellig dag skrevet utenpaa. Jeg vet at jeg drev omkring i gåterne, daarlig og utilstrækkelig ernæret. Jeg vet at, hvis det ikke var for Guds barmhjertighet, kunde jeg let være blit en røver eller en liten vagabond.»

Hans dag i fabrikken var en eneste lidelse. Han sa det ikke til nogen, han bet det i sig og arbeidet med alvor, saa han snart blev likesaa flink som de andre; han omgikkes dem som likemand, men det gjorde ikke hans ensomhetsfølelse mindre. Eller hans fortvilelse; han var ulykkelig paa det rene med at der ingen utgang var fra dette liv, selv om han ikke et øieblik hadde forsonet sig med det. Det var der imidlertid ingenting at gjøre ved, og han klagetikke; men han led forfærdelig ved at være næsten avskaaret fra sine søskende og forældre, og ved hver kveld at maatte krype ind i sin elendige forhadte hule. Og det trodde han kanske der kunde bli en forandring i. En søndag kveld snakket han ut om det til sin far, som øiensynlig slet ikke hadde tænkt paa det. Nu gik der et lys op for ham, og følgen var at115

. man fandt et bakværelse til ham i nærheten av Marshalsea, og med utsigt til en hyggelig gaards-plads. Vertsfolkene var snille og venlige, han hadde ikke mange skridtene over til sine paarørende. Han syntes det var et paradis i sammenligning med det han forlot.

— Under alt dette var og blev Charles en liten svakelig gut; han nærmet sig nu tolv aar, men saa meget yngre ut; heller ikke hadde han vokset krampen av sig, og det hændte at anfaldene kom under arbeidet i fabrikken. En dag kom det over ham med sjelden voldsomhet, og da viste hans arbeidskamerater ham en venlighet som synes at ha overrasket ham. De laget ham et leie av halm i et avlukke paa kontoret, og han rullet omkring paa gulvet under sterke lidelser; især var der en som var utrættelig i sin omhu for ham, Bob Fagin het han. Han fyldte tomme sværteflasker med varmt vand og anbragte dem paa hans sider, og han byttet og kom med nye, og det holdt han paa med halve dagen. Dickens blev bedre, og henimot aftenen følte han sig ganske bra. Men Bob, som var meget større og ældre, vilde ikke finde sig i at den vesle kameraten skulde gaa alene hjem, og han tok ham under sin beskyttelse. Dickens var altfor stolt til at fortælle ham noget om gjældsfængslet, og gjorde alt hvad han kunde for at bli kvit ham, før de naadde116

saa langt, men den snille Bob vilde ikke høre paa noget slikt. Tilslut fandt Dickens paa at stanse ved et hus, — her bodde han, og saa skiltes de.

Charles' stolthet var stadig utsat for slike, større eller mindre, støt. Han var saa liten at det ofte hændte ham, naar han kom ind paa en kafé og forlangte et glas øl til at svælge maten med, at opvarterne hadde sine betænke-ligheter ved at servere øl til en slik pøik. Av og til sa de bent ut nei.

«Jeg husker en aften det var frygtelig varmt,» fortæller David Copperfield, og det berettes omtrent ordlydende likedan i selvbiografien. «Jeg gik ind i et vertshus og sa til verten: «Hvad koster et glas av Deres bedste, — Deres allerbedste øl?» Det var en særskilt anledning; jeg husker ikke hvad det var. Kanske har det været min fødselsdag.

«To og en halv pence,» sier verten, «er prisen paa egte hjemmebrygget kraftøl.»

«Saa trak jeg pengene frem og sa: «Vil De saa tappe mig et glas egte hjemmebrygget kraftøl, men med ordentlig top paa.»

Verten bare saa paa mig tversover disken, saa paa mig fra hode til fot med et underlig smil, og istedetfor at tappe øllet sa han noget til sin kone bak skillevæggen. Hun kom frem med et arbeide i haanden og hjalp ham med117

at besigtige mig. Jeg kan endnu se for mig, hvordan vi stod der alle tre; verten, som var i skjorteærmene, lænet sig op til vinduskarmen, hans kone tittet paa mig ved den lille dør i disken, og jeg saa litt forvirret paa dem fra den anden side av disken. De spurte mig om baade det ene og det andet, — hvad jeg hét, hvor gammel jeg var, hvor jeg bodde, hvad slags arbeide jeg hadde, og hvordan jeg hadde faat det. Jeg er bange for at jeg digtet passende svar til det altsammen, for at der ikke skulde bli nogen ugreie av det. Og øl fik jeg; men jeg har en mistanke om at det ikke var det egte hjemmebryggede kraftøl; og vertens kone lukket op den lille dør til disken og kom ut og gav mig pengene tilbake; saa bøiet hun sig ned og kysset mig, halvt beundrende, halvt medlidende, men moderlig og kjærlig, det er jeg sikker paa.»

En slik moderlig kys fra den fremmede verts-husholderske har vei gydt litt olje over den lille Charles' ulykkelige hjerte; men det forandret jo ikke hans stilling i livet og gav ham ingen utsigt til at slippe ut av den grube han var sunket ned i.

En rikere og stadig mere sprudlende kilde til trøst hadde han i sin tidlig vakte iagttagelsesevne og den moro iagttagelserne, trods alt, allerede skaffet ham.

De husker den kostelige scene i gjældsfængslet118

(i David Copperfield), hvor Micawber hadde forfattet en petition til kongen om en forandring i gjældslovene, og hvor alle fængslets underlige beboere møtte op, den ene efter den anden, og med begeistring sluttet sig til petitionen.

Hele denne scene er nøiagtig overensstemmende med virkeligheten; en petition blev virkelig skrevet og den blev foredraget omtrent paa

samme maate som i David Copperfield. Litt

omdigtet er den, forsaavidt som petitionens indhold var mindre storartet i virkeligheten end i romanen. I virkeligheten dreiet den sig ikke om nogen forandring i gjældslovene, men kun om tilladelse for fangerne til at drikke hans majestæt kongens skaal paa majestætens fødselsdag. Jeg refererer scenen, slik som den er beskrevet i det autobiografiske fragment:

«— Jeg omtaler denne scene, fordi den belyser den interesse jeg tidlig hadde for at iagtta folk. Naar jeg kom til Marshalsea, var jeg altid bevæget over at høre min mor fortælle hvad hun visste om de forskjellige fangers historier; og da jeg fik vite at denne ceremoni nærmet sig, var jeg saa ivrig efter at faa se dem alle komme ind, en efter en (skjønt jeg kjendte flesteparten av dem i forveien), at jeg bad mig fri fra fabrikken i den anledning og anbragte mig i et hjørne, nær det sted hvor petitionen laa utfoldet — — — — ——---(Min far var119

formand for et slags klub og hadde faat med sig de vigtigste av dens medlemmer til at støtte petitionen; de fyldte næsten det lille rum), og min gamle ven kaptein Porter (som hadde vasket sig til ære for den høitidelige anledning) stillet sig like i nærheten av dokumentet for at læse det op for alle som var ubekjendt med dets indhold. Saa blev døren slaat op og de begyndte at komme ind i en lang række; adskillige ventet ute paa gangen, mens en kom ind, skrev sit navn under og gik ut igjen. Til hver som kom, sa kaptein Porter: «Vilde De sætte pris paa at høre det oplæst?» Hvis nogen gav det svakeste tegn til at ville høre det, gav kaptein Porter ham med en høi, sonor stemme hvert ord av det. Jeg mindes godt den søtlige betoning han gav slike ord som «majestæt — naadige majestæt,

— Deres naadige majestæts ulykkelige undersaatter

— Deres majestæts bekjendte gavmildhet--

—» — som om det var noget virkelig han hadde i munden, noget delikat at smake paa; min stakkars far stod imidlertid og lyttet med litt av en forfatters forfengelighet, og stirret (uten fasthet) paa kramperne i den motsatte væg. Jeg tror ærlig og oprigtig at jeg fra mit hjørne dengang opfattet hvad der var komisk og hvad der var pathetisk i denne scene, fuldstændig likesaa godt som jeg vilde opfatte det den dag idag. Jeg gjorde mig op min egen120

lille historie og karakter for hver mand som satte sit navn under papiret. Jeg kunde kanske gjort det sandere nu; men ikke mere alvorlig og med større interesse. Deres forskjellige eiendommeligheter — i dragt, i ansigt, i gang, i manerer, blev uslettelig indskrevet i min hukommelse. Jeg vilde heller set det end det bedste teaterstykke — —»

Men hvor ofte Dickens' iagttagelsesevne og humør end kunde skaffe ham slike forestillinger som var bedre end at gaa i teatret, saa var og blev han dog i den samme ydmygende stilling i sværtefabrikken, og hans saarbarhet var ikke mindre end før. Han var med sin familie paa det kongelige musikakademi til en ceremoni hvor hans søster Fanny mottok en av akademiets prisbelønninger, hvad der var en stor ære. «Jeg kunde ikke taale at tænke paa mig selv, som var sat utenfor enhver leilighet til hæderlig veddekamp og seier. Taarerne randt nedover mine kinder. Jeg følte det som om mit hjerte var bristet. Da jeg kom tilsengs den aften, bad jeg til Gud om at bli friet ut av den ydmygelse og foragt jeg levet i. Aldrig hadde jeg lidt slik før. Der var ingen misundelse i dette.»

Men den næste dag gik han til fabrikken121

som altid; faren var kommet ut av fængslet nu, men det gjorde ingen forandring i hans kaar. Han blev flinkere og flinkere til at binde for sværtepotterne, og der kunde staa flokkevis av folk utenfor vinduerne for at beundre de hurtige fingre paa ham og Bob Fagin. Det gjorde ikke hans arbeide mindre ydmygende. — Han hadde de samme lange vandringer omkring i gåterne som før, like ensom og like henvist til sig selv; aldrig hørte han et ord om at det skulde være slut, eller at noget var anderledes end det burde være.

Indtil endelig lysningen kom, pludselig, uventet, overraskende. Hans far og James Lamert var blit usams om noget, — det var nok om Charles, nogen ordentlig besked om hvad det gjaldt, vet ikke Dickens at gi. Men en morgen han kom til fabrikken, mottok principalen ham med den besked at han var yderst fornærmet paa hans far, og at det var umulig at beholde ham længere i forretningen.

«Min mor satte sig i bevægelse for at bi-lægge striden. Hun gik til Lamert. Og hun bragte hjem med sig en anmodning til mig om at vende tilbake den næste morgen, samt en ypperlig attest for mit arbeide, som jeg er ganske sikker paa jeg fortjente. Min far sa jeg skulde ikke gaa tilbake igjen der mere, og at jeg skulde gaa paa skole. Jeg skriver uten nag122

eller vrede, for jeg vet at alle disse ting har arbeidet sammen til at gjøre mig til den jeg er; men jeg har aldrig siden glemt, og aldrig vil jeg glemme eller kan jeg glemme at min mor var ivrig efter at faa mig sendt tilbake.»

I den selvbekjendelse som Dickens nedskrev til Forster, har han til slutning nogen ord hvor han endnu engang med styrke fastslaar hvor dype de saar var som denne hans fornedrelsens tid hadde tilføiet hans sjæl.

«Fra dengang og indtil nu jeg skriver det ned, har ikke et ord gaat over mine læber om denne del av min barndom. Jeg har ingen idé om hvorlænge den varte, om det var et aar eller meget mere, eller mindre. Fra dengang og indtil nu var min far og mor slagen med stumhet om denne tid. Jeg har aldrig hørt den svakeste antydning om den, ikke fra nogen av dem. Jeg har aldrig indtil nu da jeg meddeler det til dette papir, ikke engang i noget utbrud av fortrolighet likeoverfor noget menneske, ikke min egen hustru undtaget, løftet paa det teppe som jeg dengang drog nedover det, gudskelov-ogtak.

Indtil Hungerford-taarnet blev revet ned, indtil Hungerford-trapperne blev fjernet og hele kvarterets karakter blev forandret, hadde jeg aldrig mot til at gaa tilbake til den plads hvor min trældom begyndte. Naar jeg kom i nær-

heten av Robert Warrens' i Strand, var det mange aar at jeg krydset over til den anden side av gaten for at undgaa lugten av den cement som de la over korkene paa sværteflaskerne, og som mindet mig om hvad jeg engang var. Det var meget længe før jeg likte at gaa op Chandos-Street. Min gamle vei gjennem denne bydel kunde faa mig til at graate, efterat mit ældste barn kunde tale.

Siden den tid har jeg ofte vandret der paa mine natteturer, og litt efter litt er jeg kommet til at skrive dette. Det synes mig ikke at være en tiendedel av hvad jeg kunde ha skrevet eller av hvad jeg mente at skrive.»

Jeg har dvælet saalænge ved dette avsnit av Dickens' barndomsliv, som han selv skildrer med saa mørke farver som fornedrelsens aar, — fordi det forekommer mig at være en saa uhyre vigtig, om ikke den allervigtigste episode i hans liv.

Jeg nægter ikke for at hver gang jeg læser hans beretning om disse aar, — ikke i David Copper-field, men i det selvbiografiske fragment, som jeg nu har referert, — saa blir jeg litt forstemt. Jeg skjønner ikke rigtig at han paa det tidspunkt han skrev det, — han var da 35 aar gammel — kunde føie sig saa — jeg sier ikke ulykkelig, men saa ydmyget ved det han hadde gjennemgaat, at han kunde gaa omkring med det124

i mangfoldige aar som med en hemmelig skam han ikke turde betro til noget menneske, selv ikke sine allernærmeste. — Ja, for det var jo ingen skam, der var jo absolut intet vanærende i det, absolut ingenting som han ikke kunde vedkjende sig eller behøvde at føie sig ydmyget ved.

Der dukker i denne beretning, ret som det er, op et element av overklasse-ufinhet, som man mindst av alt skulde vente at finde hos Dickens; den maate han skildrer samarbeidet med de andre gutter i fabrikken paa, hans foragtelige bruk av ordet «common men and boys», den avgrund han føler mellem sig og dem, den ydmygelse det er for ham at være i saa daarlig selskap, den kjølige tone hvori han fortæller om den skikkelige og snille Bob Fagins elskværdige omhu for ham under hans sygdom, den foragt hvormed han altid omtaler det simple, men hæderlige arbeide han er sat til, — alt dette og mere virker unegtelig som utslag av en smaaborgers klassehovmod, som vi ikke finder noget av i Dickens' romaner; her er tvertimot et fremtrædende træk den sjeldne hjertefinhet hvormed han stiger ind i smaafolks og fattigfolks inderste sjæleliv, hans aldrig svigtende sympati med de hjælpeløse paa livets skyggeside; saa sterkt fremtrædende er dette træk at en fransk forfatter har kunnet skrive en hel125

bok om Dickens «le romancier de l'enfant et des humbles».

Der er som sagt noget forstemmende ved at han, de fattiges og arbeidernes ven, kan føie sig saa ydmyget og fornedret ved selv at ha været fattig og simpel arbeider.

Misforstaa mig ikke; intet er lettere at forstaa end at han under oplevelsen var bundløs ulykkelig. Han var et litet svakelig barn, saarbar og ømskindet, med sterk trang til kjærlighet og omhu, — og saa blir han 10 —11 aar gammel kastet ut av reden, glemt og forsømt, anbragt i et sjofelt logis, overlatt til sig selv uten støtte paa nogen kant — midt i verdensbyens malstrøm.

I dette svake legeme bodde der sjeldne evner, en vældig opdrift og en grænseløs ærgjerrighet. Hans opdrift kom paa grund av forholdene til at gaa i retning av aandsliv; hvad hans gutte-fantasi drømte om, var at vokse op til en «lear-ned and distinguished man», han hadde saavidt faat smake sødmen i kundskapens frugter i Mr. Giles' skole. Men det var jo bare en smakebit, hans videbegjærlighet, hans kundskapshunger var saavidt vakt, — og saa er pludselig det hele slut. Det er forbi med skolegang og dannelse; han blir husets tjenende aand, støvlepudser og ærendsgut, for straks derefter for nogen shillings om uken at bli dømt til det simpleste arbeide i omgivelser som ikke hadde den fjerneste anelse

9 — Dickens.126

om de stormende drømme som fyldte hans unge vilde hjerte.

Intet under at han følte sig som en utskutt? haabløs og fortvilet, av livets haarde magter trykket under vandet uten haab om nogensinde at slippe op igjen; intet under at han — med tanken paa sin egen elendighet — følte et heftig stik i sit hjerte ved at overvære søsterens første triumfer paa den kunstneriske bane; intet under at der gik ilinger av bitterhet gjennem hans sjæl mot faren, som han dog elsket; intet under at han var og blev uforsonlig mot moren, som han kanske var mindre samstemt med og som gjorde hvad hun kunde for atter at støte ham ned i det mørke han endelig var frelst ut av.

«I never afterwards forgot, I never shall forget* I never can forget, that my mother was warm for my being sent back.» — Det er haarde ord,, men de er forstaaelige og naturlige. —

Der er idetheletat i Dickens' skildring av sine følelser under oplevelsen ikke et eneste punkt som kan forundre os; at en ærgjerrig elleveaars gammel gut maatte føie sin skjæbne i disse aar, ikke bare som en ulykke, men ogsaa som en ydmygelse, er meget mere end rimelig, det er utænkelig at det kunde være anderledes.

Noget andet er det at han paa det tidspunkt han nedskrev beretningen, — 25 aar senere, 35 aar gammel, endnu kan føie det som en127

skam at han har været en simpel arbeider, og saa yderlig fattig. — Dette er det som er forstemmende, fordi Dickens her synes forlatt baade av sin kjærlighet og sin munterhet, grundpillerne i hans umiddelbare livssyns straalende overlegenhet. —

Allikevel hverken vil jeg eller kan jeg tro at Dickens, den voksne Dickens, i virkeligheten nogensinde i sit hjerte har været en stakkars spidsborger, der med ubarmhjertighet saa ned paa de uheldig stillede som en daarligere sort mennesker, som det var en skam for ham at færdes blandt.

Naar det i dette tilfælde kan se ut saaledes, saa tror jeg det lar sig forklare uten at man behøver at tro noget saa urimelig.

Der har kanske aldrig levet et menneske som tok sterkere og varigere indtryk av det han saa, og det han oplevet, end Dickens. Jeg har tidligere git forbløffende eksempler paa hvor fabelagtig sikkert han i et øieblik optok synsbillederne i sig, og med hvilken troskap han bevaret dem, slik at han mange aar efter kunde ta dem frem igjen, uten at de var fordunklet, uten at en eneste detalj var forsvundet, likesaa klare og sterke som i oplevelsens øieblik.

Ikke mindre heftige var de sjælelige indtryk livet paaførte ham, — kjærlighet, smerte, krænkelse, uretfærdighet, — de boret sig ind i ham128

og blev sittende i hans sind — uutslettelig, — slik som han hadde oplevet dem, som de oprindelige indtryk, — uten at blande sig synderlig med hans senere refleksion.

De smertefuldeste indtryk han mottok i sit liv, var sikkert de ulykkelige barndomsaar jeg har dvælet ved, og hvad der gjorde dem endnu pinefuldere, var at de var ledsaget av skamfølelse, at de blev staaende i hans erindring som en ydmygelse, som han aldrig kunde tale om til noget menneske, næsten som en hemmelig synd, et saar som aldrig vilde gro.

Enkelte vidnesbyrd om det fremkommer noksaa tidlig i hans produktion. De husker den angst han gir uttryk for i det autobiografiske fragment — ved tanken paa hvad der kunde blit av ham, hvor let han kunde blit en røver eller en vagabond. En fantasiforlængelse av denne angst tror jeg vi finder i hans gripende roman Oliver Twist Oliver Twist var, som De vet, en snil og skikkelig, men forsømt gut, som virkelig faldt i forbryderes hænder og i sin uskyldighet var kommen ut paa et farlig skraaplan, som let kunde ha ført ham tilbunds, hadde ikke gode mennesker tat sig av ham og reddet ham.

En av personerne i romanen har Dickens kaldt Fagin, en gammel dæmonisk jøde, en infam kjæltring, formelig chef for en forbryder-skole. Det er jo noksaa paafaldende at Dickens129

til denne skikkelse har laant navnet fra sin arbeidskamerat i sværtefabrikken; der er jo aldeles ikke den ringeste

likhet mellem den raa, men godmodige og kjærlige Bob Fagin og den motbydelige jøde i Oliver Twist. Jeg kan ikke forklare det paa anden maate end at Fagins navn, som hørte med i hans bitreste barndomserindringer, ved en idéassociation er dukket frem ved skildringen av de uhyggelige og fjernt beslægtede begivenheter i Oliver Twist.

Der ligger næsten ti aar mellem Oliver Twist og det autobiografiske fragment, men endnu var saaret ikke grodd. Forster merket han var kommet hen i et ømt punkt, da han uten at vite det berørte det.

Men nu bestemte Dickens sig allikevel til at løfte sløret og aabenbare sin ven hemmeligheten. Og da han skrev ned sin beretning, gik han frem som han pleiet, han erindret ikke, han gjenoplevet; det var den 35-aarige Dickens som førte pennen, men det var den 11-aarige gutten som dikterte; han var den ulykkelige forsømte lille arbeider i sværtefabrikken, og saa kom det med altsammen; — ogsaa skamfølelsen og den hemmelige lidelse ved at ha været saa fornedret. Han sier rigtignok, «jeg skriver uten bitterhet og vrede», men her kan vi ikke tro ham; for paa alle de væsentlige steder i beretningen130

skjælver hans sjæl av dyp indignation og saar bitterhet.

Men det autobiografiske fragment fødte idéen til David Copperfield.

I fragmentet findes der en eneste sætning som gjennembryter oplevelsen, og hvor vi skimter den modnere Dickens, den lyder: I knowhow all these things worked together to make me what I am.

Dette er i én sætning indholdet av David Copperfields tusen sider; den handler om intet andet, — om hvorledes alle disse ting arbeidet sammen til at gjøre ham til den han var. — Naar han kaldte David Copperfield for sin kjæreste bok, saa var det kanske fordi den var hans kunstneriske frigjørelse, hvorigjennem han seiret over virkeligheten.

Efter den tid var de dystre skygger fra hans mørke barndomsliv for altid veget fra hans sjæl.

Dickens* guttedrøm gik ut paa at vokse op til en «learned and distinguished man». Denne drøm gik aldrig i opfyldelse, han blev aldrig nogen lærd og fin mand; han blev noget uendelig meget mere og større. Hvis han hadde faat det som han ønsket det, — hvis han med ud-merkelse hadde gjennemgaat en almindelig gram-mar school og derefter var kommet til Cambridge eller Oxford — hvad saa? Ja, det vet vi jo ikke naturligvis, — hans digtergeni kunde vei131

ikke latt sig kvæle av latinsk grammatik eller græske vers, men det ligger nær at tro at det vilde blit dresseret, og at han kanske var blit poet laureate, en klassiker til at ha i bokhyl-den, istedetfor den ulitterære, alt overragende folkedigter hvis bøker atter og atter sætter alle slags hjerter i bevægelse.Den skole John Dickens sendte sin søn til, bar det pompøse navn: Wellington House Academy. Men navnet var nok det fjongeste ved hele indretningen; Wellington House Academy var ikke bedre end engelske skoler flest dengang; og kan vi tro Dickens, maa nivaaet ha været uendelig lavt. Vore private skoler, skriver han i fortalen til Nicholas Nickleby, er et iøienfaldende eksempel paa den forfærdelige forsømmelighet for al opdragelse som hersker i England, og den likegyldighet staten viser like-overfor dette middel til at forme gode eller daarlige borgere, elendige eller lykkelige mennesker. — En hvilkensomhelst mand som har vist sig ubrukelig til en hvilkensomhelst anden livsstilling, har uten eksamen eller anden forberedelse fri adgang til at aapne en skole hvor han vil; en læge som hjælper med til at bringe en gut til verden og kanske ogsaa til at bringe ham ut av verden, — av ham kræver man utdannelse i hans fag; og saaledes med apotekere, sakførere, slagtere, bakere, blikkenslagere,133

— alle mulige livserhverv, — undtagen skolemestrene. Følgen er da ogsaa at skolemestrene som race betragtet er en samling av dumrianer og bedragere, som gjør forretning i forældrenes karrighet, likegyldighet eller dumhet og i barnenes hjælpeløshet, — uvidende, skittenferdige, brutale mænd, som ikke noget tænkende menneske vilde betro opfostringen av en hest eller en hund.

Man hører av og til at der reises krav paa skadeserstatning mot en udygtig læge, som har ødelagt et brukket ben under paaskud av at læge det. Men hvad skal man saa si om de tusener og atter tusener av sjæle som er blit vanskapt av uduelige fuskere under paaskud av at forme dem? —

Skolemesteren i Nicholas Nickleby heter Wackford Squeers, og er et uhyggelig exemplar av Yorkshire-skolemestrene, som skulde være de værste av alle. Han er totalt uvidende, det eneste han kan, er at linjere i skrivebøkerne, hvorfor han altid gaar omkring med en linjal,

— og at pryle de stakkars gutter, — hvorfor heller ikke spanskrøret nogensinde forlater ham;

— en raa, grusom mand hvis største glæde er at piske og pine eleverne. Hensigten med skolen er at utsuge barnene saa meget som mulig, og heri har han en trofast hjælperske i sin yndige hustru.134

Det avertissement hvormed det lykkes at lokke tankeløse forældre, er storartet: «Opdragelse,. Ved Mr. Wackfords akademi, nær Greta Bridge i Yorkshire, blir ungdom huset, klædt, forsynet med lommepenger og alle nødvendigheter, undervist i alle sprog, levende og døde, matematik o. s. v. Intet extra, ingen ferie og diæt uten sidestykke. Pris: 20 guineas per annum.»

Men naar man kommer frem til landsbyen, er der ikke en sjæl som kjender Dotheboys Hall,

— thi saa fræk er dog ikke Mr. Squeers at han i hjembygden vaager at bruke dette pompøse navn paa det usle hus hvori han stuver sammen de stakkars gutter, tre-fire i hver seng. —

Undervisningen er «praktisk», — d. v. s. guttene blir brukt til aislags nyttig arbeide, — vaske vinduer, feie gaarden, luke i haven o. s. v.

— Maten er ganske vist uten sidestykke, saa ussel og ganske utilstrækkelig. En dag i uken har Mrs. Squeers «purgation», — d. v. s. hun begynder dagen med at gi alle eleverne en stor ske med svovl og sirup, som virker slik at de tænker ikke paa at spise den dag. — Paa den maaten kan Mr. Squeers gasse sig desto bedre.

De brever som kommer til guttene, beholder Mr. Squeers for sig selv, fortæller adressaterne indholdet, som altid bestaar av de alvorligste formaninger til lydighet og taknemlighet mot den snille Mr. Squeers og hans elskelige135

frue. Ligger der nogen penger inde i brevet, saa hænder det aldrig at mottageren ikke har knust en rute eller brukket et møbel, som koster netop den sum som er ankommet. — Stundom kommer der ogsaa pakker med beklæd-ningsgjenstande eller andet fra guttenes hjem; de er aldrig saa heldige at passe mottageren og blir derfor «opbevaret» av Mr. Squeers; hvad der ikke hindrer at man ret som det er finder en ny hat eller et par nye støvler paa Squeers' haabefulde søn, som er saa lykkelig skapt at snart sagt alting passer ham. —

Slik skildres bestyreren og forholdene ved Dotheboys Hall Academy i Nicholas Nikleby. Nogen kopi av Wellington House Academy er det ikke, men nogen likhet findes der, andre reminiscenser fra Wellingtonskolen finder man andetsteds i romanerne, navnlig i Creakles skole i David Copperfield. Jeg har foretrukket her at nævne Squeers' skole, fordi David Copperfield dog antagelig er den mest læste og kjendte av Dickens' bøker. Begge disse fremstillinger av skolelivet i forbindelse med Mr. Blimbers skole i Brighton (Dombey & Son) gir et mere eller mindre overdrevet billede av den engelske skole, slik som Dickens hadde oplevet den i sin barndom. Senere blev det jo bedre, og Dickens glæder sig oprigtig over de fremskridt som skolen har gjort paa det136

tidspunkt da hans egne gutter begynder at gaa paa skole.

løvrig har vi ogsaa en mere direkte fremstilling av Wellington House Academy i en skisse som Dickens i sin tid skrev i sit tidsskrift Household Words og som nu er optat i det bind av hans verker som kaldes Reprinted Pieces. — Den bærer titelen «Our School».

Bestyrerens virkelige navn var naturligvis hverken Squeers eller Creakle eller Blimber, men Mr. Jones, han var iøvrig ikke de to første digtede skolemænd overlegen hverken i kund-skaper eller dannelse, og dr. Blimber dypt underlegen i saa henseende. —

Guttene i Salem House hadde snart fundet ut at Mr. Creakle først sent i sit liv hadde tænkt paa at holde skole; han hadde længe drevet en handel med humle, men det var først efter at han hadde gjort konkurs, at han fandt paa at slaa sig paa pædagogikken. — Paa lignende maate var det med den virkelige Mr. Jones. Hans fortid var ikke

berømmeligere, ialfald hersket mellem eleverne den mening at oprindelig hadde han været læderhandler. Han var som Creakle og Squeers en uvidende tyran. «De eneste grener av opdragelse han viste den ringeste kundskap om, var linjering og legemlig avstraffelse. Han gjorde ikke andet end at linjere skrivebøker med en tyk mahogny-
I

137

linjal eller med det samme djævelske instrument at slaa de smaa syndere over fingrene eller paa en lumpen maate at stramme et par bukser med den ene av sine store hænder og med den anden at mørbanke buksens eiermand. Og jeg tviler ikke paa at denne beskjæftigede var hans livs trøst.»

Synderlig lærdom var der sikkert ikke at hente i Mr. Jones' skole, men guttene visste nok at underholde sig paa en anden maate. «Vor skole var merkelig for hvite mus. Der var ogsaa andre dyr, dompaper, irisker, ja endogsaa kanarifugler blev gjemt i pultene eller i skuffer, hatæsker og andre merkelige opholdssteder for fugler; men hvite mus var favoriter. Guttene oplærte musene meget bedre end lærerne oplærte guttene. Jeg mindes en hvit mus, som bodde i bindet av et latinsk leksikon, han løp op over stiger, trak romerske vogner, exer-certe med geværer, dreiet hjul, og optraadte endog med held paa scenen som Montargis' hund.» Han kunde kanske gjort større ting, om der ikke hadde rammet ham den ulykke at gaa feil i et triumftog til Capitol, med den følge at han faldt ned i et dypt blækhus, blev farvet sort og druknet.»

Idethele synes tilstanden i klassen at ha været noksaa anarkisk; det nyttet litet at Mr. Jones som en morderengel gik omkring, tungt138

bevæbnet med sin mahogny linjal og i hvert øieblik faldt over sit bytte. Det hændte — efter hvad en av Dickens* skolekamerater har fortalt, — at en vis Davis gjorde sig berømt og høit agtet av guttene ved at kaste et blækhus like i ansigtet paa bestyreren. Og en anden, Jordan het han, tok mot til sig, da tyrannen blev altfor brutal, til at rope: Skammelig! skammelig! — hvad der gjorde ham i høi grad populær blandt kameraterne, selv om han naturligvis ikke op-naadde andet end at gjøre Mr. Jones endnu mere rasende. (Sandberg).

Under slike forhold maatte det bli smaat med lærdom; det var jo heller ikke lærdom Wellington House, Academy, sigtet imot, — ikke hvad man kunde faa ind i eleverne, men hvad man kunde faa ut av dem. Var det saaledes kleint med undervisningen, saa var det ikke bedre med opdragelsen, den moralske side av opfostringen.

Penge var det høieste i verden. «En dyp ærbødighet for penger,» skriver Dickens i Our School, «gjennemsyret vor skole, og det kom naturligvis fra bestyreren. Jeg husker en idiotisk, glanende gut med et stort hode og halvdoven uten ende, som pludselig dukket op som privatpensionær; det het sig at han var kommet tilsjøs fra en eller anden mystisk del av jorden, hvor hans forældre rullet i guld. Bestyreren139

tiltalte ham med Mr., og han spiste i salonen og fik stek og sky og vin. Selv sa han, at hvis han ikke fik rundstykker og kaffe til frokost, saa vilde han skrive hjem til sine forældre og be om at bli tat hjem igjen. — Han blev ikke sat i nogen klasse, men lærte alene saa litet som han hadde lyst til — og han hadde lyst til svært litet, — og vi trodde at dette var fordi han var altfor rik til at bli sendt bort.»

Vi kommer uvilkaarlig at tænke paa Toots i Salem House, som ogsaa var dum og rik, og som læreren holdt paa i det længste.

Mr. Jones hadde forresten, likesom Squeers og Creakle, ogsaa andre midler til at smøre sig. Dickens fortæller i sin skisse om en stakkars skibbrudden mand som han kalder Phil (cfr. Bleak-House), og som var som et slags tjenestemand ved Wellington House. Han kunde gjøre hvad man bad ham om, og guttene hadde høie tanker om hans mekaniske geni. Blandt mange andre ting var han ogsaa glasmester, og det var ham som satte ind alle knuste ruter; og det var ikke saa faa; hver rute kostet bestyreren, alt i alt, 9 d.. men naar regningen kom til forældrene, lød den altid paa 3 sh. 6 d. —

Ved flittig anvendelse av slike og lignende midler kan man nok forstaa at Mr. Jones og hans kolleger kunde drive sine elendige anstalter op til noksaa indbringende forretninger. —140

Ellers er Dickens' skildring av Wellington House i Our School i enkelte henseender snarere for lys end for mørk; man faar ved enkelte ytringer indtryk av at lærdomsnivaaet skildres høiere end det i virkeligheten var. Han synes at ha fremstillet sig selv som en mere fremragende elev end han var, han taler om de mange præmier han lik, og han meddeler at han selv rykket op som no. 1 i skolen, first boy. Men Forster har samlet en række meddelelser fra Dickens' skolekamerater, som samtidig som de anerkjender den slaaende rigtighet i hans erindring om forholdene ved skolen i sin al-mindelighet, tar sine forbehold med hensyn til hvad han fortæller om latinlæsningen, og bestemt benægter at Dickens har faat nogen præmier, endogsaa at han nogensinde var skolens first boy. — Længe efter Forsters bok er der imidlertid fremkommet et nyt troværdig vidnesbyrd, hvor det fortælles at han likevel engang har faat en præmie i latin. — Men naar vi hører hvad præmien gjaldt, blir vi ikke synderlig imponeret, hele historien er snarere et nyt exempel paa skolens tarvelighet, end paa Dickens' merkværdige præstationer:

«Mr. Scott,» heter det, «en lærer fra Clap-ham skulde utdele præmierne. Han gav som opgave at stave ordet <rtheatre». Der blev gjort de løierligste forsøk som «tater» o. s. v. Dickens141

(som da var omtrent 12 aar gl.) begyndte nu at nærme sig; tilslut kom han frem, og til alles forbauselse løste han vanskeligheten og fik den opsatte præmie» (Sandberg).

Dickens fortæller i «Our School» at han var kommen saa langt i latin at han i Wellington House med én gang kunde ta fat paa Virgil; men en av hans kamerater benægter dette og sier at man idetheletaget paa det saakaldte «akademi» ikke kom længere end til de første begyndelsesgrunde i latin. Græsk var der ikke tale om. Dette er efter al sandsynlighet det rigtige; sikkert er det ialfald at Dickens aldrig tilegnet sig nogetslags klassisk dannelse; i hans verker finder man ikke spor efter det, hvis man da ikke vil regne at der hist og her forekommer en pedant som er gjenstand for hans ublandede munterhet.

Synderlig lærdom skjænket altsaa ikke den ef-terlængtede skole Dickens; men den gav ham noget som kanske var ham fuldt saa værdifuldt i denne tid, — den gav ham kamerater, kamerater fra gode hjem som han hadde savnet saa saart. I den allerførste tid følte han sig kanske litt usikker, skyggen fra det liv han tidligere hadde ført, laa endnu mørk over hans sjæl, den saare hemmelighet han gik omkring med, isolerte ham, de bitre erfaringer fra samfundets avgrunde han allerede hadde stirret ned i, og som disse pene

10 — Dickens.142

famillegutter ikke hadde nogen anelse om, — han følte sig merket og syntes de maatte kunne se paa ham at han var anderledes, at han tilhørte en anden verden. Men det varte ikke længe. Det indtryk kameraterne har bevaret av skolegutten Dickens, gir billedet av en aapen, livsglad, skøieragtig og meget foretagsom gut, som ikke bare deltok, men ofte gik i spidsen for den moro guttene kunde skaffe sig. Han var saa heldig at være «day-boy», d. v. s. han bodde hjemme og dermed slåp han noksaa lempelig fra Mr. Jones' linjalregiment; for Jones var klok nok til ikke at mishandle de gutter som hver dag kunde komme hjem og fortælle sine forældre om sine lidelser. Ganske anderledes haardt gik Sdet ut over de fastboende, som hadde sine paarørende langt borte og heller ikke hadde anledning til at klage i sine brever, som altid blev gjennemlæst og censureret før de blev avsendt. —

Den magre aandsføde skolen gav, hjalp guttene paa andre maater. De kjøpte sig lørdags-magasiner med haarreisende historier som de slukte med graadighet, — de var vildt optat av hvad de kunde faa ut av de hvite mus og fulgte med spænding deres bedrifter, — de hengav sig med lidenskap til alslags mekaniske kunster, laget smaa vogner og pumper og baa-ter, og altid var de hvite mus drivkraften;143

Dickens begyndte alt at skrive smaa fortællinger, og de hadde en klub til at ordne med at laane dem ut til hverandre, de spilte ustanselig komedie, og her var naturligvis Dickens den ledende, baade som arrangør og som skuespiller.

«Jeg møtte ham en søndag morgen, straks efterat han hadde forlatt skolen, — i kirken. — Men jeg maa desværre si at Master Dickens ikke brød sig det ringeste om gudstjenesten, men fik mig til at le ved at fortælle at hans middag stod færdig og poteterne vilde bli ødelagt og idethele opførte sig paa en slik maate at det var en Guds

lykke at vi ikke blev kastet ut av kirken.»

Vi ser av alt dette at Dickens var blit gut igjen, fuld av munterhet og galskaper og iver. Det gav da Wellington House ham ialfald.

Og ikke det alene, men ogsaa noget andet og mere og større. Hans merkelige øine var ustanselig aapne, han suget i sig uutslettelige billeder av kamerater og lærere og forhold, og alt dette vokste senere i hans fantasi og gjen-opstod som vigtige provinser i den merkvær-dige verden som jeg har kaldt Dickens' land. Uten at han tænkte paa det eller visste om det, opholdt der sig i hans trofaste erindring en rigdom av raastof, som fremefter livet altid laa færdig til bearbeidelse. Lærere og144

elever og skoleliv er en bred stripe i hans samlede produktion.

Hans egen skoletid skulde imidlertid ikke komme til at vare længe, ikke mere end lVa aar eller kanske litt længere. Da han hadde fyldt sit 14. aar, synes faren det kunde være nok, — nu fik han komme sig ut i livet og tjene penger.

Faren satte ham ind paa et sakførerkontor, hvor han blev nogen aar.

«— — Hist og her i de forskjellige huler og kroker av Temple findes der nogen svarte og skitne værelser, hvorfra og hvortil man hele formiddagen i ferietiden og halve aftenen med i retsterminen kan se en næsten uavbrutt række av sakførerkontorister gaa med store bunker papir under armen eller stikkende ut av lommen. Der er mange grader av sakførerkontorister. Der er saaledes den indskrevne kontorist, som har indbetalt et gebyr og er sakfører in spe, har kredit hos skrædderen, blir buden i selskaper, kjender en familie i Gower-Street og en anden i Tavistocq Square, reiser fra byen i den lange retsferie for at besøke sin far som holder utallige ridehester, og kort sagt er aristokraten blandt kontoristerne. Saa er der den lønnede kontorist — med eller uten kost, som det kan falde sig — han bruker størsteparten av sine 30 sh. om uken til fornøielser og pynt, gaar mindst tre ganger om uken i Adelfiteatret145

til halv pris, svirer bakefter kongelig i en cider-kjelder og er en skitten karrikatur av den mode som var færdig for sex maaneder siden. Saa er der den middelaldrende avskriver med stor familie; han er altid shabby og ofte fuld. Og saa har vi tilslut de yngste kontorgutter i sin første skjøtefrakke, de føler en klædelig foragt for skolegutter, og naar de gaar hjem om kvelden, spleiser de til pølse og porter og finder at ingenting er saa herlig som at leve. — —» «— — Disse avkrokes sakførernes offentlige kontorer — hvor stevninger utskrives, erklæringer avgis, og mangfoldige andre smaa sindrige maskiner sættes igang til pine og plage for Hans Majestæts tro undersaatter og til fordel og berigelse for lovens tjenere, — det er for det meste låve og mugne værelser, hvor utallige pergamentruller har ligget og svedet i al hemmelighet i det sidste aarhundrede, utsendende en behagelig duft, som om dagen blander sig med lugten av sop og om kvelden med de forskjellige utdunstninger, som stiger op fra vaate overfrakker, svulmende paraplyer og de simpleste talglys.» —

Dickens var placert paa det laveste trin av kontoriststigen, hørte til de offi.ce lads som var stolte av sin første skjøtefrakke og med foragt saa ned paa skolegutter. Han hadde først 13 og derefter 15 sh. om uken, hvad han ikke skulde bli fet av.146

I denne underordnede stilling og uten nogensomhelst juridisk fordannelse kunde Dickens naturligvis ikke erhverve sig nogen dypere indsigt i lovkyndighet. — Det gik ham omtrent som paa skolen, hvor han lærte litet latin, men gjennemskuet lærerne og skolelivet; paa sakførerkontoret kom han litet ind i lovene, men saa tversigjennem lovens utøvelse, dens tjenere og utnyttere, prokuratorknepene, hele den sam-fundsfordærvelige humbug som blev opretholdt gjennem en forældet retspraksis, der gjorde det mulig for en hær av samfundsparasiter at leve høit paa hjælpeløse borgeres bekostning. —

Da John Dickens kom til en av sine venner for at anbefale Charles til et eller andet, spurte vennen ham: «Undskyld Mr. Dickens, — sig mig hvor har Deres søn faat sin opdragelse?» «Hm, ja — ja, Sir, ha—ha, — han maa nok nærmest sies at ha opdraget sig selv.»

Svaret er delvis rammende, — det var ingenlunde let for John Dickens at svare paa vennens spørsmaal; men man kan vei heller ikke si at gutten endnu med bevissthet hadde tat sig av sin selvopdragelse. Naar han tok plads paa sakførerens kontor, saa var det, fordi faren fik det ordnet slik, og fordi han maatte ta hvad han kunde faa for at tjene de faa, men høist nødvendige skillinger.Omtrent to aar blev Dickens paa sakførerkontoret, men han saa jo at det førte ikke nogetsteds hen, og var allerede begyndt at se sig om efter noget med mere fremtid i. Faren var nu blit parlamentsreporter, og sønnen vilde følge i hans spor. Hertil var det nødvendig at lære stenografi, og han hadde ikke stort mere end nattetimerne at disponere over; men han tok fat med vældig energi. I David Copperfield har han en munter beretning om alle de vanskeligheter han hadde at kjæmpe med: «Jeg kjøpte en anerkjendt lærebok i stenografiens ædle kunst og mysterier — den kostet mig 10 sh. 6 d. — og kastet mig ut i et hav av forvirring som inden faa uker bragte mig til vanviddets rand. De forandringer som blev frembragt av prikker, som i én stilling betydde én ting og i en anden stilling noget ganske andet; de underlige paafund med cirkler, de ubegripelige resultater som fremkom av nogen tegn som lignet flueben, den vældige virkning av en bue paa et148

galt sted; alt dette forstyrret ikke bare mine vaakne timer, men viste sig for mig naar jeg sov. Efterat jeg i blinde hadde famlet mig frem mellem disse vanskeligheter og hadde klaret alfabetet, som i sig selv var et ægyptisk tempel, kom der en procession av nye rædsler, som kaldtes vilkaarlige tegn, de mest despotiske tegn jeg vet om. De paastod f. eks. at en tingest som lignet begyndelsen til en spindelvæv, betydde forventning og en pennetegning av en raket betydde ufordelagtig. Da al denne elendighet var fæstet i min hukommelse, fandt jeg ut at den hadde jaget alt andet paa dør; da jeg saa begyndte forfra, glemte jeg det paany, og mens jeg forsøkte at faa tak i det igjen, glemte jeg andre ting, kortsagt, det var næsten til at fortvile over.»

Efter tre-fire maaneder var David Copper-field saa langt at han vaaget et forsøk paa en av krafttalerne i Underhuset. Men det gik ikke. «Jeg glemmer aldrig hvorledes krafttaleren spurtet fra mig, næsten før jeg var begyndt, mens blyanten min for om paa papiret som om den hadde krampe.»

David Copperfield fortæller i forbindelse hermed en liten episode, som formodentlig er opdigtet, men som gir et billede av Dickens og hvorledes han hadde det i denne tid, og som desuten er saa morsom at jeg ikke kan mot-149

staa fristelsen til at ta den med. Efter fiaskoen med krafttaleren skyndte David sig til sin ven Traddles for at faa raad. Traddles foreslog at han skulde diktere taler til David saa langsomt og med de pauser han behøvde. David mottok tilbudet med taknemmelighet, og næsten hver aften holdt de et slags privat parlament i Buckingham Street, naar David var kommet hjem fra sit arbeide.

«— — Make til parlament har der aldrig været. Tante og Mr. Dick var regjeringspartiet eller oppositionspartiet og Traddles tordnet ved hjælp av et bind parlamentstaler forbausende beskyldninger mot dem. Staaende ved bordet med fingeren i boken for at vite hvor han var, og med høire haand løftet over hodet arbeidet Traddles sig op i den voldsomste harme, — som Fox, Pitt, Sheridan, Burke, lord Castlereagh, grev Sidmouth eller Canning — og utslynget de mest knusende beskyldninger for bestikkelser og ryg-gesløshet mot tante og Mr. Dick, — mens jeg pleiet at sitte litt fra ham med notisboken paa knæet og slite mig efter ham av al min magt og evne. Ingen virkelig politiker kunde overgaa Traddles i holdningsløshet og letsindighet. Før en uke var gaat, hadde han sluttet sig til alle mulige politiske partier og tonet alle mulige farver fra alle mulige flagstænger. Tante, som ikke saa litet lignet en urokkelig kansler, kunde150

av og til avbryte med et «bravo» eller «nei, nei», naar teksten likesom krævet det, hvilket altid var tegn til Mr. Dick, som ganske lignet en ældre godseier, til at følge ivrig efter med det samme rop. Men forresten blev Mr. Dick i sin parlamentariske løpebane beskyldt for saa mange fæle ting, som hadde saa forfærdelige følger, at han av og til blev rent uhyggelig tilmode. Jeg tror at han for alvor begyndte at bli ræd for at han virkelig hadde gjort noget for at tilintetgjøre den britiske forfatning og ødelægge landet.

Mangengang drev vi paa med disse debatter til klokken slog tolv og lysene brændte ned. Resultatet av saa megen god øvelse var at jeg litt efter litt hadde noksaa godt trit med Traddles og vilde ha været seierstolt, om jeg hadde

hat den ringeste anelse om hvad mine tegn betydde. Men jeg forstod ikke mere av hvad jeg hadde skrevet end om jeg hadde kopiert de kinesiske bokstaver paa tekasser eller guldbokstaverne paa de røde og grønne flasker i et apotek.»

Det var en stri tørn for David — midt under hans andet arbeide — uten lærer — at greie stenografien; men han gav sig ikke — like-saalitt som Dickens selv, der ifølge mange vidnesbyrd blev en ypperlig stenograf.

Det som holdt David Copperfield oppe i151

det overvældende arbeide, var hans kjærlighet. «Det kunde helt ha været til at fortvile over, om det ikke hadde været for Dora, som var mit stormomdrevne fartøis faste punkt og anker.»

Ogsaa dette er selvbiografi. Dickens hadde ogsaa i virkeligheten sin Dora. — Det gik jo litt anderledes for sig i virkeligheten end i romanen. David Copperfield kjæmpet sig som bekjendt frem til sin elskede trods den sociale avstand mellem dem, han blev gift med hende, og hun døde fra ham i et heldig øieblik. Dickens blev derimot avvist uten noget haab, alle hans kjæmpemæssige anstrengelser hjalp ham ingenting, men hans følelser hadde ikke været mindre lidenskabelige end Davids. Naar han av og til likeoverfor Forster slog paa at der laa en oplevelse bak Dora-episoden, tok Forster det bare for en spøk og sa at han trodde ikke paa andet end Dora i boken. Men saa dukket, 5—6 aar efter at David Copperfield var skrevet, pludselig den virkelige Dora op i London igjen, og da skjønte han jo at der maatte ligge noget under; men han vilde endnu ikke tilskrive det nogen betydning og skrev til Dickens at han ialfald sikkert overdrev det hele.

Dickens' svar er karakteristisk og avgjørende: «Jeg forstaar ikke rigtig hvad du mener med at jeg overdriver mine følelser for 25 aar siden; hvis du mener min egen følelse (dengang) og152

bare vil tænke paa min naturs desperate intensitet og at dette begyndte da jeg var i Charleys alder (18 aar); at det fordrev enhver anden tanke fra min sjæl i fire aar, — i en alder da fire aar er lik fire gange fire aar; og at jeg var fast bestemt paa at overvinde alle vanskeligheter, — hvis det er det du mener — da har du uret, — for ingenting kan overdrive det — —.»

Noget andet er det hvad han nu føler — 25 aar senere, — han mener ikke længere at det vilde ha været bedre for ham, om de aldrig var kommet fra hverandre; men han er allikevel ikke uten spænding ved tanken paa at skulle se hende igjen. «Ingen kan tilnærmelsesvis forestille sig den pine erindringen gav mig da jeg skrev Copperfield; — og likesom jeg aldrig kan aapne denne bok slik som jeg aapner en hvilkensomhelst anden bok, saaledes kan jeg ikke se hendes ansigt eller høre hendes stemme uten paa den vildeste maate atter at vandre hen over asken efter saa megen ungdom og saa meget haab.»

Imidlertid gjorde Dickens sammen med sin hustru en formel visit til den nu aldrende Doras hus, og den gik for sig uten anden sindsbevægelse end den ikke altfor dype skuffelse som alderens nederlag voldte. Den litterære frugt av denne visit kom et par aar senere.153

Den virkelige Dora het Maria Beadnell. Nogen brever fra Dickens til hende er offentliggjort i 1908.

Det var i 1830 at Dickens blev indført i bankieren Beadnells hus. Dickens hadde to venner, som var forlovet med hver sin av husets døtre. Den yngste, Maria, var endnu ledig, — og saa forelsket Dickens sig i hende, men til liten glæde for sig. Hun synes at ha været en kjølig og hovmodig dame, som ikke et øieblik tænkte paa at knytte nogen nærmere forbindelse med en pengeløs og foreløbig ut-sigtsløs ung mand som Dickens. Hans breve er rørende i sin trofaste tilbedelse; men hendes svar maa stundom ha været hjerteløse. (Mai 1833) «---Jeg skrev et til, og det indeholdt ialfald de samme følelser som jeg altid har hat og altid vil ha overfor Dem til min dødsdag. Det brev sendte De tilbake til mig med et bud, — pakket ind i et litet stykke papir, uten at spendere saameget som en konvolut.»

Men selv en slik behandling kunde ikke slukke hans kjærlighet, — han skrev endnu en

gang og i en bønfaldende tone: «--Jeg vil

bare aapent og med éngang bekjende at der er ikke noget som ligger mig mere paa hjerte, ikke noget jeg mere oprigtig og alvorlig ønsker end at bli forsonet med Dem-––154

Jeg har aldrig elsket og kan aldrig komme til at elske noget levende væsen uten Dem.»

Hun svarte ham koldt og bebreidende, og dermed var det slut. — (Sandberg).

Men saa dukket hun altsaa, 22 aar senere, op i London igjen, og da var Dora blit en anden. Hun dukker op igjen i Little Dorrit, 7 aar efter David Copperfield, nu heter hun Flora. — Arthur Clennam hadde kjendt Flora i hendes ungdom og elsket hende lidenskabelig, — imidlertid hadde han i mange herrens aar reist omkring i verden, — og kom nu med bankende hjerte for atter at hilse paa hende — med ungdomsbilledet i sit hjerte. Men det lignet ikke virkeligheten, slik den nu saa ut. «Flora, som altid hadde været høi, var nu ogsaa meget bred, — og kortpustet; men det var ikke saa farlig. Flora, hvem han hadde forlatt som en lilje, var blit en pion; men det var jo heller ikke saa farlig. Flora, som før syntes henrivende i alt hvad hun sa og tænkte, var snakkesalig og tosset, og det var jo noksaa farlig. Flora, som i gamle dage hadde været forkjælet og naiv, vilde endnu fortsætte med at være forkjælet og naiv, — det var et knusende slag.»

Slik var Dickens' første alvorlige kjærlighets eventyr, — det begyndte i bitter skuffelse, det endte i litt maliciøs munterhet.155

Men det hadde likevel været av den største betydning for ham, fordi det sporet hans ærgjerrighet og var med blandt alle de livets tilfeldigheter som tilslut førte ham ind paa den bane hvor han skulde gaa sin seiersgang.Dickens' hensigt med at lære sig stenografi var ikke bare at utdanne sig til reporter, han hadde videre utsyn end det. Hans ærgjerrighet, som nu var sterkt sporet av hans ulykkelige kjærlighet til Maria Beadnell, sigtet høit; naar han vilde bli avisreferent, var det bare det første trin paa stigen. Han hadde læst og hørt om betydelige mænd som gjennem journalistikken hadde brutt sig vei til ry og høie stillinger, og han drømte dristige drømme om snart at kunne fremstille sig som en høvelig frier til den overmodige elskede.

Han følte saart skrøpeligheten ved sin tilfældige og mangelfulde opdragelse og søkte nu paa egen haand at hjælpe paa det — med den brændende energi som fulgte ham i alt som han gav sig ikast med. — Han skaffet sig (1830) et adgangskort til læseværelset i British Museum og sat der nu alle de timer han hadde tilovers fra det øvrige arbeide. Hvad han læste der, vet vi ikke; men Forster fortæller at han gjerne talte om disse sine læsetimer som den157

nyttigste tid i sit liv. — Og han maa ha brukt tiden godt, sier Forster, for ingen som kjendte ham i hans senere aar og talte med ham om bøker og andre ting, vilde falde paa at det hadde været saa usselt med hans litterære kultur i opvekstaarene.

Imidlertid hadde han i forbausende kort tid hugget sig gjennem «vanskeligheternes skog» og behersket til fuldkommenhet stenografiens vanskelige kunst. Han kunde begynde at praktisere.

Han fik ikke med engang adgang til referentlogen i Underhuset, men gik et aars tid som reporter ved rettene, navnlig Doctors Com-mons. — Vi vet litet om Dickens i dette aar, men at han ogsaa her har brukt sine øine og bevaret de billeder de har opfanget, det er der mange vidnesbyrd om i hans bøker. Allerede i hans første bok: Sketchez by Boz faar vi et levende billede av Doctors Commons.

Doctors Commons var en væsentlig kirkelig ret, dens forhandlinger foregik i en gammel bygning i nærheten av St. Paul; den steller nu — o: i Dickens' tid — mest med egteskaps-stridigheter, skilsmissesaker og arvespørsmaal, men ogsaa med kirkelige overtrædelser. Dickens slænger indom den ærværdige bygning og gjør sine iagttagelser; -- som altid faar vi nøiagtig og levende billede av lokaliteterne og av de personer som fylder retssalen. Da den første

11 — Dickens.158

sak som behandles, er noksaa uinteressant, faar han god tid til at se sig om og tænker alt paa at gaa sin vei, da det blev opropt at nu kom saken «Bumpie contra Sludberry», og denne meddelelse vakte adskillig munterhet hos

forsamlingen, saa Dickens blev sittende for at høre hvad det kunde være for noget.

En av rettens mænd læste op et gammelt statut fra en av Edwardernes tid, som gav retten fuldmagt til at excommunicere en hvilkensom-helst person som bevislig hadde gjort sig skyldig i «skjænderi» eller «slagsmaal» i en hvil-kensomhelst kirke eller tilstøtende sakristi, og nu var det ved 28 vidnesbyrd, som allesammen blev oplæst, fastslaat, at paa et menig-hetsmøte i et vist sogn hadde Thomas Sludberry, den anklagede, sagt til Michael Bumpie, anklageren: fanden ta dig! Og da bemeldte Bumpie og andre gjorde ham opmerksom paa hans upassende opførsel, saa gjentok bemeldte Thomas Sludberry det førstnævnte uttryk: fanden ta dig! Og endvidere ønsket og krævet han at faa vite, om det var noget bemeldte Michael Bumpie vilde; for hvis det var noget bemeldte Michael Bumpie vilde, saa var han, bemeldte Thomas Sludberry mand for at gi ham det; og samtidig brukte han andre haarde og syndefulde uttryk, som Bumpie mente allesammen kom ind under statutets hensigt og159

mening; han forlangte derfor — til Sludberrys sjæls frelse og renselse — dom for at han blev excommuniceret.

Paa grundlag av disse kjendsgjerninger blev der da indledet en lang procedure fra begge sider til stor opbyggelse for alle dem som sat og hørte paa, heftig interessert for alslags me-nighetssladder; og da der var holdt nogen lange og yderst alvorlige taler pro og contra, — saa tok dommeren, en fet mand i skildpaddebriller, saken op til overveielse, hvad der tok en ny halvtime og uttalte derefter den frygtelige dom over Sludberry at han var at excommunicere for 14 dage, samt hadde at betale sakens omkostninger. Hvorpaa Sludberry, som var en liten, rødmusset, slu ølhandler, henvendte sig til retten og sa at hvis de vilde være saa snil at ta bort det med omkostningerne og istedet excommunicere ham for resten av hans liv, saa vilde det passe ham meget bedre, da han aldrig gik i kirke. Til denne henvendelse svarte brillemanden bare med et dydig indignert blik, og Sludberry og hans venner trak sig tilbake.

Slik gik det for sig i Doctors Commons, slik som Dickens skildrer forholdene der i en av sine første skisser. Jeg nævner den, fordi den er som en første prøve eller antydning til de mangfoldige angrep eller latterliggjørelser av forældede institutioner som gaar som en rød160

traad gjennem alle Dickens' verker. Ellers vet man som sagt ikke noget positivt om hans liv i dette aar.

Men nu var han endelig kommet saa langt at han fik fast plads i «galleriet» — referentlogen i parlamentet. Det var i 1831; da var Dickens 19 aar gammel.

Men like før dette hændte, hadde han tumlet med en anden plan. Hans reporterarbeide i Doctors Commons var saa usikkert at det var ikke til at leve av. Han fandt da paa at melde sig til teatret. Vi har hørt hvorledes scenen hadde beskjæftiget ham like fra hans spæde barndom, — og paa denne tid gik han i teatret hver eneste aften og optraadte ogsaa stundom i forskjellige roller. Og nu tilbød han sig til Covent Garden, skrev til teaterchefen Bartley, fortalte ham hvor ung han var, og nøiagtig hvad han tænkte han kunde gjøre, sa han trodde han hadde en skarp opfatning av karakter og pudsigheter og en medfødt evne til at reproducere hvad han iagttok hos andre. «Dette var paa den tid jeg var ved Doctors Commons som hurtigskriver for sakførerne. Og jeg husker at jeg skrev brevet fra et litet kontor som jeg hadde der. Der maa ha været noget i brevet som gjorde indtryk paa autoriteterne, for Bartley svarte mig pr. omgaaende og sa at han for øieblikket var optat med prøver, — men om161

fjorten dage vilde han komme igjen. Nøiagtig paa dagen kom det andet brev, hvor han bad mig komme en dag og prøve noget av Matthews, hvad jeg vilde, for ham og Kemble. Min søster, som var med i hemmeligheten, skulde være med mig for at spille sangene. Men da dagen kom, maatte jeg gaa tilsengs med en forfærdelig ondartet forkjølelse og ansigtsinflammation. — — — Jeg skrev til ham og sa at jeg vilde gjenopta forhandlingerne næste sæson. Men saa kom kort bakefter min adgang til galleriet; Chronicle aapnet for mig; jeg udmerket mig i den lille avisverden, hvad der fik mig til at like den; begyndte at skrive; trængte ikke penger; hadde aldrig tænkt paa scenen andet end for at tjene penger; efterhaanden vendte mine tanker sig bort fra den kant, og jeg har aldrig gjenoptat dem. Jeg har vist aldrig fortalt dig dette før? Men se hvor nær jeg har været et ganske andet slags liv.»

Tilfældet reddet ham fra teatret; det var sikkert et held, teatret vilde neppe kunnet gi ham stort mere end det allerede hadde git ham, og overgangen til pressen reddet ham ialfald fra at ofre endnu mere til det dramatiske forfatterskap end de gjennemgaaende middelmaadige lystspil som han likevel har skrevet, og som er den eneste del av hans produktion, som for længe siden er ophørt at bli læst, —162

som vanskelig nok kan læses. Underlig nok forresten, naar man tænker paa de mange sterkt dramatiske scener som man overalt finder spredt i hans romaner.

Fra referentlogen kom han derimot atter ansigt til ansigt med en ny verden, som han suget i sig med den intensitet som aldrig forlot ham. — Dag efter dag sat han og fanget op den aldrig stansende ordflom fra Underhusets og Overhusets talere, ikke et ord, ikke en nuance, ikke en falsk tone, ikke et knep undgik ham. Det var hans professionelle ærgjerrighet at faa alting med, og det var hans digteriske fryd at opdage den altfor menneskelige komedie som gjemte sig i de hemmelig-hetsfulde tegn han var nødt til at transkribere. Han blev mester i faget, ingen var saa hurtig til at opfatte, ingen saa sikker i at gjengi, ingen saa redebon og utrættelig i sit arbeide. Han saa paa hele det politiske maskineri med brændende interesse, men uten beundring, hans utaalmodige, lidenskabelig fremadstyrtende sjæl raset mot det parlamentariske systems irgange, alle disse kompromisser og omveie, — alle disse heftelser for den hurtigst mulige gjennemførelse av de nødvendigste reformer, disse hindringer for den soleklareste retfærdighet, al denne bortkastede list og kløgt, trægheten, dovenskapen, egennytten, tarveligheten, som163

florerte under de skjønne talemaater; den døde rutines nedarvede hovmod, det vidtløftige systems uovervindelige motstandskraft. Alt saa han og alt forarget ham, eller vakte hans dræ-pende munterhet. Det dukket mange aar senere frem i hans bøker, spredt omkring, frem-foralt i det klassiske kapitel i «Little Dorrit»: The Circumlocution Office.

Har Dickens saaledes i høi grad digterisk utnyttet sin ungdoms iagttagelser i den politiske verden, saa har han derimot ikke meddelt os noget om sine erfaringer fra redak-tionskontorerne. Der findes blandt de uoverskuelig mange «karakterer» han har skildret i sine romaner, ikke en eneste journalist, ja for jeg regner ikke de karrikaturer han har tegnet i det berømte avsnit om Amerika i «Martin Chuzzlewit». Nogen engelsk journalist har han ialfald ikke.

Man har undret sig over det, for man kan jo ikke godt være i tvil om at der blandt avisfolkene fandtes typer som var vei værd at gi plads i hans galleri. — Men det er vei likevel ikke saa uforklarlig: Dickens var og blev altid en naiv mand; hans øie var vendt utady mot den levende virkelighet omkring ham, han var ingen psykologisk selvpiner; hans sind og hans begavelse laa ikke for selvanalyse; selvironi var ingen bestanddel i hans humor. Det var164

derfor heller ikke naturlig for ham at vende sit blik eller slippe sin munterhet løs paa den stand han selv tilhørte. Forfattere forekommer jo ogsaa yderst sparsomt hos ham, og der hvor de forekommer, saa er det rent almenmenneskelige saa overveiende at man næsten ikke tænker paa at de er forfattere. Naar man mindes David Copperfield, dukker der tusen ting op i ens erindring, men man har næsten glemt at han er forfatter. Noget slikt som en moderne kunstneranalyse findes ikke, ikke engang her hvor David Copperfield er Dickens selv. Saken er vei den at Dickens aldrig egentlig reflekterte æstetisk, dertil var han en altfor produktiv natur.

Men har saaledes Dickens ikke git os nogen levende journalist i nogen av sine bøker, saa har han dog git os et i allerhøieste grad livagtig billede av de vilkaar han arbeidet under i sin journalisttid. Hans arbeide var ikke indskrænket til at sitte paa galleriet og lytte til parlamentsmedlemmerne, ret som det var maatte han drage omkring i provinsen til politiske mø-ter i smaabyer, og denne del av hans arbeide var ikke den som tiltalte ham mindst. Det var i en tale, holdt ved en pressefest i London 1865, Dickens moret sig og sine tilhørere med at fortælle om sin ungdoms reporteroplevelser, — en av de mest glimrende taler han165

holdt. «— — Jeg staar ikke her blandt fremmede,» begyndte han omtrent, — «taler ikke som en utenforstaaende, jeg taler som en bror mellem brødre. Jeg kom ind i galleriet i Underhuset som parlamentarisk reporter, da jeg

endnu var en gut, og jeg forlot det — jeg kan vanskelig tro den ubønhørlige sandhet — men det er næsten 30 aar siden. Jeg har utøvet en reporters kald under omstændigheter som mange av mine herværende brødre ikke kan danne sig nogen forestilling om. Vigtige offentlige taler, som krævet den strengeste nøiagtighet og hvor en feiltagelse vilde ha været kompromitterende for en ung mand, har jeg ofte renskrevet til trykning efter mine stenografiske optegnelser, med min ene haandflate til underlag, til skinnet av en mørk lygte, i en postvogn med fire hester for, galloperende gjennem en vild bygd i nattens mørke, til den dengang forbausende fart av 15 engelske mil i timen. Sidste gang jeg var i Exeter, gik jeg ind i slotsgaarden og til morskap for en ven lette" jeg op det sted hvor jeg engang, som vi kaldte det, «tok» lord John Russels tale ved valgkampen i Devonshire midt under et lystig slagsmaal mellem vagabonder i den del av grevskapet og i saa øsende regnveir at jeg husker to elskværdige kolleger som netop stod ledige, holdt et lommetørklæ over min notatbok som en pragtbaldakin i en166

geistlig procession. Jeg har slitt mine knær ved at sitte og skrive paa dem paa den gamle bakerste bænk i det gamle galleri i det gamle underhus, jeg har slitt mine føtter ved staaende at skrive i en meningsløs baas i det gamle overhus, hvor man pleiet at stuve os sammen som en faarefiok — omtrent som de mente at holde os der, til uldsækken trængte ny stop. Paa mine hjemreiser fra stormende politiske møter paa landet til den ventende presse i London tror jeg sandelig jeg er blit væltet i saagodtsom alle de slags kjøretøier som findes i dette land. Jeg er blit forsinket paa sølete sideveier til henimot de «smaa timer» firti til femti engelske mil fra London, i en vogn uten hjul, med utmattede hester og fulde kusker og er allikevel naadd frem tidsnok for trykningen og for at bli mottat med aldrig, glemte komplimenter av avdøde Mr. Black i den bredeste skotske dialekt og fra det rummeligste hjerte jeg nogen gang har truffet paa. Jeg nævner disse ubetydeligheter for at De skal forstaa at jeg aldrig har glemt fortryllelsen ved det gamle kald. Den glæde jeg følte ved den raskhet og aandsnærværelse som kræves av dens utøvere, har aldrig forsvundet fra mit bryst. Den smule dygtighet i haand og hode jeg hadde i det eller opnaadde i det, har jeg beholdt saa sikkert at jeg fuldt167

ut tror at jeg kunde begynde paa igjen imorgen, uten at være stort værre trods de mange aar jeg har været borte fra det. Like til den dag idag, — naar jeg sitter i denne hal eller hvorsomhelst og hører paa en kjedelig tale (det er jo et fænomen som forekommer), saa begynder jeg stundom at fordrive kjedsomheten ved i aanden at følge taleren paa den gamle, gamle maaten; og hvis dere kan tro mig, — saa hænder det mig stundom, at min haand begynder at bevæge sig paa bordduken og tar imaginære notater av det hele.»

Som et supplement til denne beskrivelse citerer jeg et par linjer av et brev til Forster som er tyve aar ældre (1845): «Der har aldrig været nogen avismand som har hat saamegen express- og postchaise-erfaring i det samme tidsrum som jeg. Og hvor storartet de var herrerne i den gamle Morning Chronicle til at ta imot slike ting! Stort eller smaat, det var akkurat det samme. Jeg har skrevet regning paa dem for et halvt dusin uheld paa sex gange saa mange mil; jeg har skrevet regning paa dem paa beskadigelse av en overfrakke fra en dryppende vokskjerte, mens jeg sat og skrev i nattens mindste timer i en hurtig flyvende vogn med to for. Jeg har maattet skrive regning paa dem for brækager femti ganger paa en reise, — det almindelige resul-168

tat av den fart vi kjørte i. Jeg har skrevet regninger paa knuste hatter, knuste kufferter, knuste vogner, knust sæletøi, — knust alting — undtagen en knækket nakke, den eneste ting de vilde ha knurret mot at betale.»

Dette liv var rigtig efter Dickens' hjerte. Denne vilde fart, alle disse væltninger og brækager, alle de næsten uoverstigelige vanskeligheter han hadde at kjæmpe med, — det jaget hans heftige utaalmodige sind op i et tempo som ingen andre kunde opdrive, — han var som en veddeløpshest, hvis brændende ærgjerrighet drev ham frem foran alle rivaler. Det merkeligste var at han i det vilde jag leverte et saa fremragende arbeide, at han ikke bare var den hurtigste, men ogsaa den bedste reporter i hele korpset. Ellers hadde nok ikke Mr. Black altid tat imot ham med saa aapne arme eller været saa villig til uten knur at betale de ofte noksaa overraskende driftsomkostninger.

Dette — ikke bare at gjøre sit arbeide hurtig, men ogsaa at gjøre det godt, var ogsaa noget som laa i Dickens' natur. Vi har i det foregaaende set nok av eksempler paa det; selv da han med blødende hjerte stod og klistret

vignetter paa sværtekrukkerne, saa gjorde han sit simple arbeide med en flid og iver, saa169

ingen av arbeidskameraterne overgik ham i nøiagtighet og hurtighet. «Hvad jeg saa har forsøkt at gjøre i livet,» sier David Copperfield, «saa har jeg med hele mit hjerte søkt at gjøre det godt. Hvad jeg har hengit mig til, har jeg hengit mig til helt og fuldt. Aldrig med en haand at pusle med noget som jeg kunde kaste mig ind i med hele min sjæl, aldrig at affektere ringeagt for mit arbeide, hvad det saa var, — det finder jeg nu har været min gyldne leveregel.»

Læg merke til de sidste ord: «— — det finder jeg nu har været min gyldne leveregel». Det var altsaa ikke noget pligtbud han var vandret ut i livet med, heller ikke nogen moralfilosofi han gjennem kamp og feiltrin har arbeidet sig op til. Han staar som moden mand og ser tilbake paa sit liv og opdager — næsten med forundring — at slik har han været: det finder jeg nu har været min gyldne leveregel. Han kjendte ingen anden form end arbeidet med liv og sjæl. Der var én ting Dickens aldeles ikke kunde, — han kunde ikke kjede sig. Og at kjede sig ved sit arbeide er at arbeide daarlig.

Dickens kjedet sig aldrig og kjedet derfor heller aldrig. Han var spillevende, rutinens dræpende meldug la sig aldrig over hans sjæl,170

som altid lidenskabelig og uten rest var helt opslukt av det han tok fat paa.

Til dette stormende temperament svarte naturlig et hurtig tempo; men det var dog først de arbeidsvilkaar, reporterlivet medførte, som jog dette tempo op til den næsten overnaturlige høide vi nu har set. Senere forlot dette tempo ham aldrig, hans liv blev et kapløp, hans produktion var et kapløp, et kapløp mellem hans pen og det stormende tog av billeder som hans erindring og fantasi jog frem i hans sjæl. Hver dag hadde han en station han skulde frem til, hver morgen stod der en bok-trykkergut for at avhente beviset paa at han ikke var forsinket, og naar boken kom — i rette tid, — stod der, likesom Mr. Black i Morning Chronicle, et publikum og tok imot ham med aapne arme i taknemlighet og anerkjendelse av hans præstation.

I reportertiden lærte eller erfaret Dickens, at vanskeligheter er til at overvinde, og ordet umulig blev strøket av hans leksikon.

Men ved siden herav hadde han naturligvis ogsaa i denne tid sine øine vidt aapne; aldrig hadde han tilnærmelsesvis reist saameget omkring i landet og han sat jo ikke altid og transkriberte sine stenografiske tegn. Han opfanget landeveier, — hovedveier og biveier, — landskaper, — vogner av alle sorter, — han hadde et171

kjærlig øie til hesten som han var nødt til at sprænge, — han grep i farten sine medpassagerers fysionomier, deres paaklædning, deres egenheter og gjættet sig til deres indre. Naar Dickens' bøker er saa gjennemtrukket av reiser og diligenser og kusker og kroverter og hyggelige stop ved kaminilden, — saa er det først og fremst paa erindringer fra reportertiden at alt dette er blit til.

*

I den tale jeg nylig citerte fra 1865, nævner Dickens bare Morning Chronicle og man faar det indtryk at det var der han begyndte sin journalistvirksomhet. Men det er ikke rigtig, det var først i 1835 han kom der, og da hadde han alt virket i pressens tjeneste i fire aar, først i True Sun og derefter i Mirror of Par-liament. Baade True Sun og Morning Chronicle tilhørte Whigpartiets venstre fløi: Morning Chronicle hadde længe været radikalismens hovedorgan. I True Sun kjæmpet Patrick Grant for parlamentsreformen og barnebeskyttelse i fabrikkerne og skrev en begeistret mindeartikkel om Bentham, da han døde i 1832; og Morning Chronicle, som like fra den store franske revolution hadde været det ledende oppositionsblad, blev under John Black efterhaanden det anerkjendte organ for den mest172

utprægede liberalisme, hovedorganet for de radikales krav paa almindelig stemmeret, paa almindelig folkeopdragelse, paa reformer i justis og forvaltning, paa fjernelse av aristokratiets privilegier og dets indflydelse paa lokalforvaltningen; — netop de reformer som Dickens i sine romaner stadig kjæmper for. Men det intime kjendskap til det politiske liv som han tidlig erhvervet sig fra referentlogen i Underhuset og Overhuset, reddet

ham fra at bli en forstokket partimand.

Det var i en av de begivenhetsrikeste perioder av Englands historie Dickens paa nærmeste hold kom til at iagtta den politiske utviklings gang. — Han fulgte kampen om parlaments-reformen (1831/32), den rike og priviligerede adels haardnakkede motstand mot den høiere middelstands stormangrep, alle det liberale ministeriums taktiske grep og kunster, han iagt-tok med sine skarpe øine dette miliø av ærlig idealisme, naken klasseinteresse og statsmands-mæssig instinkt paa begge sider, — han moret sig sikkert over den tragikomiske maate hvorpaa man fra begge sider friet til den ubestemte, vaklende, forsigtige lille gruppe av de «vankelmodige», som tilslut kom til at gjøre utslaget i reformpolitikken, han lyttet til den dumpe revolutionære knurring i bakgrunden; det faldt i hans lod at gi beretninger om arbeidernes173

massemøter i London og i provinsen, om pøbel-opløpene i Derby og Nottingham, om den oprørende revolte i Bristol (okt. 1831), hvor en mob, som kaldte sig reformvenlig, i hele tre dage behersket byen, mens hele det storartede maskineri av politi og militærvæsen bare gjorde sig til nar ved sin ubeslutsomhet og magtes-løshet. Han var i 1832 vidne til reformmændenes vældige seier, som av de uvidende masser blev hilset som et slags tusenaarig rike, likebetydende med forkortelse av arbeidstiden, forhøielse av alle lønninger, — oksekjøtt til en penny pundet; saa følger de første dyptgripende reformer: fabriklovene (1833), de første tilløp til forenkling av retsvæsenet (1833), den nye fattiglov (1834) og den nye byforvaltning (1835). Men dermed er egentlig ingen fornøiet; ikke bare toryerne knurrer, men ogsaa reformministeriet Grey blir usikkert og nervøst; de indfly-delsesrikeste medlemmer av regjeringen trækker sig ængstelig tilbake fra sit partis venstre fløi, de radikale, som i reformerne bare saa begyndelsen til en utvikling som snarest mulig skulde føre til almindelig stemmeret. De fremstormende seierherrer fra 1832 begyndte pludselig at føie konservativt, talte om hellige traditioner og farlig reformaand, men magtet ikke at sætte op nogen alvorlig motstand mot den høirøstede populære agitation; alle deres prin-

12 — Dickens.174

ciper forduftet, straks argumenterne fra gaten med nogen energi blev ført i marken. I november 1834 var den liberale herlighet sunket i jorden, bare to aar varte det nye tusenaarige rike; de konservative kom atter til roret under Peel, og saa hændte det at de som hadde været de steile motstandere mot enhver forandring, nu fremsatte et program, — et reformprogram som virket liberalt, — uten at dog et eneste av de her opstillede reformkrav blev til virkelighet. Det konservative ministerium varte et knapt halvt aar, i april 1835 maatte det vike for et liberalt ministerium Melbourne, og saa begyndte reformpartiets vanskeligheter paanyt; de vilde nok reformere, men reformerne maatte ikke gaa ut over bourgeoisiet, hvis nylig møisommelig erhvervede overherredømme ikke paa nogen maate maatte antastes. De vilde ikke gi underklasserne nogensomhelst andel i magten.

I disse aar fik Dickens sine politiske anskuelser, — i overensstemmelse med de blade han skrev til, navnlig Morning Chronicle. Han blev liberal, hørte til venstre fløi av de liberale, — radikalerne. Det stemte med hans temperament, hans utaalmodig fremstormende sind, hans heftige begjær efter forandring og forbedring. Professionel politiker blev han aldrig, taktik, kompromispolitik hadde han ikke175

sans for, — ingen andre følelser end indignation eller munterhet.

Allikevel taler man ofte og med rette om hans store politiske og sociale indflydelse, de vældige virkninger av hans samfundsskildringer og samfundssatire. — Endel forfattere søker at forringe hans betydning i saa henseende, de paaviser at de reformkrav Dickens opstiller, ingenlunde er nye, at han kun har grepet de ideer som laa i luften. Kan saa være, — men saa har han fremstillet dem paa en slik maate at alle maatte se mislighetern e, og virkningerne har været mere paatagelige end virkningerne av de professionelle politikere og de politiske ideologers arbeide. Det gjælder om ham hvad Madame de Stael sa om Rousseau: Il n'a rien inventé, mais il a tout inflammé.David Copperfield fortæller: «Jeg har løst det grusomme stenografmysterium. Jeg skaffer mig en bra indtægt paa det. Jeg staar høit i kurs for min dygtighet i alt som vedrører den kunst, og sammen med elleve andre refererer jeg parlamentsdebatterne for en morgenavis Aften efter aften skriver jeg ned spaadomme som aldrig gaar i opfyldelse, løfter som aldrig blir opfyldt, forklaringer som bare har til hensigt at forvirre. Jeg svælger i ord.

Britannias ulykkelige kvindefigur staar altid for mig som en spiddet høne, gjennemstukket paa kryds og tvers av kontorpenner og bundet paa hænder og føtter med formularer. Jeg har set nok bak kulisserne til at vite hvormeget det politiske liv er værdt. Jeg er ganske vantro i den retning og kommer aldrig til at bli omvendt.»

I disse David Copperfields ord har Dickens opsummeret resultatet av sine politiske erfaringer.

Men David Copperfield fortsætter:

«Jeg har forsøkt mig i en anden retning177

ogsaa. Med frygt og bæven har jeg git mig ind paa forfatterbanen. Jeg skrev i hemmelighet noget smaatteri og sendte det til et tidsskrift, og det blev antat. Siden har jeg hat mod til at utgi flere smaating — —.»

Det smaatteri Dickens i hemmelighet sendte til et tidsskrift, var en liten skisse som han kaldte A Dinner at Poplar Walk; den blev senere optat i Sketches under titelen Mr. Minns and his Cousin. Tidsskriftet het Old Monthly Magazine. Skissen var undertegnet Boz, det navn han skrev under i de første aar av sit for-fatterskap. Oprindelsen til Boz er følgende: Dickens hadde blandt sine søskende en yndling, den yngste — lille Augustus, som var 15 aar yngre end Dickens, — dengang 5—6 aar gammel. — Han kaldte ham med kjælenavnet Moses, en av de mest tiltalende av the Vicar of Wakefields sønner. Men lille Augustus var endnu ikke kommet saa langt at han snakket rent, — han snakket i næsen og kaldte sig Boses, og dette var det Dickens forkortet til Boz.

I fortalen til «Pickwick Papers» fortæller Dickens om den spænding han gik i, da han indsendte sin første skisse. Han gik i al hemmelighet en vinteraften i skumringen, og kastet med frygt og bæven manuskriptet i en mørk brevkasse, i et mørkt kontor mot en mørk gaards-plads i Fleet-Street. — Hans henrykkelse da178

heftet av Monthly Magazine utkom og han fandt sin skisse der, var grænseløs. — «Jeg vandret ned til Westminster Hall og gik ind der for en halv times tid, fordi mine øine var saa taakede av stolthet og glæde at de ikke kunde taale gaten, og ikke egnet sig til at bli set i gaten.»

Dette var i december 1833. Det er en dato i Dickens' liv. Han fortsatte endnu en tid sin reportervirksomhet, men den lille skisse i Monthly Magazine var det første skridt paa den bane hvor Dickens gik ind til udødeligheten.CHAKl/i; DI C KM

»